TĖVYNĖS SARGAS

Išeivijos visuomenės ateitis

Krikščioniškoji demokratija sutinka naują erą

Komunizmui žlugus, vyraus kitoks visuomenininko tipas

Jaunimo atstovės patarimai VLIKui

Išeivių vaidmuo kovoje prieš rusifikaciją Lietuvoje

Istoriniai veiksniai, formavę lietuvių tautos švietimą

Vasario 16-sios inspiracija lietuviškajam gyvenimui

1979 Nr. 2 (43)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė. 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

P. Alšėnas, K. Ališauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, dr. D. Jasaitis, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, St. Lušys, M. Mickevičius, dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. dr. J. Meškauskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, S. Sužiedėlis, dr. V. Sruogienė, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, dr. D. Tamulionytė, prel. L. Tulaba, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venskus, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas, J. Augustaitis, J. Sakas-Sakevičius, P. Stravinskas.

TĖVYNĖS SARGAS

1979 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 2 (43)

IŠEIVIJOS VISUOMENĖ IR JOS ATEITIS

P. MALDEIKIS

Visuomenės samprata

Lietuviškąją tautinę visuomenę suprantame kaip lietuvių visumą. Kalbėdami apie išeivijos visuomenę Amerikoje, suprantame visus lietuvius, gyvenančius šiame krašte. Taip suprasta išeivijos visuomenė turėtų apimti visokio amžiaus, visų pažiūrų bei visokio išauklėjimo, įvairiais laikais iš Lietuvos išvykusius ir užsienyje gimusius lietuvius.

Tačiau, kaip mes praktiškai tą terminą vartojame, toks lietuviškos visuomenės supratimas yra kiek per platus, nes lietuviškos visuomenės užsieniuose ribos yra pasidarę nebeaiškios. Išeivijoje nulietuvėjimo procesas daug kur panaikino ribą tarp lietuvių ir nelietuvių. Nutautę lietuvių vaikai pradeda savęs nebelaikyti lietuviais, nebeturi jokių ryšių su savo tautiečiais ir taip išsijungia iš lietuvių tarpo, tariant iš lietuviškos išeivijos visuomenės.

Dar daugiau apsunkina savo tautybės supratimą šeimų mišrumas, kada vaikai dažnai jau nebežino, kuriai tautybei jie turėtų priklausyti ir dažniausiai nulinksta į tą tautybę, kurios kalbą jie šeimoje vartoja. Toliau tokiam maišymuisi dar pasikartojant, jau nebeįmanoma atstatyti iš tokių šeimų kilusių individų lietuviškumo ir juos laikyti priklausančiais lietuvių visumai. Todėl išeivijos visuomenės sąvoką tenka susiaurinti iki dar save lietuviais laikančių ir prie lietuvių gyvenimo kuo nors prisidedančių individų visumos. O savo kasdieninėje kalboje dažnai išeivijos visuomene laikome tik lietuviškai veiklius ir lietuviškame gyvenime dalyvaujančius lietuvius.

Rū 246-5444

Lietuvos Valst. Respublikinė Biblioteka

Lietuviškos visuomenės charakteris kartoms besikeičiant

Apie visuomenę bei jos charakterį galime kalbėti tik reliatyvia prasme, nes ji nėra kas nors pastovu. Nėra visuomenės, kuri būtų pastovi ir nesikeistų. Senieji su savo kultūra, papročiais ir įsitikinimais išmiršta, o jų vietą užima kiti žmonės su kitokiais siekimais bei tendencijomis. Taip kiekviena visuomenė natūraliai visą laiką kinta; kinta ji ir progresuodama. Nebekinta visuomenė tik tuo atveju, kada ji patenka į stagnaciją ir nebeprogresuoja. To negalime pageidauti ir lietuviškai visuomenei.

Bet ir dideli pakitimai nevisada yra visuomenei naudingi. Pasitaiko atvejų, kada kuri nors visuomenė patenka į kurias nors labai stipriai veikiančias pašalines įtakas, pvz. būna kitos tautos okupuota, ir jai primetama kitokia kultūra; ji gali būti nutautinimo keliu pakeista.

Dėl lietuvius veikiančių svetimų įtakų reikia pasakyti, kad mes ir netolimoje praeityje buvome ir dabar esame mus stipriai ir nepalankiai veikiančių įtakų sankryžoje.

Lietuviškosios visuomenės charakteris naujaisiais laikais, veikiant ją įvairioms įtakoms bei įvykiams, keitėsi, palyginti, gana greitai, bent greičiau, negu bet kada jis normaliai kito. Dar šio amžiaus pradžioje lietuviškoji visuomenė buvo kaimo žemdirbių neorganizuota visuomenė. Bet nuo to meto daug įvykių darė jai įvairių įtakų, keisdami ją įvairiais atžvilgiais. Rusiškose mokslo įstaigose išėjusi mokslus jaunuomenė grįžo lietuviškai visuomenei vadovauti, parsinešdama tada Rusijoje sklidusias pasaulėžiūrines ir socialines idėjas, kurios darė įtakas tolimesnei jos evoliucijai. Taip pat emigravę į Latvijos ir Rusijos miestus Lietuvos darbininkai vėliau grįžo su tada anų kraštų miesto darbininkuose vyravusių sąjūdžių nusiteikimais. Taip į krikščionišką Lietuvą atėjo krikščionybei nepalankių pozityvistinių, socialistinių ir kitokių ateistinių idėjų, kurios jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą jau gerokai sudrumstė lietuviškos visuomenės krikščionišką charakterį. 1905 metų neramumuose ir tų metų Didžiajame Vilniaus seime socialistai si kitomis laicistinėmis srovėmis pasirodė kaip stipri jėga tautiškai bei visuomeniškai atgimusioje tautoje ir stipriai veikė tolimesnę lietuvių pasaulėžiūrinę, socialinę ir ekonominę diferenciaciją. Taip nuo šio amžiaus pradžios lietuviškoje visuomenėje sparčiai vyko įvairūs pakitimai, ir ji pamažu darėsi skirtinga nuo anksčiau buvusios tik žemdirbių visuomenės. Kito jos pagrindi-

niai bruožai. Jos lietuviškumas darėsi sąmoningesnis, visų politinių, visuomeninių ir kultūrinių srovių pabrėžiamas, kaip vienas jos pagrindinių principų: visi smerkė nutautimą. Tačiau jos krikščioniškumas kalbamų įtakų buvo jau silpninamas — turėjo su jomis kovoti. Nepriklausomoje Lietuvoje plėtojosi katalikiškos ir laicistinės srovės, tarp savęs kovodamos.

Iš kitur ateinančios įtakos, ilgai veikdamos tautą, keičia ir patį jos charakterį. Kai kuriais atžvilgiais jau nelengva nustatyti, kas yra išlikę tikrai lietuviška, kurie jos papročiai yra tikrai lietuviški ir kas juose yra jau naujų įtakų atmiešta.

Šio amžiaus lietuviui teko pergyventi daug savo krašte įvykusių pasikeitimų. Veikė jį įvairios iš rytų ir vakarų ateinančios įtakos, idėjos, sąjūdžiai ir valdžios. Senesnieji dar atsimena caristinę rusų okupaciją, Pirmąjį pasaulinį karą, jo metu Lietuvą prislėgusią vokiečių okupaciją, nepriklausomybės karus, nepriklausomą gyvenimą su skirtingomis politinėmis santvarkomis, bolševikinę okupaciją, po jos sekusią vokiečių okupaciją, tremties metus ir išeivijos gyvenimą. Visi tie politiniai pasikeitimai ir jų sudaromos gyvenimo sąlygos veikė lietuvių gyvenimą ir keitė jų nusiteikimus įvairiais atžvilgiais, palikdami vienokių ar kitokių pėdsakų jų ekonominiam ir dvasiniam gyvenimui bei jų vertybėms. Tiems pasikeitimams suprasti užtenka palyginti, kaip skirtingas buvo lietuvių žemdirbio gyvenimas šio amžiaus pradžioje nuo šiais laikais Amerikoje subręstančio lietuvio išeivio.

Ypač didelių pasikeitimų lietuvių gyvenime įnešė nepriklausomo gyvenimo laikotarpis su jo didele pažanga. Lietuvių tauta įsijungė į įvairių srovių nuspalvintą politinį gyvenimą; visuomenė suskilo politiškai — jos diferenciacija darėsi aiškesnė pagal vienokius ar kitokius principus. Ji keitėsi ir ekonomiškoms salygoms gerėjant. Švietimo ir mokslo institucijos išauklėjo iš buvusių žemdirbių sluoksnių naują ir gausią šviesuomenę, pakėlė visos visuomenės kultūrinį lygį ir sustiprino tautinį sąmoningumą. Artėjant Antrajam pasauliniam karui, lietuviškoji visuomenė stipriai jautė lietuviško, dvasinėmis vertybėmis pagrįsto auklėjimo išdavas. Rytų įtakoms ją vis mažiau bepasiekiant, ji darėsi vis labiau vakarietiška.

Taip laisvai besiplėtojančią ir gyvai progresuojančią lie-

tuviškąją visuomenę užplūdo bolševizmas, kurio turėjo būti sudarkytas ir uždusintas lietuviškas gyvenimas ir pati lietuvybė. Visas Lietuvos gyvenimas ir lietuviškoji visuomenė su savo vertybėmis ir pažangos tendencijomis turėjo būti sutrypta, iš jos išrauti tautiniai, religiniai ir kultūriniai idealai, o jos objektyviomis vertybėmis pagrįstas švietimas turėjo būti prievartos bei grasinimų keliu atskiedžiamas bolševikine indoktrinacija. Vietoje nepriklausomais laikais stropiai puoselėto tautiškumo ugdymo okupacinė santvarka skelbė internacionalizmą, po kuriuo slėpėsi rusinimo planai. Pagal Lietuvą okupavusių jėgų planus lietuvis ir šviesuolis, ir ūkininkas, ir darbininkas turėjo pavirsti palaipsniui surusėjančiu bolševiku, komunizmo statytoju. Tam procesui atspari visuomenės dalis turėjo būti iš tautos išskirta ir pasmerkta būti vienaip ar kitaip sunaikinta.

Prasidėjęs Sovietų Sąjungos karas su Vokietija laikinai pertraukė Lietuvos bolševikinimą ir lietuviškosios visuomenės naikinimą, bet Lietuva susilaukė naujos vokiečių okupacijos, kuri, jei karą būtų laimėjusi Vokietija, grėsė Lietuvai taip pat didelėmis nelaimėmis. Nacionalsocialistinė Vokietija turėjo planą iš pagrindų pakeisti lietuvių tautos kelią ir lietuviškosios visuomenės vystymosi kryptį. Dar karui tebesitęsiant, pagal vokiečių planus turėjo būti sutrukdytas lietuvių tautos švietimasis. Lietuviai turėjo būti išvaryti iš savo žemės ir apgyvendinti už Volgos prie Azijos ribos, kur jie turėjo būti paversti fiziniais darbininkais, gaminančiais tik materialines gėrybes. Jie siekė pakeisti Lietuvos visuomenę, padaryti ją menkavertę, atskirtą nuo kultūrinės kūrybos ir dvasinių vertybių.

Vokiečiams karo nelaimint, lietuvių tauta išvengė ano vokiečių nacionalsocialistų jai numatyto likimo. Bet grįžęs bolševizmas vėl ją naikino fiziškai ir dvasiškai. Ir vėl ji buvo verčiama tekėti jai svetima srove, buvo pajungta jai svetimiems tikslams, palenkta kitokiam, iš esmės labai nelogiškam mentalitetui ir prievarta formuojama pagal grubiai materialistinius principus, pagal kuriuos žmogus yra nužmoginamas ir net sunaikinamas.

Taip nuo karo pabaigos lietuvių tauta — tiek savo žemėje pasilikęs jos branduolys, tiek ir gausi jos išeivija — yra blaškoma ne nuo jos priklausančių aplinkybių ir atsidūrė gyvenimo kryžkelėje.

Savo žemėje išlikusios tautos pagrindiniu bruožu galima

laikyti tai, kad ji neturi sąlygų spręsti savo likimo, kad nėra laisva savarankiškai tvarkytis ir kad ji visada yra netikra dėl savo rytojaus, nes negali numatyti, kada ir kokia priespauda ją dar užgrius. Rusinimui vis stiprėjant, visus slegia savo ir savo tautos išlikimo rūpestis. Jos likimą ir charakterį labai paveikė pergyventi baisūs žmonių nuostoliai, kada jos energingiausia, kūrybingiausia, sąmoningiausia ir pažangiausia dalis buvo iš krašto ir lietuviškosios visuomenės eliminuota ir buvo arba sunaikinta arba koncentracijos stovyklose ir kalėjimuose fiziškai ir dvasiškai nualinta iki invalidumo.

Lietuviškoji visuomenė buvo dar ir tuo susilpninta, kad ji buvo nuolatinės bolševikinės priespaudos bei grasinimų suskaldyta. Dalis jos prisitaikė prie okupanto, sukomunistėdama ir pasidarydama jo įrankiu, jam vykdant Lietuvoje savo nutautinimo ir nureligininimo planus. Kita dalis, gyvenimo prievartos sugniuždinta ir, nematydama kitokios išeities, pasyviai prisitaikė, tyliai atlieka savo darbą, tuo pratęsdama savo egzistenciją, ir paviršutiniškai neva pritaria vyraujančiai politikai, nors širdyje nekenčia komunizmo. Trečią dalį sudaro sąmoningiausi ir pasiryžę lietuviai, kurie nors ir neatvirai kovoja dėl lietuvybės, religijos ir tikisi sulaukti Lietuvai laisvės, nevengdami didžiausio pasiaukojimo (Romas Kalanta, Viktoras Petkus, Nijolė Sadūnaitė, Katalikų Bažnyčios kronikos leidėjai ir kt.).

Nedidelė tautos dalis, pasitraukusi nuo bolševikų okupacijos į vakarus ir tuo būdu atskilusi nuo tautos branduolio, su išlikusiais senaisiais išeiviais sudaro lietuvių išeivių visuomenę. Ji čia turi kitokias sąlygas, eina kitokiais keliais, ir jos prieauglis formuojamas pagal jos gyvenamo krašto gyvenimą. Palyginti ne tik su gyvenimu okupuotoje Lietuvoje, bet ir su buvusiu gyvenimu nepriklausomoje Lietuvoje, ji gyvena gerai. Jos materialinis prasigyvenimas pralenkia jos dvasinius polėkius. Jos naujos kartos vystosi daugiau jau nebe pagal anksčiau tautos puoselėtus idealus bei vertybes. Jos tolimesnė ateitis darosi neaiški, nes ji vis labiau atitrūksta nuo lietuviškų tradicijų ir nebesupranta vyresniosios kartos. Vyresnioji ir iš dalies vidurinioji karta tęsia Lietuvos gyvenimo tradicijas, rūpinasi lietuviškaisiais reikalais ir Lietuvos laisvinimo galimumais, tačiau jie jau nebežino, kas tęs jų darbą ateityje. Daugiausia sunkiai dirbdami, kiek praturtėjo, dauguma jų gerai įsikūrė ir stengiasi

savo vaikams duoti gerą išsimokslinimą. Bet jie neįdiegia pakankamai jam tautinio sąmoningumo. Po daugelio metų daugelio jų patriotizmas paliko daugiau žodinis, negu jis remiasi kūrybiškai lietuvišku aktyvumu ir parama lietuviškiems reikalams. Apskritai dažniau sutinkamas jų džiaugsmas dėl gero jų vaikų išsimokslinimo ir įsikūrimo, negu jų susirūpinimas dėl tų jų vaikų nutolimo nuo lietuviškųjų reikalų ir net nuo lietuvybės. Tik mažesnė dalis pajėgia savo vaikus išauklėti sąmoningais ir aktyviais lietuviais, kurie įsijungia į lietuvių kultūrinį gyvenimą ir bręsta būti lietuvių išeivijos vadais.

Kaip matome, tiek pavergtoji tauta, tiek ir išeivijoje esanti jos dalis yra gyvenimo įstatyta į radikaliai skirtingas sąlygas, kurios augina bei brandina jau nuo savo praeities bei tradicijų atitrūkstantį ir daug kuo nuo ankstesnių kartų skirtingą ateities lietuvį ir kuria kitokią lietuvišką ateities visuomenę.

Veiksniai bei įtakos, formuojančios ateities žmogų ir visuomenę

Įvairios įtakos veikia šių laikų priaugantį lietuvį ir įvairiai formuoja jo nusiteikimus, pasaulėžiūrą ir jo dvasines tendencijas. Bet, nežiūrint įvairių naujai iškylančių ir jį veikiančių įtakų, jo tautiniai, pasaulėžiūriniai, kultūriniai ir socialiniai nusiteikimai vis dar daugiausia priklausys nuo tų pačių faktorių, kuriuos konservatyviai laikėme pagrindiniais žmogų auklėjančiais veiksniais. Todėl reikia laukti, kad ir ateityje didžiausią įtaką visuomenės formavimui turės šeima ir joje atliekamas auklėjimas, valdžios auklėjimo politika, mokyklos ir jose vyraujanti pedagoginė kryptis, religijos vaidmuo, visuomenės puoselėjamos vertybės ir šiaip bendros viešojo gyvenimo tendencijos.

a. *Šeima.* Amerikoje daug kur įtakingais kanalais įtaigojama, kad šeimos institucija greitai išnyksianti. Bet tai reikštų ne ką kitą kaip visuomenės degeneraciją ir subyrėjimą, į kurį ją veda greitas šeimų irimas. Atmesdami tokį nesveiką prileidimą, kad šeima ir toliau ta kryptimi plėtosis, mes negalime atsisakyti pažiūros, kad lietuviška šeima ir toliau pasiliks pagrindiniu vaiko auklėtoju.

Žmogaus gyvenimo supratimas formuojasi anksti — dar ankstyvoje vaikystėje pagal jo tėvų šeimoje vyraujančias ir vaikus namie veikiančias nuotaikas. Pagrindinis auklėjimas atliekamas šeimoje, kurioje nusistato augančio žmogaus pagrin-

dinė kryptis. Tačiau nuosaikiai bei pozityviai vaikas gali būti ugdomas, jei šeima yra pastovi ir tvarkinga, jei jis augdamas nepergyvena šeimoje sukrėtimų.

Šių laikų šeima tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje dažnai jau nesudaro tokių sąlygų. Dažni išsiskyrimai ir pasikartojančios tėvų vedybos dažnai neleidžia vaikui nuolat jausti ugdomąją šilimą ir meilę. Tokiais atvejais vaikas nejaučia jam reikalingo tėvų susirūpinimo juo ir neišsiugdo pagarbos savo tėvams, nejaučia, kad jie būtų jam natūralūs ir nekritikuojami autoritetai. Tėvų nutolimas nuo vienas kito ir atsiradimas naujų šeimos partnerių gimdo vaikuose antisocialinį nusiteikimą, nustato juos prieš tėvus ir visuomenę. Taip auga sociališkai nebalansuoti žmonės, kurie savo nesklandumus atneša ir į visuomenę.

Greta tokio dažno šeimos nepajėgumo teigiamai vaiką nustatyti, šiais laikais kai kur tėvų įtaka mažinama sąmoningai. Ir okupuotoje Lietuvoje ir JAV yra tendencijų auklėti vaikus ne taip, kaip tėvai nori, ir juos izoliuoti nuo tėvų auklėjamosios įtakos. Lietuvoje siekiama vaikus iš mažens auklėti komunistiškai ir juos apsaugoti, kad jie nebūtų tėvų pamokomi religinių dalykų ir kad jie nepasisavintų iš tėvų Lietuvos meilės bei antikomunistinio nusistatymo ir neturėtų progos išgirsti komunizmo kritikos. Tuo tikslu siekiama sumažinti tėvų pasaulėžiūrines ir tautines įtakas, o vaikus nuo mažų dienų įtraukti į spaliukų ir pionierių organizacijas ir auklėti komunistų vadovaujamuose bendrabučiuose ("internatuose"), kad ten juos išauklėtų komunistais, ateistais ir "didžiosios tėvynės" patriotais, bedievybės kovotojais.

Kitokiais sumetimais šeimos įtaka nebranginama ir Amerikoje. Čia modernioji pedagogika yra dažnai priešinga tėvų puoselėjamoms vertybėms ir stengiasi auklėjimui vadovauti taip, kad jie tėvų vertybių labai nepasisavintų. Mokyklose dažnai įtaigojamas kritiškas nusistatymas tėvų atžvilgiu. Čia vaikai svarsto savo santykius su tėvais, juos sukritikuoja, kritikuoja jų konservatyvumą bei pastovumą ir nelinkimą jų keisti savo nusistatymų ir nesugebėjimą turėti "open mind". Taip griaunamas tėvų autoritetas ir mažinamos jų ugdomos įtakos, nebeperduodamos tradicinės vertybės, ir vaikai atskiriami nuo tėvų tautiškumo. Tuo būdu vaikai nebeįauga natūraliai šeimoje į tėvų išlaikytus religinius papročius ir tėvų tautybę, kartu darydamiesi nebeimlūs jokioms

ugdomoms įtakoms, darydamiesi paviršutiniški, daugiau lengvai paveikiami neigiamų aplinkos įtakų.

Taip išeivijos sąlygomis pastoviai gyvenant, šeimos auklėjimas ateityje negalės vaidinti to vaidmens, kokį jis vaidino lietuvių tradiciniame auklėjime, ir nebeves lietuviškos visuomenės tais pačiais jos plėtotės ir tokios pat pažangos keliais, paliks daugiau vietos veikti svetimoms įtakoms ir taip joms keisti pačios lietuvių išeivijos pobūdį.

b. *Valdžios auklėjimo politika.* Kiekviename krašte valdžia daugiau ar mažiau kišasi į auklėjimą, jaučiasi už jį atsakinga ir nustatinėja bendrą auklėjimo kryptį ir bent pagrindinius auklėjimo reikalavimus. Ypač kietai auklėjimą pajungia savo politikai totalistinės valdžios, kurių siekimai paprastai jau nesutampa su objektyviais vispusiško auklėjimo reikalavimais.

Basirūpinant lietuviškuoju auklėjimu, svarbu teisingai suprasti, kiek okupuotos Lietuvos ir išeivijos gyvenamų kraštų politika paliečia mūsų jautriausius lietuviškus reikalus ir kiek ji daro įtakų tolimesnei lietuviškosios visuomenės ateičiai. Okupuotos Lietuvos valdžios politika yra nukreipta išauginti komunistiniam žmogui, komunizmo statytojui, pasiduodančiam rusinimui. Ten valdžia savo politiką vykdo, sudarydama sąlygas policijai per mokinius ir vaikų darželius lankančius vaikus šnipinėti apie jų tėvų religinius įsitikinimus ir tautinę jų veiklą. Taip politiniais sumetimais demoralizuojami vaikai, griaunami šeimos ryšiai, vaikus nukreipiant prieš tėvus ir iš jų ugdant kovingus komunistinės sistemos šalininkus, "tarybinės tėvynės" gynėjus.

Priešingai tuo atžvilgiu yra Amerikoje, kur nėra atviro valdžios kišimosi į mokyklų darbą. Tačiau, jei prisiminsime, kaip kietai čia per daug metų priešinamasi bet kokiam religiniam momentui viešosiose mokyklose ir kaip materialiai diskriminuojami privatinių parapinių mokyklų mokiniai, tai jau negalėsime tvirtinti, kad čia nėra jokios auklėjimo politikos. Ji čia yra, tik veikia ne atvirai ir netiesiogiai. Čia daugiau auklėjimo kryptį ir švietimo politiką diktuoja visą gyvenimą persunkusi liberalistinė dvasia. Ji pagal bendrą politiką išjungia iš auklėjimo pasaulėžiūrinius klausimus, bet per užpakalines duris įveda valdžios aiškiai neaptartas ir viešai neplanuotas, tik per pačių mokinių diskusijas įtaigojamas įtakas, kurios dažnai atsigręžia ir prieš valdžios poli-

tinę liniją ir nuteikia mokinius ir prieš kapitalistinę sistemą, ir prieš visuomeninę santvarką — establishment. Pasaulėžiūrinių pagrindų neturintis auklėjimas savaime darosi ne vien pasaulėžiūriškai liberalistinis, bet ir daugiau ar mažiau ateistinis. Tuo būdu viešasis auklėjimas ir tėvynėje ir išeivijoje pasaulėžiūriniu atžvilgiu turi kai ką bendra: jis turi ateistinę tendenciją. Tik tėvynėje ta tendencija realizuojama brutalia prievarta, gi Amerikoje ji mokiniams peršama su laisve, atvirumu visoms įtakoms ("openmindedness"), visko leidimu ir religinių klausimų ignoravimu. Bet tėvynėje vaikui prieš prievartą netūraliai dažniau gimsta pasipriešinimas bei opozicija, o Amerikoje visko leidimas nesukelia vaiko dvasioje pasaulėžiūrinės opozicijos, nes čia nematyti, prieš ką kovoti ir kam priešintis. Taigi ir Lietuvoje ir išeivijoje priaugančių kartų auklėjimo politika mums yra ne tik svetima, bet ir net priešinga mūsų suprantamo auklėjimo reikalavimams, vengianti auklėjimo vispusiškumo ir turinti užmaskuotų siekimų, kurie ir vienur ir kitur gresia mūsų tautiniam išlikimui. Net ir privačios katalikiškos lietuviškų parapijų mokyklos nenumato rūpintis lietuvybės išlaikymu ar bent jos palaikymu ir nuo pirmos dienos pradeda lietuvių vaiką nutautinti. Lietuviškoji išeivijos visuomenė negali tų mokyklų auklėjimu pagrįsti savo ateities.

Lietuviai labai vertina išsimokslinimą, kaip pagrindinį žmogaus pažangumo rodiklį. Lietuvoje mokyklose pagal Vakarų Europoj vyraujantį auklėjimo supratimą buvo labai vertinamas aukštas mokslo lygis, ir buvo stengiamasi kiek tik galima jį pakelti. Taigi lietuviai turėjo ar bent siekė išauklėjimo, pagrįsto aukšto lygio humanistiniu išsilavinimu.

Mokslo aukštas lygis labai vertinamas ir šiuo metu Sovietų Sąjungoje, kartu ir į ją įjungtoje Lietuvoje. Tik ten jaunuomenės mokslinimas jau nebėra objektyviai humanistiškas, o marksistiškai realistiškas. Kaip iš "Tarybinės mokyklos" ir "Tarybinio mokytojo" matyti, mokslo metodais ir mokslo lygiu labai rūpinamasi. Vidurinių mokyklų tinklas yra kelis kartus didesnis, negu jis buvo nepriklausomoje Lietuvoje. Taip pat kelis kartus daugiau studentų studijuoja aukštosiose mokyklose. Taigi okupuotoje Lietuvoje vidurinis išsimokslinimas apima plačius gyventojų sluoksnius. Didelis lietuvių nuošimtis baigia ir aukštąsias mokyklas. Tik tas išsimokslinimas yra atskiestas ar bent valdžios bandoma ir kietai spaudžiama atskiesti marksistine tendencija. Išsi-

mokslinimas be marksizmo bolševikams pavojingas. Objektyvumo siekimas moksle ir auklėjime laikomas nusikaltimu. Auklėjimas bei mokymas turi būti tendencingas — "kryptingas". Kaip liūdnai prisimename, buvę nepriklausomos Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojai, pasilikę dirbti tarybinėse mokyklose, po kurio laiko buvo priversti viešai atgailauti dėl savo mokslinio "objektyvizmo" ir nepasisavinimo marksistinių mokslo pagrindų bei metodų. Toks neobjektingumas ("kryptingumas") moksle ir auklėjime, suprantama, nėra normalus kelias visuomenei progresuoti. Partinis "kryptingumas" visą auklėjimą, kiek jis pajėgia, nukreipia nuo tiesos kelio į šalį.

Sunku aptarti ateitį būsimos išeivijos visuomenės, kuri auklėjama Amerikos mokyklose. Jei Europinio švietimo idealas buvo mokykla, duodanti daug žinių ir ruošianti individą ateičiai, tai modernioji Amerikos mokykla neina tuo keliu. Ji, atmetusi vispusišką mokslo dalykų sistemą, nesiekia nė auklėjimo vispusiškumo. Ji nenori vaiko apsunkinti mokymosi darbu ir nesiekia jam perduoti daug žinių. Čia tikima, kad vaikas geriausiai pasiruoš savo asmeninei ateičiai ne mokydamasis mokslo dalykų, o pats be ypatingo plano veikdamas pagal savo interesus ir darydamas tai, kas jam įdomu. Nesijaudinama, jei vaikas per dvylika metų neišmoksta net gerai skaityti, nes modernioje mokykloje vaikas progresuoja savo bendru veiklumu. Yra modernių auklėjimo srovių, kaip "Atviroji mokykla", kur planingai nebemokoma, o mokiniai laisvai laiką leidžia, laisvai pasirinkdami, ką veikti ar neveikti. Jos idealas — ko mažiausia mokytojo įsikišimo ir ko daugiausia pačių mokinių laisvo veikimo. Dar kita moderni srovė skelbia pačios visuomenės numokyklinimą: panaikinti mokyklą ir palikti patiems mokiniams mokytis iš gyvenimo, susipažįstant su įvairiais gyvenimo reiškiniais, įstaigomis ir įmonėmis. Tokiu auklėjimu kuriama jau kitokia visuomenė.

Giliau šio krašto švietimo neanalizuodami, mes esame įsitikinę, kad toks mokymas neveda į mokslinio išsilavinimo gilumą, o tik į auklėjimo paviršutiniškumą. To pradžios ir vidurinės mokyklos auklėjimo trūkumo jau neišlygina nė aukštosios mokyklos. Toks auklėjimas ruošia praktiškai veiklius, tačiau intelektualiai nevispusiškus visuomenės narius. Todėl šio krašto mokyklose auganti bei brėstanti išeivijos visuomenė bus labai skirtinga nuo Lietuvoje išaugančios

visuomenės, kuri, tiesa, mokyklose vienašališkai kreipiama į marksistinę ideologiją, tačiau geriau apginkluojama mokslo žiniomis.

Apibendrinant dabartinio lietuvių jaunimo mokyklinį auklėjimą, reikia pabrėžti, kad nei tėvynėje, nei Amerikoje lietuvių vaikai nėra ruošiami pagal lietuviškos visuomenės šviesuolio idealą ir jam skiriamus uždavinius. Vienur jų smegenys plaunami marksizmu, kitur jie ugdomi būti "amerikonais". Gi lietuviškos šviesuomenės kelias nėra nei marksizmas, nei amerikonizmas. Mums netinka nei bolševikiškai rusiškoji Rytų kultūra, nei amerikietiškoji kraštutiniai sumasinta ir sutechninta kultūra. Lietuvių tauta jau yra seniai apsisprendusi už Vakarų kultūrą ir buvo jau į ją giliai įaugusi. Į kur ji pasuks ateityje, tai priklausys nuo daugelio ateities faktorių. Būtų visiškai natūralu, kad lietuviškoji visuomenė ir ateityje būtų vakarietiška. Tik dabar ji yra gyvenimo sąlygų bei prievartos nuo Vakarų kultūros atskirta.

c. *Religijos vaidmuo.* Nereikia nė įrodinėti, kad religija vaidina svarbų vaidmenį tiek individo dvasiniame formavimesi, tiek ir visuomenės tendencijų išsiplėtojime. Lietuvos gyvenime ji visada vaidino labai svarbų vaidmenį. Tik dabar tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje jaunoji karta mažiau bepažįsta religiją. Okupuotoje Lietuvoje religinis gyvenimas visomis totalistinės valdžios turimomis priemonėmis siekiama užgniaužti. Amerikoje, čia neskaitant privačių konfesinių mokyklų, viešasis mokyklinis, o dažnai ir šeimos auklėjimas religiją visiškai išskiria, jos vietą palikdamas pasaulėžiūriniam liberalizmui. Jis daro didelę įtaką ir konfesines mokyklas lankančiam ir jas baigusiam jaunimui.

Iš esmės ir bolševikinis ateizmas ir amerikietiškas liberalizmas atlieka tą patį vaidmenį. Religinio auklėjimo negaudamas, jaunimas liberalėjimo keliu netenka religijos ir tampa religijai abejingais ateistais. Tik bolševikinis ateizmas yra grindžiamas marksizmu, ir jam įrodyti panaudojami visi galimi idėjiniai, moksliniai ir propagandos pagrindai, gi amerikietiškas pasaulėžiūrinis liberalizmas tokių pastangų nepanaudoja — jos net ir nereikalingos. Aktyvi ateistinė kova prieš religiją nedaugiau religijai pavojinga, negu pasyvus, su hedonistiniu antspalviu suliberalėjimas iki visiško nesidomėjimo religija. Antireliginė kova natūraliai skatina pasvarstyti tos kovos motyvus, kritiškai pervertinti tos kovos fanatiškas pastangas ir paskatina pagalvoti apie pačią religiją,

ją suprasti ir teigiamai jos atžvilgiu apsispręsti. Liberalizmas, pasyviai palikdamas ar apeidamas religinius klausimus, nesudaro progų juos svarstyti ir jais giliau susidomėti. Iš to susidaro taip, kad Lietuvoje, nežiūrint valdžios spaudimo, atsiranda daug kandidatų stoti į kunigų seminariją ir uždraustus vienuolynus, čia gi tokių kandidatų beveik neatsiranda, ir vienuolynai tuštėja.

Svarstant religijos vaidmenį tolimesnei lietuviškos visuomenės plėtotei, negalima neprileisti, kad kalbamų aplinkybių — Lietuvos okupacijos ir lietuvių emigracijos — jis bus stipriai paveiktas. Tuo tarpu išeivijoje nematyti nei didesnio atsparumo kalbamoms įtakoms, nei motyvų bei jėgų naujam religiniam atgimimui nei naujiems religiniams sąjūdžiams.

d. *Pagrindiniai filosofiniai klausimai.* Nepriklausomoje Lietuvoje savo mąstymą ir gyvenimą daugiau stengėmės pagrįsti objektyviaisiais principais: objektyvia tiesa, objektyvia morale ir žmogui suprasti ieškojome jo objektyvių — metafizinių tikslų. To objektyvumo siekimo pasigendame tiek sovietinėje, tiek ir amerikiečių filosofijoje. Lietuvoje dabar mokoma, kad objektyviosios vertybės yra tik buržuazijos prasimanymas ir priemonė išnaudoti liaudžiai, o liberališkai nusiteikusiems amerikiečiams — tai tik scholastinės filosofijos liekanos. Marksistams komunistams tiesa yra tai, kas paremia komunizmo tikslus. Ją sprendžia komunistų partijos autoritetai, dialektinio materializmo ideologai. Visa, kas prieštarauja komunizmo įgyvendinimui, yra melas. Taigi susovietintoje Lietuvoje jaunimas oficialiai auklėjimas su tokiu tiesos supratimu.

Negauna gilesnio tiesos supratimo lietuvių išeivių vaikai ir Amerikos liberalistiniame auklėjime, nes čia jos klausimas sprendžiamas pragmatiškai: tiesa yra tai, kas praktiškai pasitikrina žmogui priimtinu būdu; konkrečiau neretai nusakoma — tiesa yra tai, kas naudinga.

Tas pats galioja ir moralės sampratai. Vakarų krikščioniškoje kultūroje moralinio gėrio dėsniai laikomi pastoviais, galiojančiais visais laikais ir visur. Kas objektyviai gera, tas yra gera visur ir visada. Bolševikams objektyvi gėrio samprata yra taip pat "buržuazinė", nes moralu yra tai, kas patarnauja komunizmo statybai. Jauniems lietuviams ten mokykloje skiepijama komunistinė moralė, ir tokios moralės pagrindais siekiama juos išauklėti kovingais komunistais.

Panašiai su objektyvia morale netoli nueisi ir amerikiečių auklėjime. Čia visas auklėjimas, kaip matėme, siekiama

pagrįsti mokinio savarankiškumu, jo savarankišku veiklumu. Autoritetinis mokymas čia pasmerktas. Tuo pačiu pagrindu yra pasmerkta ir autoritetinė moralė. Mokinys neturi moralės pasisavinti iš autoritetų — tėvų ar mokytojų — o turi pats ją sau susidaryti, daugiau pasiremdamas savo aplinkos morale. Todėl netinka vaikui skiepyti objektyvią arba autoritetinę moralę, nes ji negali tikti visur ir visiems, taigi ji negali būti visuotinė, kokią mes skelbėme savo lietuviškame auklėjime.

Negalime nepaminėti, kad toks moralinis subjektyvizmas atsiliepė ir į mokinių laikymąsi. Dauguma Amerikoje papildomų labai gausių nusikaltimų tenka jaunimui iki 18 metų amžiaus. Vadinasi dauguma nusikaltėlių yra mokyklinio amžiaus. Tuo būdu mokykla išvirto svarbiausia nusikaltėlių susitelkimo vieta, ir JAV viešosiose mokyklose mokosi jaunimas, kuris įvykdo šimtus tūkstančių nusikaltimų. Statistikos rodo, kad JAV viešosiose mokyklose per vienerius metus buvo per 8.600 mokinių ir mokytojų moterų išprievartavimų.

Kadangi lietuvių jaunimas daugiausia mokosi konfesinėse katalikų mokyklose, galima tvirtinti, kad tokia nusikaltimų banga nėra jo taip palietusi; bet negalima tvirtinti, kad jis nuo to yra visiškai saugus ir kad tai visiškai neliečia išeivių lietuviškos visuomenės.

Panašiai mes Lietuvoje ieškojome ir nuosaikios laisvės sampratos ir stengėmės ją perteikti augančiam bei brėstančiam jaunimui. Bet tokios laisvės neturi sovietinis žmogus ir pavergtas lietuvis. Bet kurioje srityje laisvės reikalavimas ten gali būti nusikaltimas, nes ten laisvė yra palenkta komunistiniam autoritetui, kurio niekam neleidžiama nepaisyti. Priešinga šiuo atveju tendencija vyrauja Amerikoje, kur laisvė suprantama kaip kliūčių nebuvimas. Apie dvasinę laisvę, kur žmogus pats, laikydamasis dvasinių principų, savo laisvę ribotų, čia nekalbama. Čia reikalaujama neribotos laisvės. Amerikos auklėjimas pergyveno fazę — ir dabar jos dar neišgyveno — nieko vaikui nedrausti, viską jam leisti, kad jis augtų tikrai laisvas ir tuo keliu išmoktų būti laisvas. Vaiko laisvės besiekdami, amerikiečiai auklėtojai pasiekė tokį kraštutinumą, kad tėvai ir mokytojai neseniai nebežinojo, kaip beprisitaikyti prie vaiko reikalavimų, kad nepažeistų jo laisvės. Tik paskutiniaisiais laikais tėvai jau pradėjo protestuoti prieš tokį leistinumą ("permissiveness"), nes

jis išvirto į palaidumą.

Toks vaiko laisvės traktavimas yra sukėlęs sunkumų ir lietuvių šeimose, daug kur suardydamas tradicinius tėvų ir vaikų santykius. Su tokia laisvės samprata išauklėtas žmogus neranda sklandaus prisitaikymo. Jis prisideda ir prie lietuviškos šeimos pairimo.

e. *Auklėjimo kryptis.* Mes mokyklinį auklėjimą paprastai supratome kaip mokslinimą arba intelektinį lavinimą. Apskritai visoje Vakarų Europoje mokymas paprastai reiškė žinių perteikimą ir protinį lavinimą. Tuo būdu auklėjimas buvo daugiausia pagrįstas mokymu ir buvo vienašališkai intelektinės krypties. Tai buvo pirmoje eilėje individo įvedimas į žmonijos iki tol pasiektą žinojimą — į to meto kultūrą. Dėl to jis buvo pirmiausia laikomas visuomenės kultūrinimo procesu.

Kiek kitokiu keliu auklėjimas pasuko Amerikoje ir Sovietų Sąjungoje: ir vienur ir kitur jis pasidarė socialinės krypties ir laikomas daugiausia socialiniu procesu, kuriuo siekiama ne tiek paveikti individo ateitį, kiek išauklėti sociališkai (Sovietuose "socialistiškai") nusiteikusius individus. Sovietuose mokykla, nors ir nemažindama žinių perdavimo bei intelektinio lavinimo, buvo stipriai palenkta socialiniam uždaviniui — išugdyti mokinius socialistais — komunistais, komunistinės visuomenės nariais. Tam uždaviniui yra palenkti visi mokslo dalykai: nė vienas mokyklose einamas mokslas nebuvo nuo to uždavinio atleistas; tam uždaviniui turi tarnauti mokinių organizacijos ir užmokyklinis auklėjimas.

Panašių tikslų siekia, tik kitokiu keliu ir kitokiomis priemonėmis socialinis auklėjimas Amerikoje. Čia jau yra išgyvendinta mintis, kad auklėjimas turėtų būti augančio žmogaus įvedimas į kultūrą. Auklėjimo pagrindiniu uždaviniu čia laikoma ne perteikti vaikams daug mokslo žinių, o juos išmokyti vienus su kitais sugyventi. Toks auklėjimas, suprantama, yra socialinis procesas. Jau daugiau kaip prieš pusę amžiaus, buvo pasmerktas daug žinių siekiąs knyginis mokymas, o jo vietoje buvo pasiūlytas laisvas pačių mokinių aplinkoje iškylančių socialinių problemų svarstymas ir žmogaus socialinis išplėtojimas. Per keliasdešimt metų Amerikoje buvo sukurta daug naujų auklėjimo projektų bei metodų — ir visuose jų socialinis auklėjimo atžvilgis buvo vienas svarbiųjų elementų. Ir didžiųjų mokyklų statymas buvo pagrįstas mintimi, kad vaikai turėtų sąlygas

pajausti platesnį bendravimą. Tačiau tas kraštutinumas — sutelkimas į vieną mokyklą didelių jaunimo masių, išvirto į masinio žmogaus auklėjimą, nuvedusį į masinę kultūrą ir masinę visuomenę. Tačiau mums išeivijoje, kurią sudaro ribotas atskirų individų skaičius, masiškumas sudaro didelį pavojų — pavojų paskęsti ir ištirpti svetimųjų masėje. Mūsų išeivijos visuomenės išlikimas daugiau priklauso nuo atskirų individų išlikimo ir jų savo individualumų išsaugojimo.

Taip atrodo pagrindiniai faktoriai ir pagrindinės aplinkybės, kurios augina bei brandina mūsų būsimą visuomenę sudarančius individus ir kurios rodo kryptį, kuria ji dvasiškai, kultūriškai ir sociališkai plėtosis tėvynėje ir išeivijoje. Suprantama, tai dar nėra viskas, iš ko galima būtų daryti mūsų visuomenės tvirtą prognozę. Kiekvieną jos individą dar veikia daugelis kitų faktorių, kurių neįmanoma visų numatyti ir išskaičiuoti, ir kuriuos kiekvienas individas savaip priima, savaip jų įtakas perdirba ir savaip duodasi jų formuojamas.

Būtų labai neatsargu ir paviršutiniška bandyti daryti galutinius mūsų būsimos visuomenės apibūdinimus. Mes čia dabar galime svarstyti tik pagal tai, koks yra dabar gyvenimas tėvynėje ir išeivijoje. Bet kartu turime pripažinti, kad to gyvenimo nei tėvynėje, nei išeivijoje negalime aiškiai ir pastoviai aptarti, nes jis ir vienur ir kitur kinta. Ypač greitai kinta išeivijoje jaunoji ir jauniausioji karta. Taip pat mes negalime žinoti, kokios naujos aplinkybės ir kokie nauji faktoriai iškils ateityje ir toliau veiks mūsų visuomenę, vienaip ar kitaip ją formuodami. Neįmanoma numatyti visų aplinkybių, kuriose ir kaip lietuviai tėvynėje ir išeivijoje gyvens ir kaip keisis jų gyvenimas.

Bet ir neturėdami pakankamai duomenų viskam numatyti kalbamais atžvilgiais, mes negalime sau leisti nė nebandyti įžvelgti tolimesnę ateitį, mes negalime nesidomėti, kaip toliau plėtosis mūsų tautos gyvenimas. Mūsų mąstytojai, auklėtojai, dvasininkai, veikėjai, visuomenės vadai ir kiti, kuriems skirta atsakomybės dalis dėl mūsų tautos išlikimo, negali pasilikti visiškai pasyvūs ir nesekti, kuria kryptimi plėtojasi mūsų ateitis. Niekas negali nusikratyti savo atsakomybės dalies už tai, ką jis galėjo padaryti ir ko jis savo laiku nepadarė.

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ POLITINIS MANIFESTAS

(Pasaulio Krikščionių Demokratų Sąjungos Politinio komiteto aprobuotas 1976 m. liepos 16 d. Romoje)

Šis dokumentas yra viso pasaulio krikščionių demokratų partijų bendro kruopštaus darbo išdava. Jo tikslas išdėstyti pagrindines ideologines ir politines direktyvas, kuriomis pagrindžiama idėja visuomenės, kurią krikščionių demokratų sąjūdis nori sukurti, panaudodamas pavyzdžius, kuriuose atsižvelgiama į tautines realybes.

Šiame tekste yra išdėstyti bendrieji principai ir jiems įgyvendinti strategija. Konkreti istorinė alternatyva, kurios yra siekiama, yra laisva, teisinga, personalistinė ir bendruomeniška visuomenė.

Čia loginėje tvarkoje patvirtinama: pirma, asmens samprata; po to bendruomeniška visuomenė kaip žmonių bendruomenė, tai yra iš laisvų žmonių, žmogiškų asmenų; pagaliau pliuralistinė visuomenė: iš bendruomenių susidedanti bendruomenė. Po to seka esminiai tos demokratijos bruožai politiniame, kultūriniame, visuomeniniame, ekonominiame ir tarptautiniame lygyje. Šio dokumento dvasia liudija, kad demokratija yra ir kaip priemonė ir kaip tikslas. Kova prieš individualistinius, kolektyvistinius ir totalistinius režimus ir ideologijas yra idėjų ir filosofijų kova, pagrįsta įtikinimu ir tuo pačiu atmeta prievartos naudojimą. Laikomasi nuomonės, kad politika ne tiktai reiškia meną realybėje pakeisti kas reikalinga ir kas dera pakeisti, bet ji turi ir etinį tikslą, būtent, sukūrimą sąlygų pagerinti santykiams tarp žmonių. Ta prasme politika reiškia ir žmoniškumo meną.

Tikslu įgyvendinti tą žmoniškesnę politiką krikščionys demokratai kreipiasi į visus geros valios žmones, ypač į jaunimą ir visas dvasines jėgas, su kuriomis jie nori be jokių apriorinių prileidimų kartu kovoti tikslu įgyvendinti naują tarptautinę tvarką, tikrą tautų bendruomenę ir tuo būdu padaryti žmogaus gyvenimą žemėje priimtinesnį ir labiau pageidaujamą.

Įžanga

Kaip laisvei įsipareigoję liaudies partijos ir liaudies sąjūdžiai, mes, krikščionys demokratai, pareiškiame savo valią stoti į viso pasaulio tautų tarnybą ir ypatingai paremti jų tas, kurios kenčia kultūrinę, politinę ir ekonominę priespaudą ir kovoja su jų laisvę varžančiais režimais.

Mes siūlome naują sampratą, kuri yra sukurta iš etinių, humanistinių ir demokratinių vertybių, sampratą, tinkančią nugalėti iš vienos pusės komunistiniam kolektyvizmui ir iš kitos pusės asocialiam kapitalizmui — abiems sistemoms, kurios rodo vis daugiau krizės apraiškų.

I. Prasideda nauja era

1. Niekada istorijoje žmonija nesusidūrė su tokiais pavojais, kaip šiuo metu; tačiau lygiai žmogus praeityje niekada neturėjo nė tokių didelių galimybių.

Iš vienos pusės žmonijai gresia ekologinės problemos, branduoliniai pavojai, įvairios priespaudos formos, jėgos piktnaudojimas ir socialinis neteisingumas. Iš kitos pusės mokslinė, technologinė ir ūkinė pažanga pirmą kartą leidžia imtis spręsti problemas, kurias žmonija nuo amžių veltui bandė išspręsti.

Pasaulio plėtotė reikalauja visoms didžiosioms problemoms rasti pasaulinio masto sprendimus.

2. Didelė pažanga yra kai kuriose pasaulio dalyse padaryta laisvės, teisingumo, darbo sąlygų ir politinių struktūrų išvystymo srityse. Bet laimėjimai dažnai nesutrukdė didelės jėgų koncentracijos augimo, kuris paveikė taip, kad žmogus vis mažiau ir mažiau yra savo likimo viešpats; taip pat jie nesutrukdė panaudojimo jėgos, o ne teisingumo, kaip galios šaltinio; nesumažėjo ir skirtingumai tarp tautų, kur jie greičiau didėja, negu mažėja.

3. Ta situacija kyla kaip neteisingų politinių, kultūrinių, ekonominių ir socialinių struktūrų rezultatas. Ją iškeliame todėl, kad mes tikime į žmogaus kilnumą, kad mes kovojame, siekdami pakeisti tas struktūras, ir palaikome kitas, kurios yra žmoniškesnės ir teisingesnės.

4. Tačiau vilčių teikiantieji ženklai rodo, kad mes esame žmonijos istorijoje naujos eros pradžioje. Nepaisant netikrumų, kurie atsiranda, kiekvienai naujai erai prasidedant, iš čia mūsų nurodytų pavojų galime matyti ir žmogaus sąmonės kitimą: jis atskleidė naują laisvės ir jo atsakingumo

Pr 246-5444

Lietuvos Valstybinė Respublikinė Biblioteka

sau pačiam ir kitiems prasmę, visuotinio solidarumo reikalą, gyvenimo galimumą ir integralinę demokratiją. Tautos giliai jaučia reikalą būti savo likimo viešpačiais laisvėje ir solidarume. Mes tikime, kad mūsų kova dėl personalistinės, pliuralistinės ir bendruomeninės visuomenės atitinka socialinės raidos kelią.

II. Mūsų principinės sąvokos

1. Mes tikime, kad mūsų, kaip krikščionių demokratų, misija šių dienų pasaulyje yra sukurti visuomenę žmonių ir tautų, kurios yra laisvos ir vieningos. Mūsų įkvėpimas šiame darbe yra gimęs iš dvasinių ir etinių krikščionybės vertybių ir ypač iš mūsų žmogaus ir visuomenės vizijos.

Mes esame įsitikinę, kad nauja tautų bendruomenė turi būti sukurta su pagalba visų kitų religinių-pasaulėžiūrinių, kultūrinių, politinių ir socialinių jėgų, kurios, kaip ir mes, kovoja dėl laisvės, teisingumo, tarptautinio solidarumo. Mes esame pasiruošę pradėti su tomis jėgomis nuolatinį dialogą pasauliniame ir sritiniame lygiuose.

2. To idealo įkvėpti, mes norime paveikti istorijos dinamizmą, siekdami laisvos ir teisingos bendruomenės, pagrįstos kiekvieno asmens dalyvavimu ir atsakingumu, respektavimu visų žmogiškųjų teisių, pliuralizmu visuomenėje, lygiomis galimybėmis, aktyviu solidarumu ir universalistine dvasia.

3. Mes norime demokratijos, kuri žino socialinių konfliktų galimumus visuomenėje ir kuri bando nugalėti iškylančias įtampas, sukurdama bendradarbiavimo struktūras, kurios išsklaido bei suderina tas įtampas aukštesnio bendrojo gėrio prasme.

4. Visų bendradarbiavimas sudaro sąlygas nuolatiniam pasiruošimui keisti struktūras; socialinė, ūkinė ir politinė demokratija turi būti nuolat gerinama bei patobulinama ir visada atvira taip, kad ji progresuotų, prisiimdama pozityvias tradicijų vertybes, į aukščiausias solidarumo formas.

5. Kaip liaudies sąjūdžiai ir partijos, mes siekiame sukurti tikrą žmonėms ir žmonių pliuralistinę demokratiją, kurioje jos vertybės ir siekimai būtų pilnai respektuojami.

III. Pakeliui į bendruomeninę visuomenę

Žmogus siekia įgyvendinti tokią bendruomeninę visuomenę, kurioje jis tiktų su savo etinėmis ir kultūrinėmis

vertybėmis koegzistencijai įgyvendinti ir, atsižvelgdamas į konfliktų ir įtampų priežastis, ieškotų jų sprendimo demokratinio dialogo keliu.

Tokia visuomenė skiriasi nuo kitų sistemų, kurios žmogų palenkia ekonomijos pirmavimui ir kurios sukuria neteisingus socialinius santykius.

A. Demokratija ir bendruomenė

1. Mes esame įsitikinę, kad tikra bendruomeninė visuomenė negali būti įgyvendinta be demokratijos ir kad tikra demokratija negali būti įgyvendinta, jei ji nesiekia bendruomeninės visuomenės. Iš tikrųjų tik demokratinio gyvenimo patyrimas gali sukurti geriausias sąlygas pasiekti bendram sutarimui pliuralizmo ir politinių, kultūrinių ir socio-ekonominių žmogaus teisių padidinimo klausimais.

2. Demokratijai efektingai veikti turi būti pritaikytos šios sąlygos:

— visi nariai turi joje dalyvauti ypač per politines partijas, profesines sąjungas, populiarias organizacijas ir kitas panašias draugijas — politines, socialines ar ekonomines — sprendimus darančiuose lygiuose,
— visuotini, laisvi ir slapti rinkimai,
— politinis pliuralizmas,
— parlamentinė sistema,
— valstybė, pagrįsta įstatymų valdžia, religine tolerancija ir įkvėpta socialinių vertybių,
— įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisiamosios jėgų decentralizavimas ir jų bendradarbiavimas,
— informacijų laisvė ir laisvas prie jų priėjimas,
— panaikinimas bet kokios diskriminacijos ir socialinio neteisingumo.

3. Demokratija yra dinamiškas procesas; ji yra nuolatinis jos išsivystymo formų ir laiko suderinimo ieškojimas, siekiant išvystyti vis labiau bendruomeninius santykius.

Tikros ir nepriklausomos opozicijos buvimas užtikrina demokratinių diskusijų galimumą. Mes griežtai pasmerkiame vienos partijos modelius, ypač tuos, kurie neigia politinę laisvę, kurie palaiko "prigijusią tvarką" ir visas kitas karikatūrines demokratijos formas.

4. Šiais laikais žmogiškosios teisės yra dažnai grubiai pažeidžiamos. Visokių politinių spalvų totalistiniai režimai kontroliuoja žmones psichologiškai ir politiškai, plaudami jų

smegenis, naudodami priespaudą ir sistemingus kankinimus. Jie persekioja religiją, šmeižia savo oponentus, paneigia darbininkų skundus, skatina rasinius prietarus, grubiai pažeidžia piliečių privatines teises, suvedžioja jaunimą, neleidžia visuotinių balsavimų arba iškraipo jų duomenis.

5. Krikščionių demokratų politikos pagrindinė žymė yra tai, kad puoselėjame metodus ir priemones, kurie kyla iš liaudies veiklos ir jos organizacijos. Mes griežtai atmetame nedidelių mažumos grupių, kurios, jokiu būdu neatstovaudamos didelės žmonių daugumos norų, griebimosi teroro ir partizaninio karo. Tokie metodai leidžia pasireikšti vidinės represijos atsinaujinusiems prasiveržimams, kurie palaiko vyraujančias grupes ir kurios sulaiko struktūrinių pakitimų procesą.

Demokratijos stiprinimas ir kūrimas naujos visuomenės, kurią mes siūlome, gali progresuoti tik tada, jeigu tas procesas gali pasikliauti dideliu liaudies bendradarbiavimu, jos susitelkimu ir pasiskirstymu politinėse, profesinių unijų ir visuomeninėse organizacijose, kurios yra tikrieji jos reprezentantai.

6. Mes siūlome, kad Jungtinės Tautos sudarytų Žmogaus Teisėms Ginti Komitetą, kuris turėtų teisę ne tik pravesti tardymus ir paruošti rekomendacijas atskiroms vyriausybėms, bet ir patiektų Visumos susirinkimui paruoštas rezoliucijas, skirtas nubausti nusikaltėliams.

B. Kultūra — žmoniškumo ir laisvės įpareigojimas

1. Mes, krikščionys demokratai, siekiame žmogaus ir visos žmonijos integralinio išsipildymo; tuo tikslu mes giname teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime ir remiame politiką, kuri sudaro atitinkamas sąlygas tam įgyvendinti.

2. Įgyvendinti teisei dalyvauti kultūriniame gyvenime pirmiau turi būti įgyvendinta kiekvieno asmens, kiekvienos kultūrinės ar socialinės grupės ir kiekvienos tautos teisė laisvai išreikšti savo vertybes ir moralę, kurios arba turi ryšį su tradicijomis, arba yra naujų istorinių aplinkybių padaras. Reikalinga, kad kultūra būtų prieinama visiems žmonėms. Pagaliau mūsų tikslas yra sukurti bendruomenę, pagrįstą bendromis vertybėmis, kurios garantuotų kultūrinį pliuralizmą, dialogą ir žmonių dalyvavimą.

3. Mūsų kultūrinė politika yra atsakymas į tą gilią krizę, kurioje yra mūsų visuomenė. Ta krizė yra kartu etinė

ir kultūrinė ir dalija visuomenę į grupes ir kultūrinius atsišakojimus, kurie intelektuališkai vieni su kitais nebesusisiekia. Dažnai nepateisinamas smurtas, masinė kultūra ir bėgimas nuo visuomenės yra žmogaus gilaus susvetimėjimo simptomai. Mūsų tikslas yra sustiprinti pagrindines gyvenimo vertybes ir tarp žmonių bendravimo priemones.

4. Teisė mokytis ir dalyvauti auklėjimo procese yra viena žmogaus pagrindinių teisių. Ji negali būti apribota jokiomis aplinkybėmis. Užtikrinti pilnam auklėjimo įgyvendinimui ir nugalėti gilioms kultūrinėms nelygybėms valstybė turi duoti pirmenybę auklėjimo institucijoms ir sudaryti tuos pačius galimumus kiekvienam išvystyti savo sugebėjimus ir atlikti įsipareigojimus, kuriuos jie apsiima, kad sudarytų sąlygas kiekvienam asmeniui išsiskleisti bendruomenės labui.

Tuo atžvilgiu šeima turi pirmąją teisę ir pareigą vadovauti jos vaikų auklėjimui.

5. Turi būti garantuotas laisvas priėjimas prie informacijų, išsireiškimo laisvė ir spaudos laisvė.

Masinės informacijos priemonės turi būti pliuralistinės ir bendruomeninės visuomenės kontrolėje, kuri turi turėti atitinkamas priemones garantuoti informacijų objektyvumą. Skirtingos piliečių nuomonės turi turėti teisę būti pareikštos per masines informacijų priemones.

6. Suprasdami savo atsakingumą už moralinę ir kultūrinę visuomenės pažangą, intelektualai turi vengti pagundos izoliuotis nuo bendruomenės. Mokslininkai turi ginti žmogų nuo bet kokių nužmoginimo mechanizmų ir mokslo bei technologijos piktnaudojimo.

7. Didelė atsakomybė už bendruomeninės visuomenės sukūrimą tenka jaunajai kartai. Platesnis jaunimo dvasinis ir kultūrinis dalyvavimas rėmuose bendruomeninio ir integralinio išsivystymo, kuris siūlo naujų galimybių, galėtų būti atsakymas į dabartines problemas ir padrąsintų jaunus žmones patiems prisidėti įgyvendinti giliausias aspiracijas žmonių, prie kurių jie priklauso.

8. Mes patvirtiname vyrų ir moterų esminę lygybę, kuri turi būti pratęsta į kultūrinę sritį. Vyrai ir moterys turėtų vaidinti lygų vaidmenį šeimos ir visuomenės gyvenime.

C. Ūkis žmogaus tarnyboje

1. Krikščionims demokratams ekonominis išsivystymas ir socialinis išsivystymas sudaro vieną uždavinį. Bendruome-

ninė ekonomija yra pagrįsta pagrindine darbo vertybe kitų ekonominių faktorių tarpe. Dėl to ekonominio augimo procesas turi turėti naujų tikslų ir akcentuoti gamybos ir sunaudojimo socialinę orientaciją.

2. Pripažinus žmogaus asmens pirmumą, mūsų požiūriu, ekonomijos tikslus ir socialinę politiką turi nuspręsti ne privačių firmų ar individų, o bendruomenės interesai.

Bendruomeninė ekonomija pramato viešąsias, privačias ir mišrias įmones, kuriose gali būti įvairios dalyvavimo formos: jungtinio vadovavimo, privataus vadovavimo ir kooperatyvai.

Mes reikalaujame darbininkų dalyvavimo įmonės vadovybėje ir jos pelne.

3. Visi žmonės, kurie yra surišti su įmonėmis ar yra jų tarnybose — darbų vykdytojai, technikai, darbininkai, bendradarbiai, akcininkai — turi teisę gauti informacijų, bei žinių apie jas ir dalyvauti jų sprendimuose ir pelne.

4. Daug monopolistinio ir daugiatautinio charakterio įmonių palaiko tam tikras jėgos koncentracijos formas. Bet bendruomeninės visuomenės uždavinys yra išvengti tokio jėgos piktnaudojimo ir pravesti kontrolės mechanizmus iki galo.

5. Daugelyje kraštų žemės reforma yra pirmoji sąlyga sukurti naujai visuomenei. Ta reforma turi atsižvelgti į ekonominius ir socialinius tos problemos atžvilgius.

6. Socialiniam teisingumui realizuoti ir užtikrinti nuosavybės socialinei funkcijai ekonomijos viešojo, privataus ir mišraus sektorių dydžiai neturi būti pastovūs. Svarbu, kad viešasis sektorius būtų atsakingas už didžiąją kolektyvinių tarnybų dalį ir kad jis turėtų reikšmingą rolę pramonės, medžiagų, energijos ir kredito sektoriuose.

Finansinė politika turi būti apspręsta ekonominio ir socialinio išsivystymo tikslų ir turi garantuoti, kad mokesčiai lygiai būtų uždedami pramonei ir privatiems piliečiams.

7. Bendruomeninės ekonomijos organizacija ir išsivystymas turi būti pagrįsti programa, demokratiškai išstudijuota ir kruopščiai išdirbta, bendradarbiaujant su įvairiomis socioekonominėmis grupėmis ir paskutinėje instancijoje palikta valdžios atsakomybei, kurį turėtų apspręsti, atsižvelgdama į bendrąjį gėrį.

8. Supramonėjimo procesas ypač Trečiojo Pasaulio kraštuose reikalauja išvystyti politiką, kuri užtikrina ekologinę pusiausvyrą, atsižvelgia į skirtingus regionus ir garantuoja

geresnę pusiausvyrą tarp individualaus suvartojimo bei viešųjų tarnybų ir pagerina žmogaus gyvenimo kokybę

IV. Tikrai tautų bendruomenei

A. Taika ir solidarumas

1. Šiandieną mes susiduriame su pasaulio situacija, sąlygota didžiųjų jėgų vyravimo, Trečiojo Pasaulio tautų priklausomumo, padėties ir jėgos naudojimo tarptautiniuose santykiuose.

2. Mūsų tikslas yra sukurti teisingą ir integruotą bendruomenę, kurioje pasaulio tautos pačios vaidina vadovaujamą rolę ir kurios galutinis tikslas yra sukurti tikrą ir pastovią taiką, pagrįstą laisve, socialiu teisingumu, apsisprendimu ir pilnu žmogaus, taip pat ir bendruomenės teisių respektavimu.

Įkvėpti savo krikščioniško visuotinumo ir solidarumo idėjų, mes kovojame, siekdami tų tikslų su viltimi, kad galingiausios ir turtingiausios tautos pačios prisidės prie tarptautinio teisingumo įgyvendinimo ir kad Trečiojo Pasaulio kraštai susijungs su savo teisingais reikalavimais visose srityse.

3. Branduolinio konflikto galimumas turėtų būti nugalėtas naujo detantės požiūrio.

Detantė turėtų sukurti geresnes sąlygas žmonių, informacijų ir idėjų cirkuliavimui, skatinančiam didesnę komunikaciją tarp tautų pagal Helsinkio deklaracijos principus.

Bet, nežiūrint to, naujos įtampos tarp didžiųjų jėgų ir vietinių konfliktų pavojai nesumažėjo, ir ginklavimosi lenktyniavimas nesustojo.

Kiti kraštai, būtent, priklausantieji Trečiajam Pasauliui, ir toliau kenčia sunkias politiškai militarinių jėgų koncentracijos ir tarptautinės sistemos "pastovumo" dabartinės sampratos pasėkas. Dėl tokios padėties totalistiniai ir diktatūriniai režimai, kurių kai kurie turi hegemonines funkcijas regijoniniuose lygiuose, yra įsteigti arba sustiprinti — dažnai su užsienine pagalba. Greitas diktatūrų gausėjimas pastaraisiais metais Trečiajame Pasaulyje, ypač Lotynų Amerikoje, yra pavyzdys naujos formos agresijos prieš tautas pavyzdys.

4. Matome ir pozityvią tendenciją į daugiapoliškumą, kuris sudaro spaudimą į dvipolinę USA-USSR sistemą. Politinio Europos susijungimo procesas, kuris turi būti pagilintas ir praplėstas, siekia sustiprinti Europos identiškumą

ir turi esminiai paremti tą naują pliuralizmą ir sukurti struktūrą didėjančių organiškų santykių tarp pramoninių kraštų — ypatingai Europos — ir Trečiojo Pasaulio tautų, panaudojant tokius mechanizmus kaip Lomė sutartį.

Bendradarbiavimas tarp išsivystančių, ypač tarp žaliavas gaminančių kraštų, gali prisidėti prie tam tikrų problemų sprendimo, kaip tam tikroje apimtyje parodė OPEC pavyzdys.

5. Mes pakartotinai tvirtiname, kad reikalinga teisingesnė pasaulio politinių ir ekonominių jėgų pusiausvyra, ir kartojame reikalą stiprinti Jungtines Tautas, kaip solidarumo ir universalaus susitikimo instrumentą. Todėl reikia imtis iniciatyvos stiprinti moralinį ir institucinį Jungtinių Tautų svorį, kad jos galėtų įvykdyti joms atsakingą pavedimą tarnauti taikai ir bendradarbiavimui tarp tautų.

6. Mes vėl pabrėžiame taikingo konfliktų išsprendimo principą ir skelbiame, kad viena pagrindinių sąlygų taikai tarp tautų palaikyti yra laipsniškas, kontroliuojamas ir išbalansuotas nusiginklavimas. Mes smerkiame ginklavimosi lenktynes ir ginklų prekybą, ypač tokią, kuri yra nukreipta į konfliktų sritis, ir mes pasiruošę palaikyti atominių jėgų nubranduolinimo pažangą tikslu pašalinti visų rūšių branduolinį terorizmą.

B. Į naują tarptautinę ekonominę tvarką

1. Šių dienų pasaulyje beveik du trečdaliai žmonijos kenčia didelį skurdą dėl neteisingo turtų paskirstymo arba dėl neturėjimo galimybių juos panaudoti. Atskiruose kraštuose tos nelygybės yra įvairių laipsnių, ir jos daugiau akcentuojamos išsivystančiuose kraštuose, kur jų ribos išplinta iki didelės daugumos žmonių. Prisideda dar, padėtį nepaprastai apsunkindamas, nepaprastas gyventojų gausėjimas.

2. Evoliucijai į naują pasaulio ekonominę tvarką pagreitinti pramoningi ir besivystantys kraštai turi sukurti solidarumo dvasią, naują konstruktyvų dialogą užtikrinti vaisingam ir pastoviam kooperavimui.

Ta prasme tarptautinis socialinis teisingumas reiškia, kad pramoningi kraštai turi būti pasiruošę pasiaukoti ir atsisakyti dalies savo valstybinio turto ir kad besivystantieji kraštai būtų pasiruošę ieškoti bendro racionalaus sprendimo.

Ryšium su tuo ypatingą rolę vaidina daugiatautinės įmonės, kurios teisiškai turi būti prižiūrimos pagal tarptautinių institucijų tarptautinį laikymosi kodeksą.

Kooperavimo rėmuose dvipusiški santykiai turėtų būti integruoti į veikimą tarptautinių organizmų, kurių dalyvavimas sumažina priklausomumo riziką.

3. Regioninė integracija yra pirmaeilės svarbos ekonominis, socialinis ir politinis tikslas, kurio krikščionys demokratai visada reikalavo ir kurį jie rėmė. To pavyzdžiai yra Europos Bendruomenė ir Andų Sutartis. Platesnių rinkų sukūrimas ir bendrų socialinių ir kultūrinių vertybių užgyrimas turi dinamiškai vesti į progresyvią integraciją, kuri — ypač Trečiajame Pasaulyje — garantuoja integralinį tautų išsilaisvinimą.

4. Bendri mūsų planetos resursai, kurie kaip erdvė, jūrų ir vandenynų dugnas, turėtų būti palenkti naujoms teisinėms normoms, kurios sutvarkytų jų naudojimą visos žmonijos gerovei.

5. Susiduriant su problemomis, kylančiomis iš demografinio sprogimo, reikalinga pritaikyti žmogiškas, moralines ir teisingas formas, kad būtų pasiektas atsakingas populiacijos reguliavimas, atmetant primetamas planavimo formas ir garantuojant pilną žmogaus gyvenimo respektavimą. Tai problemai išspręsti yra neišvengiamas integralinių išvystymo programų — auklėjamųjų, socialinių ir ekonominių — pritaikymas.

Mūsų kreipimasis

Šiandieną, tuo žmonijos istorijoje sprendžiamu momentu, mes, krikščionys demokratai, kreipiamės į visus žmones ir į visas tautas, kurios supranta savo atsakingumą.

Jei mes turime pasirinkti

— tarp taikos ir smurto
— tarp laisvės ir priespaudos
— tarp teisingumo ir išnaudojimo
— tarp prispaustųjų solidarumo ir turtingųjų egoizmo ir jėgos
— tarp dvasinių vertybių ir materializmo

nėra jokio klausimo, koks yra mūsų atsakymas.

Problemų ir tautų tarpusavio priklausomumas yra naujos eros pažymys. Žmonių ir tautų ateitis yra dideliame pavojuje. Susidūręs su tokiu iššūkiu, niekas negali išvengti pasirinkimo padarymo. Mes, krikščionys demokratai, savo pasirinkimą padarėme.

Mes esame įsitikinę, kad mūsų pagrindinė samprata ir

KOKIA BUS SANTVARKA KOMUNIZMUI ŽLUGUS

VYT. BAGDANAVIČIUS

Kai švenčiame Lietuvos nepriklausomybės sukaktį ir kai ruošiamės jos atstatymui, kyla klausimas, kokio valstybinio gyvenimo būsimoje Lietuvoje mes galime tikėtis ir kokia kryptimi mes turime veikti, kad geras valstybinis gyvenimas susikurtų. Negalima šio klausimo sprendimo palikti likimui. Valstybinis gyvenimas, būdamas vienas aukščiausių žmogaus atsiekimų, yra reikalingas ir rimtų žmogaus pastangų. Dėl to, ypač minint Lietuvos nepriklausomybę, verta truputį pasvarstyti esamą situaciją ir ko iš jos galima laukti.

Reikia pasakyti, kad marksizmo sąjūdis pastato visus, besidominčius valstybiniu gyvenimu, prieš naują sunkų uždavinį. Jo sunkumas glūdi tame, kad naujo valstybingumo kūrėjams reikės apginti žmogaus nuosavybės teisę, bet ir kartu įvesti gyveniman instituciją, kuri aprūpintų tuos, kurie ekonominių vertybių stokoja. Uždavinys yra dvilypis ir tam tikra prasme turįs pačiame savyje prieštaravimą. Kai tvirtai pastatomas visuomenėje bendruomeninis aprūpinimas, žmogus pasidaro be iniciatyvos ir, pasidarydamas priklausomas nuo tų, kurie jį aprūpina, netenka daugiau ar mažiau savo laisvės. Pavergimas įvairiomis formomis nejučiomis įšliaužia visuomenėn. Iš kitos pusės, kai tvirtai pastatoma asmeninė nuosavybės teisė, žymi dalis žmonių pasilieka apleista ar nepakankamai aprūpinta.

Prieš šitokį sunkų uždavinį šiandien stovi ne tik būsimas valstybininkas, bet ir krikščioniškos dorovės mokslas. Ir šis uždavinys nėra vien teorinis. Prieš jį šiandien stovi ir Amerikos ekonominis gyvenimas. Ir čia kyla klausimas,

---

mūsų planas pasiūlo alternatyvą, nes jie padeda pamatus ir atskleidžia naują perspektyvą teisingesniam, humaniškesniam ir solidaresniam pasauliui.

Todėl mes kreipiamės į visus vyrus ir moteris — ir ypač į jaunimą ir į darbininkus — kurie tiki į pagrindines žmogiškojo asmens vertybes, dalyvauti ir įsijungti į kūrimą didžiulio pasaulinio sąjūdžio, iš kurio kils nauja visuomenė.

ar valstybė turi būti šalpos organizacija, ar ji turi būti teisinė organizacija, apsaugojanti žmogaus uždirbtą turtą? Ypatingai šis uždavinys pasijus gyvas mūsų tėvynėje, kai vienokiu ar kitokiu būdu pasibaigs valstybinė komunizmo prievarta. Šis uždavinys yra reikalingas išmąstymo, norint apsisaugoti nuo kenksmingų pasėkų.

Atsiribojimas nuo klaidingų kelių bus iš dalies ir nužymėjimas kelio, kuriuo galima eiti. Pirmiausiai atsiribokime nuo bendruomeninio aprūpinimo mistikos. O paskui taip pat padarykime, atsiribodami nuo asmeninės nuosavybės susiaurinimo, išimant ją iš visuomeninės tarnybos ir padarant ją tik asmeninio pasitenkinimo priemone.

Žmogus natūraliai yra savininkas

Dažnai, kalbant apie šiuos dalykus, remiamasi pora prielaidų, kurios yra klaidingos ir klaidinančios. Viena tokių prielaidų yra, kad pirminis žmogus neturėjo individualios nuosavybės. Ir antra, kad krikščioniškojo tobulo žmogaus supratimo pradžioje yra buvęs bendras turto valdymas, komunizmas ir kad tokią santvarką atstovauja šiandien vienuolinis gyvenimas.

Pirmąją klaidą savo išsamiomis etnologinėmis studijomis atitaisė didysis Vienos etnologas Wilhelmas Schmidtas, tyrinėdamas pirminio žmogaus gyvenimą kultūrų istorijos metodu. Jis pirminio žmogaus gyvenime ne tik nerado komunizmo, bet labai gyvą asmeninės nuosavybės sąmonę. Tai jis ypač įrodė savo studijose apie pirminį Australijos žmogų. Įrankių nuosavybės sąmonė ten yra išlaikyta net atskiru šeimos narių tarpe. Būtent, kai ką nuosavo turi žmona skirtingai nuo vyro, taip pat savo nuosavybę turi atskirai vaikai vienas nuo kito ir nuo tėvų. Ta nuosavybė, žinoma, mūsų akimis žiūrint, čia labai nedidelė, bet ji yra vertinga toje kultūroje. Vėliau, žmonijai pereinant į vienokį ar kitokį ūkininkavimą, turto pobūdis keitėsi. Dėl to į nuosavybės turėjimą mes negalime žiūrėti kaip į nenatūralų reiškinį. Nuosavybė yra natūralus asmeninių žmogaus galių pratęsimas.

Dėl to modernieji katalikai sociologai iki šiai dienai labai stipriai gina žmogaus nuosavybės teisę, kaip natūralių žmogaus galių pratęsimą, kurių pagalba jis gali veikti. Ypač šioje srityje pažymėtinas J. Gundlachas, kuris popiežiui Pijui XII rašydavo socialines kalbas.

Dabar pereikime prie pirmųjų krikščionių tariamo "komunizmo" ir vienuolinio gyvenimo institucijos Bažnyčioje, pažiūrėdami, ar jis liudija prieš žmogaus nuosavybės teisę. Šiuo atveju reikia atsiriboti nuo paviršutiniško žvilgsnio į problemą. Pirmųjų krikščionių "komunizmas", kiek jo randame aprašyto Apaštalų darbų knygoje, liudija ne paneigimą nuosavybės teisės, bet dvasinę galią savo turtą paaukoti bendruomenės reikalams.

Taip pat ir vienuolinis gyvenimas, praktikuojamas ne tik krikščioniškojoje, bet ir kitose religijose, negriauna nuosavybės teisės. Vienuolis yra vertintinas ne dėl to, kad jis nieko neturi, bet dėlto, kad jis sugeba savo galimą turtą paskirti Dievo garbei ar visuomenės reikalams. Tiek pirminis krikščionis, tiek vienuolis yra greičiau liudininkas, kad žmogus turi teisę disponuoti savo turtu, o ne priešingai. Šitas bruožas daugelio ekonomistų ir pačių katalikų yra nepastebimas. Kas čia yra vertingo, tai yra žmogaus asmeninė galia plačiai dalytis savo turtu ar savo uždarbiu. Tas toli siekiantis davimo gestas yra pats charakteringasis vienuolio bruožas. Tai nėra visiškai tas pats, kas skelbimas dėsnio, kad žmogus yra nevertas valdyti savo turto ir kad jis tai turi pavesti valstybei.

Taigi turtas žmogui priklauso kaip jo asmenybės pratęsimas, sekantis iš pačios žmogaus dvasinės prigimties. Kitas yra klausimas, kaip žmogui sekasi šį savo uždavinį atlikti. Ir mes dabar prie to klausimo prieiname.

Žmogus — Dievo apvaizdos įrankis

Mąstydami apie žmogų, ir mes krikščionys dažnai praktiškai praleidžiame iš akių patį svarbiausią mūsų tikėjimo bruožą, būtent, kad žmogus yra sukurtas panašus į Dievą. Tai yra nepaprastos reikšmės komplementas kiekvienam žmogui. Iš žmogaus panašumo Dievui seka daug pačių reikšmingųjų žmogaus sampratos bruožų. Ši tiesa pačių katalikų moralistų dažnai yra apleidžiama, ir nedaroma iš jos praktiškų išvadų. Tik vienas praėjusio šimtmečio teologas Mathias J. Scheebenas buvo giliai įsimąstęs į šią tiesą ir ja grindė visą savo teologiją.

Pasak Scheebeno, žmogus yra kūrėjas, panašiai kaip ir Dievas yra kūrėjas. Šitą tiesą labai gerai supranta mūsų menininkai ir kartais su ja neina per toli. Tačiau jos visiškai nesupranta mūsų ekonomistai. Einant ta samprata, žmogus, panašiai kaip ir Dievas, turi vaidinti apvaizdos vaid-

menį kitų žmonių tarpe, žinoma, savo pajėgumo ribose. Jis negali sakyti, kad jam nerūpi, kaip yra aprūpinti žmonės, kurie yra jo veikimo orbitoje. Kaino atsakymas Dievui, kad jam nerūpi, kas yra su jo broliu, yra formalus žmogaus atsisakymas vaidinti apvaizdos vaidmenį kitų žmonių tarpe.

Žmogus, reikšdamasis kaip apvaizda kitų žmonių tarpe, turi būti panašus į Dievo apvaizdą ir ta prasme, kad jis, globodamas kitus, nevaržytų jų laisvės. Kitų žmonių tarpe jis turi reikštis greičiau kaip gelbėtojas. Verta pastebėti ir tai, kad ir Jėzus aptaria save gelbėtojo (kaip mes paprastai sakome) išganytojo titulu. Panašus titulas tinka ir kiekvienam žmogui kitų žmonių atžvilgiu. Sheebenas taip toli eina su žmogaus panašumo Dievui samprata, kad drįsta žmogų vadinti "microtheos", t.y. mažybiniu dievu, kuris regimajame pasaulyje reiškiasi kaip prasmingas Dievo atstovas. Ši žmogaus samprata yra verta daugiau dėmesio organizaciniame žmonių gyvenime, negu ji yra susilaukusi. Svarbiausia, žmogiškoji apvaizda neturi išvirsti kito žmogaus pavergimu, panašiai kaip Dievo apvaizda neišvirsta žmogaus laisvės varžymu.

Atsiribojimas nuo komunizmo ir kapitalizmo klaidų

Jeigu visuomenėje įsigalėtų šitokia pažiūra į žmogų, jeigu vienas žmogus kito žmogaus atžvilgiu turėtų principinę aprūpinimo atsakomybę, bet, jeigu tas rūpestis nepažeistų ekonomiškai silpnesnio prigimties teisės ir turėtų gyvą sąmonę, kad ir toks žmogus yra Dievo apvaizdos veikėjas savo pajėgumo ribose, kokį visuomeninės santvarkos vaizdą mes gautume? Tai yra klausimas, prie kurio atsakymo ieškojimo mes visi turime prisidėti.

Gal kas sakys, kad tai yra peraukštas klausimas ir kad mes esame permaži jam svarstyti. Į tai atsakydamas, aš norėčiau pakviesti, kad mes peržiūrėtume pažiūrą, kurią mes lietuviai turime apie save. Mes esame išaugę Lietuvos nepriklausomybės kūrimosi epochoje, ir ta epocha mums kiekvienam yra įspaudusi savitą bruožą, kurio neturi daugelis kitų žmonių. Kūrimasis Lietuvos nepriklausomybės iš nieko yra įaugęs į mūsų prigimtį. Nėra reikalo, kad mes būtume Lietuvoje ėję kokias atsakingas pareigas, bet viskas, kas ten darėsi, buvo taip arti mūsų, kad tapo pagrindine mūsų kultūros dalimi. Kiekvienas mūsų esame valstybininkai pačia savo istorine prigimtimi. Šitaip mes į save žiūrėkime ir nesistenkime to savo savitumo užtemdyti. Net ir mūsų jauno-

ji karta, kuri nepriklausomos Lietuvos nėra išgyvenusi asmeniškai, yra iš mūsų tai paveldėjusi. Mes esame epochiniai žmonės.

Ir jeigu mes apie save turime tokią pažiūrą, tai nelaikykime save nevertais svarstyti klausimo, kokia bus visuomeninė nė santvarka komunizmui žlugus. Žinoma, reiktų būti pranašu, kad būtų galima atsakyti, kokias visuomenines formas įgaus sąranga, kuriama šitokiais pagrindais. Tačiau mes turime galimybę aptarti, kuo ji nebus. Trumpai tariant, ji stengsis išvengti ir komunistinės ir kapitalistinės sąrangos trūkumų. Ji neturės komunistinės sąrangos žmogaus nusvemėjimo nuo jo paties, jį padarant tik politinės mašinos dalimi, neturinčia savo iniciatyvos. Iniciatyvos šitokios sąrangos žmogus galės turėti beribės, žemiškųjų reikalų aprūpinime siekiančios, iki šis žmogus neturės kapitalisto nesirūpinimo kito žmogaus reikalais ir juos įims savo veiklos iniciatyvon. Jis savo iniciatyvoje turės gyvą visuomeninę sąmonę ta prasme, kad bus įsisąmoninęs, jog jo vaidmens prasmė yra ne turto telkimas, bet sutelkto turto panaudojimas, jam pačiam vaidinant garbingą pagrindinį vaidmenį savo bendralaikių žmonių tarpe.

T. S. Ellioto ir Milašiaus žmogaus samprata

Žmogaus buvimą kitų žmonių tarpe teisingai suprato anglų poetas T. S. Elliotas. Jo manymu, suprasti žmogų kaip atsiskyrusį nuo kitų, yra nerealus žmogaus supratimas. Vienišumas, jo manymu, yra žmogaus išgyvenamas skaudžiau, negu įžeidimas. (Pal. jo dramą "The confidential Clerk", 66 psl.). Tai yra visiškai kita pažiūra į žmogų, negu buvo rašytojų atstovaujama praėjusiame šimtmety. Praėjusio šimtmečio rašytojas, kitas anglas, sukūręs Robinzono Krūzės personažą, t.y. žmogų kaip atsiskyrėlį, gyvenantį saloje, davė populiarią žmogaus sampratą iki paskutinių laikų. Tas žmogus nesugebėjo būti laimingas, gyvendamas su kitais lygios sau vertės žmonėmis. Jis galėjo būti laimingas tik su žemesnio lygio žmonėmis, kuriems jis būtų mokytojas, bet ne partneris. Šios giliai nevisuomeniškos laikysenos yra persunkti daugelis modernių rašytojų. Ši pažiūra yra perėjusi daugeliui kultūrininkų, kurie į visuomeninį gyvenimą žiūri kaip į žemesnį, ne kultūrinį gyvenimą. Aišku, kad šitokio pobūdžio kultūringumas nėra pribrendęs stoti į varžybas su komunizmu.

Komunizmą išgyvenęs žmogus, tiesa, bodėsis bendruomeninio pavergimo ir pažeminimo, tačiau jis bus gerai įsisąmoninęs, kad grįžimas į Robinzono Kruzės žmogaus sampratą jam nežada laimės. Uždavinį, prieš kurį stovi naujas žmogus, teisingai aptaria T. S. Elliotas savo minėtos dramos pabaigoje. Ten žmogus apie save sako, kad jam "reikia žinoti, ko kiti žmonės nori iš manęs ir ko aš galiu norėti iš kitų žmonių" (158 psl.). Tai, galima sakyti, yra santrauka uždavinių, prieš kuriuos stovi iš komunizmo išsilaisvinę žmogus.

Vadovu savęs atradimo kelyje mums gali būti ir O. Milašius. Kai jis išsilaisvino iš prancūziško liberalizmo ir giliai pasisavino krikščioniškos meilės mokslą, jam pasidarė vertingas ir minios žmogus. Viename savo pirmųjų kūrinių, romane, pavadintame "Meilės įvadas", jis kalba apie save, kaip žmogų, išėjusį gatvėn, kur jam ir šlakuotos merginos buvo gražios, o žmonės dori ir nedori pasidarė artimi. Ir ateities viziją jis išreiškia šitokiu klausimu: "Kada didelis žmogus, stebėdamas minią žmonių, turės tiek džiaugsmo, kiek jis dabar turi, žiūrėdamas į miško ar jūros reginį?" Romantinis žmogus sugeba džiaugtis miško ir jūros reginiu, bet jis nesugeba džiaugtis žmonių daugybe. Šis Milašiaus iškeltas klausimas turės pasidaryti realiu, kai bus ieškoma naujų visuomeninio gyvenimo formų.

Kai kas sako, kad, komunizmui žlugus, bus visuotinis polėkis į individualistinį kapitalizmą. Tą pasakymą reikia sutikti su nemažu atsargumu. Nereikia praleisti iš akių fakto, kad iki šiai dienai Europoje ir Amerikoje plinta komunistiniai sąjūdžiai. Jie, tiesa, yra žadinami Maskvos pinigų; bet ne vien nuo jų jie plinta. Ir vakarietiškas žmogus ilgisi gilesnio santykiavimo su kitu žmogumi. Jis ilgisi solidarumo. Jis nori bendravimo palaima naudotis ne tik su sau artimu, bet ir su tolimu žmogumi. Dėmesys net ir svetimos kultūros žmogui vargiai ar kada taip plačiai buvo jaučiamas, kaip dabar. Taigi, jei iš komunizmo išsilaisvinęs žmogus gal būt perstipriai mesis kapitalistinio individualizmo pusėn, tai laisvojo pasaulio žmogus jam primins teigiamas solidaraus bendravimo vertybes.

Picasso liudijimas

Mąstant apie tai, koks bus pokomunistinis žmogus, vertas dėmesio yra garsaus ir kartu kontroversinio dailininko

Picasso liudijimas. Jis yra kitas simptomas arba simbolis, parodantis ko galima tikėtis iš pokomunistinio žmogaus. Galime šiuo atveju palikti nuošaly klausimą; ar Picasso buvo komunistas ar ne. Jo gyvenimo eigoje buvo tarpsnių, kada jis tikrai buvo komunistas. Tačiau jo komunizmas, jeigu jį tokiu galima laikyti, yra greičiau atsvara prieš vakarų visuomenės persiaurą individualizmą, negu pasisakymas už komunistinę prievartą.

Picasso mums rūpimu klausimu yra įdomus tiek savo tapyba, tiek savo formaliais pasisakymais. Savo kūryboje jis vaizduoja sužiedėjusią vakarų visuomenę, o savo pasisakymais jis kviečia mus nenusikreipti nuo visuomeninių klausimų svarstymo ir rūpinimosi jais. Jis neišpažįsta to daugelio Vakarų Europos menininkų ir poetų nusistatymo, esą, jiems nesvarbu, kas darosi visuomenėje.

Didelio tarptautinio garso yra jo kūrinys "Guerinica", sukurtas Ispanijos pilietinio karo aukoms paminėti. Jis vaizduoja, kaip dviejų mitologinių gyvulių — jaučio ir žirgo fone nebeliko gyvenime žmogaus, o tik jo skeveldros. Čia kur koja, kur ranka, o ir galva yra suskilusi taip, kad viena jos dalis krypsta viena kryptimi, kita kita; viena dalis žiūri aukštyn, kita žemyn. Taip Picasso vaizduoja mūsų mechanistinį sutrupėjusį gyvenimą.

Šis vaizdavimas jam nėra atsitiktinis. Jis yra išraiška to, ką iš tikrųjų Picasso mano ir ką jis nori pavaizduoti. Tai jis aiškiai pasako savo pareiškime, kuriame jis aptaria, kas iš tikrųjų yra menininkas, jo supratimu. Štai jo žodžiai.

"Kaip jūs manote, kas yra menininkas? Ar tai yra gyvulys, kuris turi akis, jei jis yra dailininkas, kuris turi ausis, jei jis yra muzikas, ar tarsi jo kiekviename širdies lygyje būtų lyra, jei jis yra poetas?; o jeigu jis yra boksininkas, tai ar jis turi tik muskulus? Priešingai, tuo pačiu jis yra politinė būtybė, visada serganti didžiais ir laimingais įvykiais, į kuriuos jis reaguoja įvairiais būdais. Kaip galima būtų nesidomėti kitais žmonėmis ir dramblio kaulo abejingumu atsiskirti nuo kitų žmonių gyvenimo, kurį jie taip gausiai jums neša? Ne, tapyba nėra kambariams puošti. Ji yra kovos priemonė pulti ir gintis nuo priešo". (Cit. iš Anthony Blunt, Guerinica, N.Y. Oxford Univ. Press, 1969 m. 56-57 psl.)

Pats reikšmingiausias žodis šiame pareiškime yra dai-

lininko išreikštas nenoras ir negalimybė atsiriboti nuo kitų žmonių. Tai yra tiesioginė priešingybė populiariam Vakarų Europos menininkų šūkiui "menas menui". Mes čia nestudijuojame klausimo apie menininko laisvę. Ta laisvė jam priklauso, kaip ir kitiems žmonėms, nei daugiau nei mažiau. Mums čia verta pastebėti, kad Picasso, būdamas vakarietis, tačiau nėra jo individualizmo atstovas. Jis ne tik neišsijungia iš visuomeninio gyvenimo dėmesio lauko, bet į savo menišką kūrybą žiūri kaip į priemonę "gintis nuo priešo" ir tuo būdu kurti geresnį pasaulį.

Koks bus naujas visuomenininko tipas?

Kai šitaip vaizduojamės būsimą visuomenę, būtent, su pagilinta asmeninės atsakomybės sąmone, kurion yra įjungta bendruomeniškumo sąmonė, kyla klausimas, kaip atrodys naujas šios visuomenės visuomenininkas, jos vadovas. Viena galima pasakyti, kad juo nebus nuo gyvenimo reikalų atitrūkęs ir vien teoriniams ar literatūriniams svarstymams atsidėjęs inteligentas. Šitoks žmogus pačia savo samprata neturi ryšio su visuomene. Taip pat ir visuomenė jo neieškos, juo nesidomės, nesitikėdama iš jo vieno gauti visuomeninių santykių pagerinimui. Kaip bus su tokiu vadu, kuris, vidinio įkvėpimo vedinas, bandys įnešti palaimos visuomeniniam gyvenimui? Jis bus ne mažiau nepriimtinas, negu uždaras literatas, nes jis yra susikompromitavęs labiau už aną. Nereikia praleisti iš akių, kad Marksas ir Hitleris į visuomeninį vadovavimą atėjo kaip tik šiuo keliu, būtent, kaip idealistiški geradariai, bet pasirodė, kad visuomenės pasitikėjimas jais buvo apviltas.

Koks tada bus naujas visuomenės vadas, jei juo nebus literatas ir autoritetinis vadas? Ieškant atsakymo į šį klausimą, reikia išsiaiškinti, kokia yra tikroji visuomenininko prigimtis. Visuomenininkas pačia savo prigimtimi yra santykių žmogus. Asmuo, nemylintis žmonių ir nesirūpinantis konkrečiais kasdieniškais jų reikalais, negali būti geras visuomenininkas. Žmogiškų santykių sritis yra toji vieta, kurioje mes turime ieškoti būsimo visuomenininko. Deja, ši sritis ir katalikiškoje kultūroje buvo palikta be dėmesio ir be sąmoningo kultyvavimo. Tai jai prikiša Wallace Fowlie savo straipsnyje apie kryptis modernioje prancūzų katalikų literatūroje. (Pal. Spiritual problems in contemporary literature, kolektyvinis leidinys, red. St. R. Hopper, 1925 ir 1957 m., 225

psl.) Krikščionys, pasak jo, "neparodė didesnio sugebėjimo spręsti santykiavimo problemas tarp žmogaus, pasaulio, istorijos ir mokslų". Pabrėždami individualistinę sąžinę ir ugdydami atsiskyrėlio dvasią, jie tuo būdu pasikasė po valstybės sąrangos pagrindais ir pašaukė tokius sąrangų kūrėjus, kaip Marksą, Leniną, Musolinį ir Hitlerį (239 psl.).

Ieškant atsakymo į klausimą, iš ko galima tikėtis būsimo visuomenininko, reikia atkreipti dėmesį į dar vieną visuomenininko tipą, kuris, deja, yra nemažiau susikompromitavęs negu du pirmieji. Juo būtent yra prekybininkas. Mat, prekybininkas pačia savo prigimtimi yra ryšininkas, t.y. santykių žmogus. Jis tarpininkauja tarp gamintojo ir vartotojo. Komunizmas savo sistemoje bandė išsiversti be tarpininko. Bet taip ironiškai atsitiko, kad faktiškai komunistinėje santvarkoje jis pasidarė pats reikšmingiausias aprūpintojas prekėmis. Tik, žinoma, būdamas belaisvis, kaip ir kiti, jis negali savo palaimos visuomenei suteikti. Nauja visuomenė bus išsiilgus patikimo tarpininko tarp to, kuris ką turi, ir to, kuris stokoja, būtent, prekybininko.

Deja, lietuvių tautoje prekybininkas neturi gero vardo ir niekada jo neturėjo. Kituose kraštuose jis yra turėjęs gerą vardą, tačiau yra praradęs savo kapitalistiniais iškrypimais. Pramatant aukštą vaidmenį prekybininkui būsimoje visuomenėje, taip pat reikia pasakyti ir apie ekonomistą. Savo esme ekonomistas yra taip pat visuomenininkas ir ryšininkas ekonominių vertybių pasidalinimo srityje. Tačiau su ekonomistu yra ta blogybė, kad jis dažnai nesižino, kas jis iš tikrųjų yra. Jis yra išimtinai susitelkęs prie pačių ekonominių vertybių, o ne prie savo humanistinio vaidmens, jas tvarkant.

Nepaisant šių trūkumų, prekybininkas ir ekonomistas, jeigu sugebės pažinti savo vaidmens tikrąją prigimtį, galės pasidaryti naujos sąrangos kūrėjais.

Gerą vardą prekybininkas turi angliškoje kultūroje. Tai yra gerai pastebėjęs rašytojas Conradas. Prekybinė tradicija jam yra konstruktyvinės žmogaus dvasios triumfas. Kodėl jis taip aukštai mano apie prekybą? Dėl to, kad prekybininkas yra toks santykių palaikymo žmogus, kuris nenusikreipia nuo konkrečių žmogaus gyvenimo reikalavimų. Jis nėra vien idėjų dalintojas. Iš kitos pusės, prekybininkas turi drąsos sutikti kitokį žmogų; jis nenusigręžia nuo svetimo žmogaus, jis drysta santykiauti su ko nors stokojančiu žmogumi. Tai

apmąstant, galima suprasti šį lenkiškos kilmės anglų rašytoją, kuris prekybinio laivo tradicijoje mato pilnutinę žmogiškumo išraišką.

Mums, lietuviams, ruošiantis naujai žmonijos gyvenimo erai, reiktų mokytis realaus santykiavimo dvasios, kad mūsų santykiavimas būtų ne vien dvasinis, bet ir medžiaginis, kad mes drįstume santykiauti su kitokiu žmogumi, savęs neprarasdami. Uždarumas nėra vertybė.

Valstybė yra organizuotas santykiavimas. Savo santykiavimo kultūrą ugdyti ir gerinti mes galime, ir išeivijoje būdami. Ir ką mes atsiekiame santykiavimo srityje savo tarpe, tai bus naudinga ir nepriklausomai Lietuvai. Daug dėmesio reikia kreipti į mūsų tarpusavio santykiavimą, net kai mes esame vienas nuo kito skirtingų pažiūrų. Santykiavimas yra ne tas pat, kas mechaniška vienybė. Santykiavimas paskui save veda kitą reikšmingą valstybinę vertybę — teisingumą. Kai žmonės nevertina santykiavimo, jie paprastai nesidomi ir teisingumu. Jie teisingumo įgyvendinimą laiko nerealiu uždaviniu. Bet, jeigu mes siektume vienybės, neatsižvelgdami į kito asmens teises, mes praktiškai šiuo atžvilgiu būtume marksistai.

Komunistiškai rusiškas Lietuvos pavergimas baisiai sužalojo ir toliau žaloja visą lietuvių tautos gyvenimą religiniu, moraliniu, tautiniu, socialiniu, ekonominiu ir kitais atžvilgiais. Išsilaisvinimui tauta turės visas tas jai padarytas žaizdas užgydyti. Jai reikės visų sričių kvalifikuotų darbininkų, dvasiškai bei kūrybiškai pajėgių žmonių, pažangių idėjų įgyvendintojų, pasiaukojusių apaštalų atgaivinti tautai ir atkurti Lietuvos valstybei. Reikės joje atstovauti dvasinį idėjinį turtingumą, mokslinį bei technologinį pažangumą, socialinį išbalansavimą bei teisingumą, lietuviškai tautinių pradų kūrybingumą ir ekonominį pajėgumą.

VYRIAUSIO LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETO

1979 m. deklaracija

1943 metais Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas lietuvių tautos vardu pakartotinai paskelbė pasauliui mūsų tautos prigimtą teisę, įsipareigojimą ir besąlyginį nusistatymą būti laisvais, nepriklausomais ir atstatyti suvereninę Lietuvos valstybę.

Tęsdama šį pasižadėjimą, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto Taryba 1979 m. kovo mšnesio 11 d., išrinko naują VLIKo valdybą. Naujoji VLIKo valdyba perėmė pareigas ir skelbia šią deklaraciją pasaulio lietuviams:

Lietuvių tautos įgaliotas ir viso pasaulio lietuvių remiamas, Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas su nauja energija ir pasiryžimu tęs kovą už Lietuvos nepriklausomybę.

Lietuvių kova už tautos laisvę ir savą valstybę nesikeičia: ji yra nuolatinė, visuotinė, besąlyginė ir vedanti į pergalę.

Ji vyksta kasdieną kultūrinėje, dvasinėje, savitarpio pagalbos bei bendravimo ir politinėje srityse, okupuotoje Lietuvoje ir už jos ribų.

Nepriklausomybės kovos pagrindą sudaro Tėvynė, tauta ir laisvę mylį lietuviai okupuotoje Lietuvoje; bet toje kovoje aktyviai dalyvauja ne tik tie, kurie kenčia tremtį ir įkalinimą Sovietų Sąjungoje, bet ir tie, kurie gyvena užsienyje — laisvajame pasaulyje.

Tai yra vieninga visos tautos kova, remiama visų lietuviškų jėgų. Padėkime vienas kitam, atjauskime ir supraskime vienas kitą ir jokiu būdu nekenkime jokiam lietuviui, nes juk visi esam tos pačios motinos Lietuvos vaikai.

Išvystykime didesnį tautinį sąmoningumą, pradėdami nuo savęs, tęsdami savo šeimoje ir mus supančioje aplinkoje, visur stiprindami tautinį idealizmą ir tautinę kultūrą.

Sveikiname pasaulio lietuvių spaudą už pagalbą Lietuvos laisvės byloje ir tuo pačiu prašome susilaikyti nuo bet kokių negatyvių, asmeniškų ir apsunkinančių Lietuvos darbą pareiškimų.

Lankydamiesi pavergtame krašte, mokėkime įžvelgti į mūsų artimųjų ir visos tautos sunkią moralinę, materialinę, reli-

ginę ir politinę padėtį ir mokėkime sąžiningai skirti, kas yra pavergtieji ir kur yra pavergėjai. Išlaikykime tautinę lietuvio savigarbą ir atsakomybę.

Tikime, kad kiekvienas lietuvis yra vertas savo Kūrėjo atspindžio ir, siekdamas dvasinio tobulumo, skleidžia meilę ir pagarbą kitam lietuviui ir žmogui, garbingai gindamas mūsų teisę ir siekimus.

VLIKas, giliai išgyvendamas okupuotoje Lietuvoje tebesitęsiantį lietuvybės, pagrindinių žmogaus teisių ir tikėjimo teisių slopinimą ir persekiojimą bei žiauriai vykdomą tautinį genocidą ir okupanto agentų įneštą neigiamą įtaką į laisvojo pasaulio lietuvių šeimą, pasisako už visų lietuvių vienybę, kuo didesnį tarpusavio susiklausymą, prasmingą darbų pasiskirstymą ir glaudų visų politinių, kultūrinių, religinių ir šalpos veiksnių bendradarbiavimą, idant būtų kuo daugiau galimybių panaudota lietuvių tautos labui.

Vykdydami VLIKo darbą, pabrėžiame būtinybę jį tęsti ir stiprinti, remiant Lietuvos respublikos diplomatinę tarnybą, primenant pasaulio lietuviams dar Antrojo pasaulinio karo metais išvystytą svarbią Amerikos Lietuvių Tarybos veiklą ir VLIKo, kuris yra Lietuvių chartos kūrėjas bei vykdytojas ir Lietuvių Bendruomenės steigėjas, atsakomybę ir teisę toliau atstovauti Lietuvos politinę bylą pasaulyje, skatinant glaudų bendradarbiavimą su Pasaulio Lietuvių Bendruomene ir atskirų kraštų Lietuvių Tarybomis ir Bendruomenėmis.

Mes sieksime visų lietuviškų veiksnių nuoširdaus sutarimo, vieningo ir koordinuoto darbo.

Šiame įsipareigojime rūpesčiai mūsų tautos kultūriniais, dvasiniais, medžiaginiais ir politiniais reikalais suteikia galimybę kiekvienam patriotui lietuviui susirasti jam tinkamiausią darbo dirvą nesivaržant, bet susijungiant su kitais šio didelio ir garbingo įsipareigojimo talkininkais. Gausybė darbų reikalauja visų esamų jėgų suderinimo jų geresniam atlikimui.

Pripažindami nuomonių ir pažiūrų skirtumus, kaip individualią, būtiną ir sveikintiną žmogaus kūrybos išraišką, mes džiaugiamės ieškojimu naujų kelių, kol jie yra reiškiami ir sprendžiami vienas kitam pagarbioje dvasioje ir nekenkia nepriklausomos Lietuvos atstatymo siekimui.

VLIKas sveikina mūsų kovojančią, okupanto pavergtą tautą, linki ištvermės ir stiprybės, nešant kruviną laisvės žibintą.

Dėkoja Tautos Fondui, buvusiai VLIKo valdybai už gražų

ir sėkmingą darbą. Dėkojame visiems, rėmusiems VLIKo užsibrėžimus.

Mes tikime visų pasaulio lietuvių pasišventimu ir pasiaukojimu Lietuvai ir prašome jūsų visų nuoširdžios pagalbos ir toliau padėti VLIKui atlikti tautos pavestą darbą.

DIRBKIME VISI KARTU IR VIENINGAI — MŪSŲ LIETUVAI!

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas

Pasirašė:

Elena Armonienė
Kostas R. Jurgėla
Jokūbas J. Stukas
Liūtas Grinius
Jonas Balys

Dr. Kazys Bobelis
pirmininkas
J. Stiklorius
sekretorius

"Kol Lietuva nepriklausomybės neatgavo, kol ji vargsta bolševikų vergijoje, o mes išeivijoje, kalbėti apie išeivijos uždavinių siekimo pabaigą ar VLIKo ir PLB veikimo aprėžimą ar visišką jų likvidavimą būtų nusikalstamas optimizmas ar nesąmoningas kirtimas smūgio Lietuvos laisvinamąjai politikai. Tai mėginimas likviduoti ar bent suparaližuoti vienintėlę tautos dalį, kuri gali tarnauti tautos visumai laisvajame pasaulyje ir vesti nepriklausomą savo politiką, kad ir kukliomis priemonėmis ir užsimojimais, bet laisvu, nepriklausomu ir nevaržomu jokių svetimų agentūrų vien tik naudingu mūsų tautai būdu".

Prel. M. Krupavičius

VASAROS ATOSTOGOS VLIKE[1]

OFELIJA BARŠKETYTĖ

Praėjusį pavasarį, beaimanuojant apie įdomių vasaros darbų trūkumą, kažkas man pakišo seną "Draugą", kuriame buvo Viktoro Nako skelbimas apie vasaros darbą VLIKe. Taip ir mano resume atsirado tarp pustuzinio kitų studentų, prašančių darbo. Negavusi neigiamo ar teigiamo atsakymo iki gegužės mėnesio galo, pagalvojau "nu, ką padarysi?" ir pradėjau kitur įsipareigoti. Bet birželio pirmą dieną skambina negirdėtas balsas ir sako "sveikinu, skambinu susitarti dėl jūsų kelionės į New Yorką". Tad ir vasara prasidėjo.

Būsiu su jumis labai atvira ir prisipažinsiu, kad iš pradžių New Yorkas, o ne VLIKas mane traukė. Apie New Yorką buvau daug girdėjus ir skaičius, o apie VLIKą beveik tik tiek žinojau, kad tai yra Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas. Su tokiom menkom žiniom ir pradėjau darbą. Dabar, po pusmečio, yra man proga prisiminti tą laikotarpį ir rimtai pagalvoti, kokie liko įspūdžiai. Vasaros darbas nebuvo pirmas ir, tikiu, nepaskutinis bandymas, tai didelių naujienų jums nepripasakosiu. Bet lygiai kaip kiekvienas žmogus yra individas, taip ir jo įnašai ir įspūdžiai nėra vienodi.

Bendrai imant, grįžau patenkinta, bet tai mažai ką reiškia. Svarbesni yra konkretūs paaiškinimai kodėl. Nebijokite, nerašysiu dienos į dieną reportažo, bet norėčiau pasidalinti su jumis keliais įvykiais.

Gal svarbiausia pamoka, kurią aš šią vasarą išmokau, yra ta, kad VLIKo egzistavimas yra svarbus. Galite žiūrėti į mane kaip į tipišką lietuvaitų studentę tuo, kad aš mažai žinau ar nusimanau apie lietuviškąsias organizacijas bei jų vienetus. Dauguma jaunimo galvoja, kad jų veikla apima tik vyresniųjų interesus ar norus, ir todėl nei su jomis nesusipažįsta, nei prie jų neprisijungia.

Po pirmosios savaitės darbo, per kurią turėjau progos susipažinti su VLIKo struktūra, man buvo pavesta sekti lietuvių reikalų aprašymus įvairioj spaudoj. Teko skaityti didžiuosius angliškus dienraščius, išeivijos lietuvių spaudą

---

1. Jaunimo žodis, tartas VLIKo seime Čikagoje 1978 m. gruodžio 10 d.

ir kai kurią tarybinę spaudą. Kas man paliko didžiausią įspūdį, beskaitant visą šią spaudą, buvo faktas, kiek dėmesio tarybinė spauda kreipia į VLIKą. Retą laikraštį ar žurnalą perskaitydavau, kur nebūtų nors vieną kartą VLIKas minimas. Jokia kita lietuvių organizacija, nei ALTa, nei Bendruomenė, nei joks vienetas nesusilaukdavo tokio kasdieninio dėmesio kaip VLIKas. Visaip jie apie VLIKą atsiliepdavo — barė, niekino jo veiksmus, jo veikėjus, jo steigėjus. Nebuvo malonu tokius melus skaityti, bet man atrodo, kad labai svarbu buvo tai sužinoti. Tai reiškia, kad VLIKas lyg yra (jeigu galiu panaudoti tokį palyginimą) mažas pašinas įlindęs į didelį pirštą ir jo negalima ištraukti. Pašinas, kaip jūs visi žinote, gali būti labai mažas, bet jis graužia ir graužia ir neduoda ramybės. Todėl ir tiek daug dėmesio į VLIKą kreipiama. Tad galima šį dalyką skaityti įrodymu, kad okupuotoje Lietuvoje yra labai reaguojama į VLIKo veiklą. Žinojimas, kad mūsų veikla nėra beprasmiška, turėtų skatinti mus gyvinti ir stiprinti ją. O prie to turėtų prisidėti ir jaunesnio amžiaus lietuviai, kurie gerai pažįsta savo krašto kalbą, politinę bei ekonominę struktūrą. O jaunesniųjų prisidėjimo svarbą turėjau daug progų šią vasarą patirti. Geriausiai tai galiu jums įrodyti papasakodama vieną įvykį.

New Yorke kasmet yra minima Pavergtų Tautų savaitė (Captive Nations Week). Programą sudaro paradai, etninių grupių susitikimai su valdžios pareigūnais ir t.t. Lietuvių atstovai dalyvauja visuose programos punktuose. Su dr. Nemicku man teko dalyvauti mayoro atstovo suruoštame priėmime miesto rotušėje. Dr. Nemickas buvo įteikęs man visą glėbį "news releases", kuriuos VLIKas paruošė šiai progai. Jis paprašė manęs, kad aš visiems dalyviams po visų kalbų išdalinčiau, bet griežtai įsakė niekam per prievartą nekišti. Pasivėlinau į priėmimą, tai reikėjo įlįsti per užpakalines duris ir gale atsisėsti. Priėmime dalyvavo apie 30 žmonių: mayoro atstovas, pavergtųjų tautų atstovai ir pora mažų vaikučių, apsirengusių tautiniais rūbais. Mayoro atstovas pasveikino dalyvius, o tada buvo duota proga įvairiems atstovams pasisakyti. Beveik visi buvo vyresnio amžiaus senukai, kurie atsistoję ir laužyta anglų kalba dėkojo už dėmesio atkreipimą ir prašė toliau dėmesį atkreipti į jų tautų problemas. Po visų apeigų visi subėgo prie atstovo nusifotografuoti ir asmeniškai pasikalbėti. Aišku ir aš prie jo

nuėjau, norėdama jam įteikti "news release". Tai atlikus ir su juo pasisveikinus staiga buvau apsupta žmonių, kurie tiesiog traukte traukė tuos lapus man iš rankų. Prisimenant dr. Nemicko žodžius "nekišti per prievartą," mane šitas labai išgąsdino. Kai jau nei vieno neliko, toks žmogelis prie manęs prisiartino ir bailiai paprašė, ar aš negalėčiau jam atsiųsti tos informacijos iš mayoro ofiso. Kai aš paklausiau kokios informacijos, tik tada man paaiškėjo, kad visi manė, kad aš buvau mayoro "press secretary". Jie taip nepripratę matyti jauną žmogų dirbant tokiam reikalui, kad jie daug daugiau dėmesio į tave atkreipia. O tas dėmesio atkreipimas į save yra ir dėmesio atkreipimas į Lietuvą. Kai moki laisvai kalbėti, moki papročius ir struktūras, ir kai mato, kad tu elgiesi kaip profesionalas, jie ir su tavim elgiasi profesionališkai. O dirbant su spauda ir su valdžia, tai ir yra labai svarbu.

Bedirbant politinėje sferoje, profesionališkas elgesys yra vienas iš metodų, kuriuo turime naudotis. Lygiai svarbi yra medžiaga, kuria naudojamės. VLIKe veikia padalinys — ELTA Information Service. Vienas iš jo didžiausių darbų yra parūpinimas informacijos apie Lietuvą įvairiom kalbom ir formom. Šis informacijos parūpinimas ir sudaro didžiausią dalį VLIKo raštinės darbų. Tai ir buvo darbas, su kuriuo aš geriausiai susipažinau. Į VLIKo raštinę kasdien atplaukia daug laiškų ir skambinimų, prašant informacijos apie Lietuvą. Rašo mokyklinio amžiaus vaikai, profesoriai, mokytojai, rašytojai, senų ateivių vaikai, spaudos bendradarbiai ir t.t. Šių žmonių žinios apie Lietuvą yra labai menkos, ir jie, norėdami daugiau apie ją sužinoti, kreipdavosi į mus, prašydami papildomos informacijos. Vaikai rašydavo, nes norėjo sužinoti daugiau apie tą vietą, kur seneliai gimė; mokyklų mokytojai kreipdavosi papildomos informacijos apie Lietuvos istoriją, ekonomiją ir panašiai. Dauguma prašymų buvo anglų kalba ir iš Šiaurės Amerikos, bet ateidavo iš Europos, Australijos ir net iš Rytų. Visa problema, ir tai be galo liūdna, kad mes mažai jiems galėdavom padėti. Kartais sudarydavom jiems bendros informacijos pakietą, bet daug kieno pageidavimų negalėdavom patenkinti.

Bedirbdami su kitataučiais, mes gan dažnai susidūrėm su faktu, kad daug kas mažai ką žino apie mūsų tėvynę. Kartais jiems net reikia žemėlapyje parodyti, kur ta Lietuva yra. Bet mes negalime kiekvieną kitatautį asmeniškai supa-

žindinti su Lietuva. Tai reikia pasitenkinti informacine literatūra ar panašiai. O mums labai labai trūksta tokio vadinamo informacijos tinklo. Kai kreipėsi į mus prašydami vertėjo, brošiūrų, skaidrių, lektorių ar paveikslų, mes tiesiog negalėdavom jų patenkinti, nes suderintos informacijos neturėdavom. Gal galėtume pasimokyti iš vokiečių, kurie turi visą aukštą užimantį German Information Service New Yorke. Buvo proga juo pasinaudoti, ieškant informacijos apie Viktorą Petkų. Tai yra centrinė įstaiga, į kurią galima kreiptis bet kokios informacijos — net apie Petkų. Mano galvosena, ir mes galėtume panašiai padaryti. Manau, kad užtektų vieno kambario ir vieno asmens. Tai, kai kreipsis mokytojas apie skaidres ar profesorius apie statistikas, tuojau galėsime jam nusiųsti vardus ir adresus. Kai kreipsis knygų — nusiųsime kainoraštį.

Tikiu, kad sudariau jums vaizdą, kokius įspūdžius aš parsivežiau iš New Yorko. VLIKo darbas, kiek suprantu, susideda iš dviejų dalių. Negalime apvilti pavergtos Lietuvos, nes ji mūsų darbais pasitiki. Tad negalime pasiduoti snūduliui ar asmeniškoms ambicijoms. Antras uždavinys — turime prisiminti, kad veikiame svetimuose kraštuose, ir lygiai yra svarbu patraukti svetimtaučių dėmesį ir talką.

Dėkoju VLIKui už duotą progą susipažinti su jo organizacija.

"Nepakanka socialinis mokslas tik skelbti; jis reikia ir veiksmais vykdyti. Šitai ypač tinka krikščioniškajam socialiniam mokslui, kurio šviesumas yra tiesa, kurio tikslas yra teisingumas ir kurio varomoji jėga yra meilė".

Pop. Jonas XXIII
(Motina ir auklėtoja)

LIETUVOS RUSINIMAS IR MŪSIŠKĖ KOVA SU JUO

PRANYS ALŠĖNAS, B. LITT.

Mūsų tautos rusinimas pavergtoj Lietuvoj vyko ir tebevyksta pilnu tempu. Apie tai jokios abejonės nebuvo ir negali būti. Čia galėtų kilti tik vienas klausimas, liečiąs mus, lietuvius išeivius: kiek galėtume prisidėti sustabdyti Lietuvos rusinimui? Šiame straipsnyje ir norisi pareikšti vienokių ar kitokių samprotavimų ta tema.

Pirmiausia, kaip gi reiškiasi ir kas jis yra tas okupuoto krašto rusinimas? Trumpai į tai atsakant, norisi pabrėžti, jog Lietuvos rusinimas yra ne kas kita, kaip rusiškojo imperializmo sudėtinė dalis. Anais laikais caras, o dabar raudonasis rusiškas režimas siekė ir tebesiekia paskandinti Lietuvą rusų masėje. Tam tikslui visos priemonės jiems yra geros: Lietuvos kolonizavimas ir lietuvių rusinimas. Kolonizacijos žodžio sąvokos aptarimas — galimas rasti netgi okupuotoj Lietuvoj išleistame Dabartinės Lietuvių kalbos žodyne, kur sakoma: kolonizuoti 1: apgyvendinti kraštą kolonistais, išeiviais, 2: užimti svetimą kraštą ir paversti jį kolonija.

Į rusinimo procesą įeina daugelis ir kitokių procesų: lietuvių teisių pajungimas sau ir jų uždraudimas jiems (atseit, lietuviams), lietuviškosios kultūros naikinimas, religinė priespauda ir intervenavimas į tikinčiųjų jausmus, o taip pat ir fizinė krašto kolonizacija ir genocidiniai veiksmai prieš lietuvių tautą. Reikia pabrėžti, jog sovietai vartoja gal išradingiausius tautų rusinimo ir jų fizinio bei tautinio identiteto panaikinimo būdus. Tenai pasireiškianti neva atskirų respublikų savivalda tėra tik didelė iliuzija, nes viso valdymosi ir visos veiklos gijos yra Maskvoje. Visų vadinamų "atskirų respublikų" gyventojai tenai yra ne kas kita, kaip tik Rusijos vergai. Jose, (tose "respublikose"), nuolat ir vyksta tautų fizinis, kultūrinis, religinis ir kitoks nerusiškų tautų naikinimas. Tam reikalui viskas pajungta: TV, spauda, radijas, etc. Taigi šitie visi nūdienių (raudonųjų) rusų veiksmai yra tokie patys, tik daug didesni ir rafinuotesni už carinės Rusijos spaudos uždraudimą Lietuvoje.

Tenai, Tėvynėje, jau seniai užsibaigė visą dešimtmetį

trukęs partizaninis karas, taip lygiai seniai užbaigtas ir Lietuvos kolchozinimas, kuris prasidėjo su 2-rojo pasaulinio karo pabaiga. Žmonės vargsta tuose kolchozuose, pragyvenimui prisidurdami iš gautų mažyčių sklypelių žemės. Taigi pragyventi, nors su dideliu vargu, jie išmoko. Taip pat išmoko ir kitų dalykų, pvz. religijos persekiojimo atžvilgiu, jie išmoko pasimelsti ir kitą religinę praktiką atlikti, jeigu reikia, net ir naktimis . . .

Dabartinėj pavergtoj Lietuvoj gal didžiausias ir baisiausias siaubas — tai Lietuvos kolonizavimas ir jos rusinimas. Pvz. prieš keletą metų pats Dubasovas, pramonės viršininkas, kartą viešai pripažino, jog kasmet Lietuvon įvežama iš Rusijos 16-17.000 "specialistų". Kompartijos padaliniuose sekretoriai ir pirmininkai (po vieną ir po du) daugiausia yra rusai. Kalbant ir rašant apie Lietuvą, ji tevadinama tik tėviške — ne tėvyne, nes tėvynė — tai visa Sovietija iki Vladivastoko; ir lietuvių kalba (kaip mėginama aiškinti), girdi, kilusi tik iš rusų kalbos. Apie nepriklausomą Lietuvą bei jos atstatymą — prasitarti jokiu būdu nevalia. Netaip, kaip Lenkijoj, pvz. šiemet buvo iškilmingiausiai atšvęsta nepriklausomybės atstatymo šventė.

Kolchoziniai kolosai, sujungiant į juos po daugelį Lietuvos kaimų, su buvusiais gražiausiais lietuviškais pavadinimais, buvo pavadinti Lenino, Stalino, Molotovo ir kitokiais rusų komunistų vardais, kad buvusieji kaimų pavadinimai — būtų užmiršti ir kad jie išnyktų iš žmonių atminties. Taip lygiai ir ne tik kolchozų, bet ir kitų vietovių pavadinimai yra pakeisti, iškreipti, surusinti.

Mūsų — išeivių laisvuose kraštuose didelė pareiga šitokius rusų darbus demaskuoti, kelti juos aikštėn, parodyti pasauliui, kad ne tik rusai viską laimi (kad ir sportinėse arenose), bet ir daugelis lietuvių; taip lygiai, kas ir kitose srityse kas rusų vardu skelbiama, o iš tikrųjų lietuviams priklauso; stengtis informuoti ne tik savą, bet ir anglišką bei kitomis kalbomis spaudą, radiją etc.

Žinoma, norint mums sėkmingiau kovoti prieš pavergtos Lietuvos kolonizavimą ir rusinimą, reikia patiems išlikti sąmoningais lietuviais ir tokį pat savąjį jaunimą išlaikyti svetur. Išeivijoj reikia lietuviams stengtis kalbėti, rašyti, melstis ir kultūrinę veiklą vykdyti tik lietuviškai, tada ir mūsų kova bus sėkmingesnė.

Čia norėtųsi užsiminti apie išeivijos lietuvių susitiki-

mus su savo broliais ir seserimis iš okupuotos Lietuvos. Tie susitikimai gali būti ir labai naudingi, ir kenksmingi. Apgalvoti kontaktai gali padėti lietuviams atsispirti prieš rusinimą, tik reikia ypatingai rusams ir atsiunčiamiems čia jų politrukams nurodyti, jog lietuvių tauta pati viena (be niekieno pagalbos) nuspręs savo likimą.

Čia reikalinga stengtis kuo daugiau sukurti informacinės medžiagos ir svarbiųjų veikalų apie Lietuvą ir jos kovą su slegiančiu ją okupantu ir tai paskelbti, svarbiausia, anglų ir kitų tautų kalbomis.

Prisimintina Sibire kalintų lietuvaičių ranka rašyta maldaknygė, kurią labai vykusiai išreklamavo anuometinis BALFo reikalų vedėjas, a.a. kun. L. Jankus ir kuri buvo išleista daugelio tautų kalbomis ir milijoniniu tiražu.

Dabartinė okupuota Lietuva yra labai sandariai įsprausta į sovietinius rėmus ir stipriai spaudžiama. Vienok lietuvių tarpe yra ten ir pragiedrulių, nors jie, lietuviai, anaiptol nesitiki, jog greitai ir lengvai kas nors jiems galėtų atnešti laisvę ir patiekti ant sidabrinio padėklo. Visgi pavergtos Lietuvos mūsų tautiečiai turi tam tikrų ir laimėjimų, tam tikro pasididžiavimo. Juos džiugina tokie steiginiai (ir jų vardai), kaip Elektrėnai, Kauno Jūra arba prieš eilę metų atgautasis atgal Kauno Laisvės Alėjos pavadinimas etc. Kultūros srity jie (lietuviai) jaučiasi daug pranašesni už rusus. Jie džiaugiasi savo laimėjimais, verčiamais į kitas kalbas ir t.t.

Ne be to, kad jie neturėtų ir savų rūpesčių. Ten lietuvės motinos, labai dažnais atvejais besisieloja tokiomis pat širdgėlomis, kaip ir lietuvės motinos išeivijoj. Jom širdis spaudžia kai savo sūnus tenka išlydėti ilgai (net trejetos metų) karo tarnybai į Rusijos gilumą. Tenka bijoti ir rūpintis, kad jie neatsigabentų žmonų rusių ir pan. Taip lygiai didelis jų rūpestis — išauklėti jaunimą moralinėj dvasioj, kai krašte plinta iš Rusijos atgabenti papročiai — besaikis girtavimas, vagystės, dorinis palaidumas, rusiškas nihilizmas etc.

Ar galima jiems ką padėti iš išeivijos ir kaip? Galėt, žinoma, galima ir tai — ne tik materialiniai, bet daugiau kultūriniai. Tenka girdėti, jog pvz. lietuviškos knygos, išleistos svetur, ten tikra brangenybė. Ten Maceinos raštai — eina iš rankų į rankas (žinoma, paslapčia). Be abejonės, mes duotume jiems tų raštų, ir ne tik Maceinos, jei būtų

galima lengviau nusiųsti. Čia tai jau problema. Bet visgi išeivijoj išleistų knygų, stebuklingu būdu, tenai patenka gana daug.

Ko gi jie, (Lietuvos lietuviai), nori, kad mes, išeiviai, darytume? Svarbiausia, kad mes patys išliktume gerais lietuviais ir tokioj dvasioj — išaugintume ir išauklėtume savąjį jaunimą. Tuo pačiu, žinoma, kad liudytume pasauliui apie jų nelaisvę ir reikalautume Lietuvai laisvės grąžinimo.

KUNIGAS JUOZAS VAILOKAITIS

J. SAKAS-SAKEVIČIUS

(Tęsinys iš 1 nr.)

Antroji dalis

Pirmoje dalyje trumpai suminėjau kunigo Juozo Vailokaičio visuomeninės, iš dalies politinės ir daugiau ūkinės veiklos svarbesnius momentus nuo Seinų kunigų seminarijos laikų iki jo mirties.

Antroje straipsnio dalyje noriu atkreipti dėmesį į jo veiklos pobūdį tose srityse, kuriose jis daugiau reiškėsi, ypač ūkiniame gyvenime, į jo užmojus ir konkrečius laimėjimus.

Jo politinės veiklos ypač seimuose, šiame straipsnyje neliečiu. Taip pat ir apie jo visuomeninį reiškimąsi po 1919 metų neturiu pakankamai medžiagos. Be to, mažai turiu žinių apie tėviškę, mokslą gimnazijoj ir kita. Todėl šiame straipsnyje nesiekiama pilno kunigo Juozo Vailokaičio gyvenimo aprašymo ir išsamios visų jo darbų analizės.

Šio rašinio tikslas yra trumpai supažindinti skaitytoją su ta medžiaga, kurią turiu surinkęs. Tai verta parašyti juo labiau, kad apie kunigą Juozą Vailokaitį mažai yra rašyta.

Kova už litą

Vienas reikšmingiausių nepriklausomos valstybės kūrime momentų buvo naujos lietuviškos valiutos — lito įvedimas. Vailokaičiai šiuo atveju daug pasitarnavo jaunai valstybei.

Kai 1922 m. spalio 2 d. naujas Lietuvos pinigas — litas pasirodė rinkoje, daugelis juo nepasitikėjo, ypač pirkliai, pramonininkai ir kitokie verslininkai. Tačiau Ūkio Ban-

kas paskelbė, kad keičia litus į markes Amerikos dolerio ir vokiečių markės kursu. Toks Vailokaičių elgesys daug kam padarė didelio įspūdžio. Jis daugelio buvo nelauktas ir netikėtas. Verslininkai ir nemaža kitų asmenų suprato tai ne kaip Ūkio Banko finansinę veiklą, bet kaip paramą savai vyriausybei, Lietuvos Bankui ir litui.

Nei bankinės kontoros, nei kiti bankai nepasekė Ūkio Banko pavyzdžiu ir nieko nedeklaravo, pasiliko pasyvūs stebėtojai. Priešingai, nevienas net juokėsi, sakydamas: įdomu, kaip ilgai Vailokaičiai ištesės savo pažadą, kaip ilgai užteks jiems markių? Esą, pritrūkus markių, negalės keisti litų, ir lito kursas kris. Tuomet, žinoma, šeimininkaus svetimtaučių bankinės kontoros, ir spekuliacija vyks toliau.

Lietuvos Bankas litui paremti tuo metu nieko negalėjo padaryti, nes buvo be ūkinio užnugario ir be rezervų. Pirmosios dienos buvo tokios svarbios, kad jos nulėmė tolimesnį lito likimą. Lietuvos Bankas leido litus, o markės buvo privačiuose bankuose ir pas žmones.

Pirmąją dieną lito kursas buvo 150 markių. Ūkio Bankas pirko litus. Atsitiko taip, kad markė tą dieną Berlyno biržoje ir kitur nukrito. Antrą dieną už litą jau davė 175 markes, o dar po kelių dienų jau 200 markių ir daugiau. Tuo metu visos Kauno krautuvės buvo nelietuvių rankose, ir jos pardavinėjo prekes pagal markių kainas ir už markes. Kainos nesikeitė, o lito kaina kiekvieną dieną didėjo. Darbininkai ėmė reikalauti atlyginimų litais, o ne markėmis. Pramonininkai buvo priversti ieškoti litų. Tada ir jie ėjo į tą patį Ūkio Banką, bet jau mokėjo ne 150 markių už litą, bet 200 markių ir daugiau.

Ūkio Bankas ne tik pirko litus, bet ir ėmė juos pardavinėti. Persilaužimas įvyko: litas atrodė tvirtas, ir taip buvo laimėta kova už savo valiutą — lietuvišką pinigą.

Paskui ir Lietuvos Bankas, įsigijęs markių ir svetimos valiutos, įsijungė į šį vyksmą ir jam vadovavo.

Greitai žmonės užmiršo šias Vailokaičių paslaugas ir jų neįvertino. Tik Lietuvos Bankas neužmiršo šio Ūkio Banko pasitarnavimo ir jautė jam visą laiką palankumą.

Žinoma, Ūkio Bankas daug rizikavo. Tačiau kun. Vailokaitis vadovavosi tautine sąžine — pagelbėti savo valiutai sutvirtėti. Ir nuostabiausia, jo apskaičiavimai ir nujautimas buvo teisingi; čia pasirodė jo neeiliniai gabumai bei plačios valstybinės pažiūros. Ne tik nenukentėjo Vailokaičio pres-

tižas ir nežuvo Ūkio Bankas, bet dar labiau pakilo jo autoritetas ūkiniuose klausimuose. M. N. Rotšildas Anglijoje už panašų elgesį Waterloo mūšių metu (kare su Napoleonu) gavo iš Anglijos karaliaus lordo titulą, o Vailokaičiams Lietuvos vyriausybės nė pakankamo dėkingumo neparodė.

Ūkio Bankui veikti sąlygos krašte

Pati pagrindinė Vailokaičių įmonė buvo Ūkio Bankas. Įsteigtas 1919 metų pradžioje, sparčiai augo ir per kelerius metus paplito visame krašte. Lietuvos nepriklausomybės pabaigoje turėjo 28 skyrius. Buvo depozitinis mišraus tipo bankas.

Labai svarbu, kad krašte depozitiniai bankai būtų savo žmonių rankose. Vienas geriausių mūsų finansininkų prof. Vladas Jurgutis savo knygoje "Bankai", rašydamas apie carinės Rusijos ūkinę politiką Lietuvoje prieš 1914 metus, taip sako: "Rusai dėjo visas pastangas, kad mūsų krašto turtai ir žmonių santaupos būtų naudojamos pačios Rusijos gerovei kurti. Tais sumetimais buvo sunkinamas smulkiojo kredito įstaigų kūrimas, įvairiais būdais trukdomas jų veikimas ir, pagaliau, jų sąjunga visai neleidžiama. Valdžia norėjo, kad mūsų sodiečių bei miestiečių santaupos plauktų per valstybės taupomąsias kasas į Rusijos iždą, kurio ypatinga globa naudojosi ne Lietuvos žemės ir jų tikrieji gyventojai, bet pati tikroji Rusija ir po Lietuvos žemes pasklidę jos tikrieji vaikai. Ne kitais kaip tik krašto ūkinių syvų čiulpimo sumetimais buvo kuriami Lietuvoje ir Rusijos didžiųjų depozitinių bankų skyriai." (194 ir 295 psl.).

Manau, kad šiais keliais sakiniais prof. V. Jurgutis labai aiškiai pasako, kaip svarbu turėti savų depozitinių bankų. Čia Vailokaičiai lietuviškam krašto ūkiui pasitarnavo daug.

Apsirūpinti pinigais Ūkio Bankas neturėjo sunkumų. Turėdamas krašte tiek skyrių, gana lengvai sukaupdavo nemaža indėlių. Tačiau tų indėlių investavimas sudarydavo daug sunkumų. Todėl dalį pinigų investuodavo į savo sukurtas įmones (Palemoną, Metalą). Žinoma, didžiąją dalį paskolindavo miestuose prekybininkams, pramonininkams, namų savininkams, valdininkams, o provincijoje — dažniausiai ūkininkams.

Skolindamas pinigus, Ūkio Bankas susidurdavo su faktu, kad bankui prieinama klientūra buvo daugiausia ne pirma-

eilė, bet gerokai prastesnė. Trumpai kalbant, svarbiausios tokios padėties priežastys buvo šios:

1. Lietuvos Bankas, būdamas kartu ir valstybės notų bankas, išdavinėjo paskolas tiesiog prekybininkams ir pramoninkams žemesniu procentu, negu privatūs bankai. Tai reiškė, kad daugelis pirmo kreditingumo prekybininkų bei pramonininkų naudojosi Lietuvos Banko paskolomis, aplenkdami privačius bankus. Privatiems bankams likdavo tie klientai, kurie Lietuvos Banke negalėdavo gauti pakankamai kreditų arba dažniausia būdavo menkesnio kreditingumo. Tokia menkesnė klientūra visada sudaro didesnę bankui riziką eventualiai ir didesnius nuostolius.

2. Žemės Bankas turėjo valstybines monopolines pirmenybes kredituojant ūkininkus: davė ūkininkams paskolas mažesniu procentu ir ilgam laikui. Žemės Banką pinigais aprūpino valdžia. Jis turėjo teisę pirmiausia atgauti savo skolas, o kitiems skolintojams tekdavo kas likdavo.

3. Tiek kredito, tiek vartotojų kooperatyvai buvo valdžios skatinami, ir jų darbo sąlygos įstatymais lengvinamos. Taigi kooperatyvai sutraukdavo labai daug vertingos klientūros, kuriai nereikėjo eiti į privačius bankus, perkant trąšas, žemės ūkio mašinas, sėklas ir t.t. Kooperatyvai Kaune turėjo savo centrinį Kooperacijos Banką, kuris palengvintomis sąlygomis kreditavo ir miesto kooperatyvinę prekybą.

4. Dar reikia turėti galvoje ir toji aplinkybė, kad miestuose didžiuma prekybininkų bei pramonininkų buvo nelietuviai. Jie, žinoma, taip pat stengėsi prekiauti tik su savųjų įsteigtomis kredito įmonėmis, kurių jie nemaža turėjo, pavyzdžiui, žydų bankai ir jų kredito draugijos.

Taigi Ūkio Bankas kredito verslo srityje buvo pačioje prasčiausioje padėtyje. Be abejo, tokios sąlygos labai apsunkino banko verslą. Viena, vyriausybė per finansų ministeriją reikalavo, jog banko išduodamos paskolos būtų ir likvidingos, ir pelningos, ir trumpalaikės. Antra, pati vyriausybė sukūrė labai pajėgius konkurentus, kurių interesus saugojo labiau negu kitų.

Tokia padėtis tęsėsi visą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. Be abejo, ji buvo nepalanki privačių bankų veiklai. Be to, valdžia dar nespėjo sutvarkyti civilinių teisių ir prekybinių įstatymų, juos suvienodinant visam kraštui ir prideriant prie valstybės gyvenimo sąlygų. Užtat ir teisinė padėtis nekartą sukeldavo problemų ir sudarydavo nemažą riziką.

Ūkio Banko, ypač kunigo Juozo Vailokaičio, nuopelnas yra tas, kad, nepaisant čia suminėtų sunkumų, bankas per visą nepriklausomo gyvenimo laiką buvo viena iš pačių stipriausių privataus ūkio įmonių, gerai saugojo žmonių indėlius ir tuo labai prisidėjo prie krašto ūkio pastovumo ir pažangos.

Taigi ir šioje svarbioje ūkio šakoje matome išmintingą ir realų kunigo Juozo Vailokaičio pramatymą.

Kitos įmonės ir planai

Jau anksčiau minėjau, kad Vailokaičiai plačiai leidosi į įvairias sritis, bandydami kurti pramonės ir prekybos įmones, kurios krašte taip buvo reikalingos ir naudingos. Suminėjau keturiolika tokių sričių. Apie jų kai kurias noriu šiek tiek pakalbėti.

Ūkio Bankas, beieškodamas išeities iš nelengvų šio verslo sąlygų, nenorėjo visų pinigų išskolinti kitiems, kadangi paskolos buvo nevisai saugios. Vailokaičiai organizavo ir turėjo savo nemažas įmones, kurias kreditavo Ūkio Bankas. Tai dvi akcinės bendrovės: viena plytų gaminimo akcinė bendrovė "Palemonas", o kita — metalo apdirbimo akcinė bendrovė "Metalas".

Palemonas

Kun. J. Vailokaitis buvo pamėgęs "Palemono" plytinę. Buvo tos bendrovės valdybos pirmininkas. Jis ten visą laiką ir ypač paskutinį dešimtmetį nuolat važinėjo; džiaugdavosi, kad gali pailsėti ir atitrūkti nuo Kauno reikalų. Su plytinės vadovu inž. Geigo planuodavo, kaip daugiau plytų pagaminti; vis didino ir plėtė plytinės įrengimus. Žinoma, naujos ir nemažos investacijos tuo metu pelno nedavė, tačiau ruoštasi ateičiai. Mat, "Palemonas" tik 10 kilometrų nuo Kauno, prie geležinkelio, o čia pat sparčiai besiplečiąs Kauno miestas, vis naujos didėjančios statybos. Be to, vietoje sava žaliava — molis, durpės — ir vietos darbininkai. Čia pat ir gaminiams rinka.

Jis dažnai kalbėdavo, kad visa Lietuva turėtų būti plytinė, tai yra visokie pastatai ne tik miestuose bei miesteliuose, bet ir kaimo ūkiuose turėtų būti mūriniai. Gal dėl to "Palemono" bendrovė įsigijo plytinių (6) ir kitose krašto vietose: prie Garliavos, prie Kybartų-Virbalio, prie Kuršėnų, prie Panevėžio (2) ir prie Gelgaudiškio.

Prieš Antrą pasaulinį karą visos "Palemono" bendroves plytinės gamino jau daugiau kaip pusę visų pramoninių plytų. Vailokaitis galvojo, kad šioje įmonėje yra tinkama vieta investuoti Ūkio Banko indėliams.

Bolševikams užėjus, "Palemono" plytinė ypač buvo plečiama. Buvo užplanuota, kad jos metinė gamyba sieks nemažiau kaip 20 milijonų plytų.

Akcinė bendrovė "Metalas"

Vailokaičiai dar prieš lito įvedimą įsigijo iš brolių Šmitų metalo dirbinių fabriką "Br. Schmidt", kurį vėliau pavadino "Metalo" akcine bendrove. Lietuvos mastu tai buvo didelis fabrikas, kurio gaminiai prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo skirti Rusijos rinkai. Fabrikas Šančiuose turėjo aštuonis hektarus žemės, ant kurios buvo pastatyta daug fabriko ir kitokių trobesių.

Nepriklausomybės laikais jis gamino įvairius metalinius gaminius: kibirus, grandines, skardą, ir daug kitų smulkesnių gaminių. Viskas buvo parduodama vietinėje rinkoje, o žaliava įvežama. Jame dirbo apie trys šimtai darbininkų.

Tai buvo pelninga įmonė. Jai vadovavo Jonas Vailokaitis, būdamas tos bendrovės pirmininku. Dauguma akcijų priklausė Ūkio Bankui, ir "Metalas" naudojosi jo kreditais.

"Maisto" fabrikas

Po Pirmojo pasaulinio karo 1918-1922 metais Lietuvoje visko trūko. Paveldėta sugriautas ūkis, bevertės valiutos; be to, žuvo visos žmonių santaupos. Valstybę reikėjo organizuoti iš nieko. Nebuvo patyrusių žmonių, maža specialistų, reikėjo gintis ir kovoti ginklu kone su visais kaimynais. Net ir maistą reikėjo pirktis iš Amerikos. Jau tada Vailokaitis numatė, kad tik žemės ūkio produktais galėsime prekiauti su užsieniu. Jis ir sumanė pastatyti "Maisto" fabriką bei šaldytuvus. Šį sumanymą 1923 metais įvykdė. Tuo metu šis sumanymas daugeliui atrodė juokingas — tai tik pinigų bei pastangų eikvojimas.

Jei Vailokaitis nebūtų pastatęs "Maisto", kurį, kaip užbaigtą įmonę, vėliau perleido kooperatyvams, o šie vyriausybės sukurtai organizacijai, tai bekonų eksportavimas būtų buvęs žymiai pavėluotas.

Cukrinių runkelių auginimas ir cukraus gamyba

Vienas iš gana senų klausimų buvo, ar Lietuvos klimatas yra tinkamas cukriniams runkeliams auginti. Per paskutiniuosius porą šimtų metų paskiri asmenys bandė auginti cukrinius runkelius ir gaminti cukrų, bet niekada didesniu rezultatų nepasiekė. Mėginimai buvo daromi daugiau pietų-rytų Lietuvoje, dabartinėje Gudijoje. Daugiausia dėl politinių aplinkybių pradėti mėginimai sunykdavo. Rusų persekiojimai, sukilimai ir Pirmasis pasaulinis karas visiškai išardė bet kokius projektus.

Po Pirmojo pasaulinio karo vėl iškilo cukrinių runkelių auginimo klausimas. Kun. J. Vailokaitis buvo uolus puoselėtojas ir šios srities. Ūkio Bankas parūpino iš užsienio cukrinių runkelių sėklų, sudarė sutartis su keliais Suvalkijos ūkininkais, kad jie jas pasėtų, užaugintų ir pasiųstų, kur Ūkio Bankas nurodys.

Buvo daromi bandymai dvejopu būdu. Vieną cukrinių runkelių dalį siuntė į užsienio cukraus fabrikus, o kitą — apdirbinėjo Kaune, nupirkę visą eilę "puodų" ir instrumentų, kitaip sakant, visą laboratoriją. Kokie buvo rezultatai, neturint čia pat duomenų, negalima pasakyti. Tik tiek aišku, kad 1927 metais buvo įsteigta cukrinių runkelių auginimo draugija, kuri perėmė cukrinių runkelių kultūros plėtimą. Čia jau buvo užinteresuoti Žemės Ūkio Ministerija ir Žemės Bankas. Be Vailokaičio, buvo ir daugiau asmenų, suinteresuotų šiais bandymais; ypač uolumu išsiskyrė inž. Jankauskas. Viskas baigėsi tuo, kad buvo pastatytas pirmasis cukraus fabrikas ir 1931 metais pradėtas gaminti cukrus. Minėtą "cukraus laboratoriją" Ūkio Bankas padovanojo Lietuvos Universiteto Technikos Fakultetui.

J. Matulionis savo atsiminimuose rašo, kad, atėjęs į Ūkio Banką direktoriauti, rado banko beviltiškų skolų sąrašuose daugiau kaip 50 tūkstančių litų, užrašytų kaip "cukraus sąskaitos". Vadinasi, Ūkio Bankas turėjo tiek išlaidų, bevykdydamas vietinio cukraus bandymus. Tų išlaidų niekas jam ir negrąžino. Tai buvo duoklė lietuvio patrioto, besirūpinančio Lietuvos gerove.

Javų monopolis

Kun. J. Vailokaitis niekad nesiliovė domėjęsis krašto ūkiniais reikalais. Ypač pažymėtinas projektas, jo paties vadinamas "javų monopoliu". Jis tą projektą įteikė jau tautinin-

kams valdant finansų ministeriui Sutkui. Principas buvo šis: ne javus reikia eksportuoti, bet gaminius: mėsą, pieno produktus, kiaušinius ir kt., kurie gaunami, panaudojant javus. Ūkininkai gautų ne tik didesnes pajamas, bet ir darbų būtų daugiau, žemės ūkis kiltų sparčiau ir artėtų greičiau prie vakarų Europos žemės ūkio lygio. Jis siūlė, kad vyriausybė imtųsi iniciatyvos sukaupti visas krašto javų atsargas ir vėl jas planingai grąžintų ūkininkams, kad šie sunaudotų gyvuliams ir paukščiams auginti ir jų produktams gaminti.

Butų kolonijos

Vailokaičiai tuojau po Pirmojo pasaulinio karo įsigijo prie Aleksoto dvarą. Iš to dvaro Technikos fakultetui paaukojo keletą hektarų žemės, ant kurios vėliau ir buvo pastatyti Technikos rūmai.

Kaune visą laiką buvo butų stoka. Todėl Vailokaičiai sumanė ant turimos žemės tarp Nemuno ir Marijampolės plento pastatyti keturių butų mūrinius namus ir pardavinėti atskirai po vieną butą. Jau buvo susitarę su Žemės Banku, kad šis duotų pirkėjams ilgalaikes paskolas. Tai buvo lyg ir prototipas Amerikos kondominiumų arba kooperatyvinių butų. Užėjęs Antrasis pasaulinis karas neleido šio projekto įvykdyti.

Prekių sandėliai

Kitas sumanymas, kuris buvo jau suprojektuotas, tai pastatyti gerus prekių sandėlius — kokių 5-6 aukštų pastatą, kuriame būtų vietos įvairiausioms prekėms su specialiais įrengimais ir skyriais šiltoms, šaltoms, sausoms ir drėgnoms prekėms laikyti. Tie sandėliai turėjo būti atskira teisinė įmonė. Ji, priimdama prekes, išduotų tam tikrus pažymėjimus, kurie būtų tinkami kaip užstatas bankuose kreditams gauti. Krašte tokių sandėlių dar nebuvo. Prekybininkai ir bankai jautė jų trūkumą.

Ūkio Bankas turėjo gerą žemės sklypą Aleksote prie pat Nemuno, netoli geležinkelio, netoli Aleksoto tilto ir plento. Be to, statybai galėjo naudoti savas plytas ir pasigaminti reikalingus geležies įrengimus savame "Metalo" fabrike. Tai vėl būtų buvęs nemažas ir saugus banko indėlių investavimas. Tačiau bolševikų invazija sugriovė ir tą projektą.

Mokėjo pasirinkti bendradarbius

Jau minėjau, kad pradžioje trūko lietuvių specialistų, net paprasčiausių raštinės darbininkų. Tačiau kun. Juozas Vailokaitis ir šioje srityje turėjo gerą "nujautimo gyslelę" — pasirinkti bendradarbius. Gal nevisu šimtu procentų pasirinkimas pavykdavo, bet daugumoje atvejų nesuklydo. Jo sukurtose įmonėse dirbo arba prie jų reikalų tvarkymo prisidėjo nevienas vėliau Lietuvoje labai žinomas asmuo.

1919 metais Ūkio Banko steigėjų sąraše, be Jono Vailokaičio, yra Andrius Dubinskas, Apygardos teismo teisėjas; Aleksandras Stulginskis, vėliau Respublikos prezidentas; Kazimieras Bizauskas, vėliau ministras; Pijus Grajauskas, vėliau Lietuvos Banko valdybos narys ir direktorius.

Ūkio Banke direktoriavo ir K. Radušis, vėliau ilgametis Žemės Banko valdytojas, ir J. Dulskis, vėliau Valstybės biudžeto departamento direktorius. Juriskonsultai buvo adv. Romas Dulskis, vėliau Lietuvos Banko juriskonsultas, ir adv. Stašinskas, vėliau Lietuvos banko valdytojas. Paskutinis Ūkio Banko generalinis direktorius buvo Jonas Matulionis, vėliau finansų tarėjas, tremtuje Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas.

Nemaža tinkamų žmonių dirbo Ūkio Banke ilgesnį laiką. Paminėtini buvę skyrių direktoriai: dr. Petras Končius — Klaipėdoje, vėliau Vilniuje; J. Vaitiekaitis — Šiauliuose; Juozas Žebrauskas — Vilkaviškyje. Buvo ir daugiau tarnautojų, kurie išdirbo po keliolika metų.

Stipendijos ir kitokia šalpa

Juozas Vailokaitis nuo pat kunigystės pradžios pasižymėjo ne tik savo geru būdu, bet ir jautria lietuviška širdimi. Tik pradėjęs Seinuose vikarauti ir įsijungęs į "Šaltinio" leidimo reikalus, padedamas kitų, pasiuntė kelis lietuvius jaunuolius į Kauną pas Saliamoną Banaitį pasimokyti raidžių rinkimo amato. Žinoma, tiems jaunuoliams tai nieko nekainavo. Kai jie grįžo į Seinus, spaustuvėje pakeitė svetimtaučius darbininkus, ir lietuviško laikraščio spausdinimo darbus atliko patys lietuviai. Ir Petrapilyje gyvendamas, Vailokaitis stengėsi sudaryti galimybes lietuviems šviestis.

Vailokaitis per Ūkio Banką ir privačiai tuoj po karo skyrė stipendijas vykstantiems į užsienį studijuoti, nors pats bankas dar nebuvo sukaupęs didesnio kapitalo. Daugelis stipendijų turėjo būti grąžinamos, ir iš jų norėta sudaryti

tam tikrą pastovų fondą kitiems studijuojantiems paremti. Bet tas sumanymas nebuvo įgyvendintas, nes studijas baigusieji, dažnai ir neblogai gyvendami, dažniausiai stipendijų negrąžindavo. Apie 1937 metus Ūkio Banko knygose buvo dar apie 50 tūkstančių litų negrąžintų stipendijų sąskaita. Be to, dabar nėra galimybės patikrinti, kiek jų buvo nurašyta kaip banko nuostoliai. Lietuvių Enciklopedijoje rašoma, kad Vailokaitis yra paskyręs apie 200 stipendijų.

Aš bandžiau rinkti žinias apie tai, kiek Vailokaitis yra išmokėjęs paremti besimokančius gimnazijose, studijuojančius Lietuvoje ir užsienio universitetuose. Patikrintais dokumentais pasiremdamas, suskaičiavau, kad suma per visą nepriklausomybės laikotarpį yra nemažesnė kaip 400 tūkstančių litų. Šelpimui ir aukoms jis išleido daugiau kaip 100 tūkstančių litų. Pavyzdžiui, vien tik Klaipėdos vadavimui kunigas Vailokaitis paaukojo 25 tūkstančius litų.

Jis pats gyveno kukliai, buvo visiems prieinamas. Tas prieinamumas jam kainuodavo taip pat nemažai. Buvęs Ūkio Banko direktorius J. Matulionis kunigo rekomenduojamus paskolai gauti klientus vadina "Inteligentiškais ubagais". Mat, pasiskolina ir negrąžina. Kai bankas duodavo tokias smulkias paskolas pagal kunigo Vailokaičio rekomendacijas ir klientas, neišpirkęs vekselio, leisdavo jį protestuoti, tai pagal kunigo patvarkymą tokie vekseliai būdavo nurašomi tiesiog nuo kunigo sąskaitos. Taigi nuostolius turėdavo kunigas, o ne bankas.

Jis dosniai šelpė savo trijų seserų ir dviejų brolių šeimas ir jų vaikus. Be to, Petrapilyje išlaikė brolį Praną. Taip pat neviena kultūrinė ar visuomeninė organizacija gaudavo iš jo paramos ar vienkartinę auką. Be to, pats mačiau dešimtis menininkų paveikslų, sukrautų banko namų pastogėje, nes nei bute, nei banke vietos jiems pakabinti jau nebuvo. Jis vistiek juos pirko, norėdamas paremti menininkus.

Šis tas apie kunigo Vailokaičio būdą

Iš aštuonių Vailokaičio šeimos narių — penkių brolių ir trijų seserų — brolis Pranas, tik pradėjęs Kaune advokatauti, 1921 metais mirė; trys seserys ir brolis Antanas gyveno ūkiuose Šakių apskrityje, o kunigas Juozas, broliai Jonas ir Viktoras su šeimomis kone visą nepriklausomybės laiką gyveno Kaune. Kunigas visada globojo ir rėmė savo

tėviškės šeimą — brolius ir seseris bei jų vaikus.

Jau nuo jaunystės laikų ir per visą gyvenimą kunigas Juozas buvo visų gerbiamas. Pagal Onos Šukienės pasakojimą, ir Sibire netik lietuviai, bet ir vietiniai rusai ir lenkai jį gerbė ir jo kunigiškų patarnavimų siekė.

Buvęs paskutinis Ūkio Banko generalinis direktorius Jonas Matulionis taip apibūdina Juozą Vailokaitį:

"Didelė galva. Masyvi figūra. Plaukai ežiuku kirpti. Keturkampis smakras — platus. Lėti judesiai. Visada žiūri tiesiai į akis, lyg norėdamas išskaityti kito mintis. Akys pilkos, plieninės.

Jis stengėsi kuo mažiausiai kalbėti. Jeigu galima, tai ir iš viso susilaiko. Bet kokiam susirinkime kalba paprastai paskutinis. Ne dėl to, kad neturėtų ko pasakyti, bet jam taip patogiau. Savotiškas lyg atsargumas . . . Susivaldantis. Niekad nepakels balso. Neparodys susijaudinimo . . . Charakterio treningas buvo labai tobulai išeitas".

Matulionio patyrimas buvo iš 1937-40 metų. Radau kitą asmenį, kuris suteikė šiek tiek žinių apie kunigą Vailokaitį pirmaisiais nepriklausomybės metais. Rašytojas kun. Mykolas Vaitkus savo atsiminimuose apie kun. M. Krupavičių Steigiamajame Seime ir apie seimo asmeninę sudėtį taip sako:

"Būta tarp jų ir geros medžiagos, kaip va: Juozas Vailokaitis, Aleksandras Stulginskis, Vladas Jurgutis, Juozas Purickis, Antanas Šmulkštys, Vytautas Bičiūnas. Miniu tik kai kuriuos. Bet Vailokaitis per gudrus, kad kyščiotų; Stulginskis pirmininkavimu surištas; Jurgutis per atsargus; Purickis apsnūdęs, o kiti dar neįsidrąsinę ir nepajėgūs. Tad, Krupavičiau, vėl imk ant savo nugaros visų kovų naštą, kol už tavo pečių atsikutės ir paaugs viščiukai ir, virtę gaidžiais, pasijus galį jau ir patys pragyst ir pasipešt".

Kitoje vietoje jis rašo: "Teko matyti ant to parlamentarinio lakto netgi Juozą Vailokaitį: geraširdiškai šypsodamas visom savo apvalaus veido duobikėm, gudriom akutėm gyvai blizgėdamas, jis kalba švelniai, suvalkietiškai, geležine logika lenkdamas pasipriešinimą".

Kodėl kunigas finansininkas?

Kai kam kildavo klausimas, kodėl kunigas Vailokaitis dirbo ne pastoracinį darbą, bet ekonominį ir politinį. Šis priekaištas buvo populiarus, bet jis nebuvo pagrįstas. Šiuo klau-

simu kreipiausi į dvasiškius. Atrodo, kad kun. dr. Vytautas Bagdanavičius, MIC, duoda visai tinkamą atsakymą į šį priekaištą. Jis sako, kad kas šiek tiek giliau supranta krikščionybę, tam bus nesunku pastebėti, kad Kristaus religija yra ne žodžio, bet gyvenimo sąranga. Dvasingumas, atitrūkęs nuo gyvenimo, nėra krikščionybė. Daugelis Kristaus vaizdingų palyginimų kaip tik apie tai kalba. Pats būdingiausias būtų apie kunigą ir levitą, kurie nekreipė dėmesio į pakelėje sumuštą žmogų, o juo pasirūpino svetimšalis. Vailokaičio kunigystė šia prasme pabarimo nesusilaukia. Šitaip realiai krikščionybę suprato ir apaštalai. Apaštalo Jokūbo laiške skaitome: "Jei tavo brolis ir sesuo neturi drabužių ir stokoja kasdieninio maisto ir kas nors jiems tartu: — eikite ramybėje ir pasisotinkite, o neduotų kas reikalinga jų kūnui, — kas iš tų žodžių"? (Jok. 2,16).

Kunigo darbas ūkinėje ir politinėje srityje anuo metu būdavo vertinamas teigiamai. Vienok nekartą jis buvo kliudomas net pačių lietuvių. Tai yra patyręs ir kunigas Vailokaitis. Reikia pasakyti, kad abejonės apie kunigo Vailokaičio darbo sąžiningumą anuo metu galėjo būti ir ne moralinio pobūdžio. Turtingesniųjų dauguma buvo nelietuviai. Didelius žemės plotus — dvarus valdė daugiausia lenkai, o miestuose, prekyboje ir pramonėje vyravo žydai, vokiečiai ir kiti. Taigi lietuviai konkurentai buvo nepageidaujami, todėl reikėjo jiems morališkai pakenkti.

Kunigo Vailokaičio, palyginti, greitas praturtėjimas susilaukė net lietuvių įtarimo. Iš tikrųjų jis didesnio asmeninio turto kaip ir neturėjo nei Lietuvoje, nei užsienyje; jis tik valdė didelius turtus. Tuo tarpu nevienas kitatautis prekybininkas ar pramonininkas daug daugiau pasipelnė iš lietuvių, žymiai praturtėjo ir gana stambias sumas pinigų išvežė į užsienį, ypač į Palestiną. Vienok šito lietuviai nepastebėjo ir nekaltino turtingųjų kitataučių, o kunigui Vailokaičiui priekaištavo, kodėl jis toks turtingas.

Ir išeivijoje mes turėtume pakeisti nuomonę apie turtingą lietuvį. Neigiamas vertinimas tautiečio, praturtėjusio savo darbu, išmintimi ir sumanumu, turėtų išnykti. Antra vertus, yra nemaža atvejų, kada asmuo geriau pasireiškia ne savo tiesioginėje profesijoje. Taip yra daugelyje tautų, taip yra ir mūsų tautoje. Tokiais pavyzdžiais gali būti mums gerai žinomi dr. J. Basanavičius, dr. V. Kudirka. Jie buvo

gydytojai, bet daug daugiau nuveikė vadovaudami mūsų tautiniam atgimimui.

Nors ir iš nepilno kunigo Juozo Vailokaičio gyvenimo aprašymo galima pasidaryti išvadą, kad jo įnašas nepriklausomos Lietuvos ūkiui yra didžiulis. Tik monografijoje būtų galima pilnai ir išsamiai aprašyti šakotą ir reikšmingą kunigo Juozo Vailokaičio gyvenimą ir veiklą.

1926 M. GRUODŽIO 17 D. PERVERSMAS

(Tęsinys iš pr. numerio)

J. AUGUSTAITIS

Perversmas

Artinosi 1926 metų gruodžio 17 diena. Sleževičius atmetė įspėjimą, kad tuoj įvyksiąs perversmas nušalinti kairiųjų valdžiai ir pastatyti Smetoną su Voldemaru valdžios priešakyje. Sleževičius netikėjo ir Sovietų pasiuntinio Lietuvai Aleksandrovskio įspėjimui, kad, jo žiniomis, įvyksiąs perversmas. Apie tai Aleksandrovskis telefonu gruodžio 17-sios išvakarėse pranešė Sleževičiui, o tas, pasikalbėjęs telefonu su savo artimais, nuėjo miegoti. Perversmo dieną visi jo kabineto ministrai buvo namie. Seimui įteikta griežta krikščionių demokratų opozicijos interpeliacija kai kam sudarė įspūdį, kad perversmą ruošia krikščionių demokratų blok... Tačiau perversmui ruošti karininkų komitetas atleido gene... lą Ladigą, komiteto narį, palankų krikščionims demokratams ir nepatikimą tautininkams, kad per jį nepasklistų perversmo data ir tai nepakenktų jo įvykdymui. Ladigos perversmo metu Kaune nebuvo. Taigi perversmo komitete neturėjo būti palankių krikščionių blokui narių, demokratijos šalininkų, kurie galėjo kliudyti, laimėjus perversmą, skirti Smetoną tautos vadu, Lietuvos diktatorium.

Šiandien apie gruodžio 17-sios perversmą paslapčių dėl daugybės jo aprašymų nebėra; daug jų nebuvo ir anuomet, prieš 52 metus, nes karininkų grupė, per ilgai organizuodama perversmą, kviesdama įvairius jo dalyvius įvairiems uždaviniams atlikti (kai kurie atsisakė ir nelaikė paslapčių), neišlaikė griežto slaptumo. O be to, ir valdžios trokštantie-

ji Smetona ir Voldemaras savo veikla — demokratinės vyriausybės nuvertinimu ir jos šmeižimu — įsakmiai rodė, kad tik perversmo keliu galės sulikviduoti demokratiją ir pasiekti valdžią, ką perversmo dieną, gruodžio 17-ją pats Smetona deklaravo, atsakydamas perversmininkams:

"Todėl, pildydamas šią pareigą (ginti valstybę, J.A.) pasiryžau priimti uždedamą man šią svarbią naštą ir, paėmęs TAUTOS VADO pareigas, eiti jas tol, kol pati tauta, teisėtu keliu pašaukta, išves kraštą iš susidariusios padėties" (Merkelis, psl. 320). Toliau matysime, kaip prieštaravo Smetonos darbai šitam jo pareiškimui.

Perversmo strateginis planas buvo pavestas paruošti gen. št. pulk. V. Skorupskiui kontakte su ats. plk. ltn. Antanu Merkiu. Paruošę perversmo planą, juodu pateikė jį Smetonai, kuris jį aprobavo. Skurupskis jį vadino "pochodu" (žygiu), kuris buvo visai panašus į Pilsudskio 1926 metų pavasario perversmo planą. Perversmo data buvo sutarta 1926 m. gruodžio 17 d. naktį, t.y. gruodžio 17 d. pradžioje. Smetona vis įspėdavo vykdytojus jo niekur neminėti, nes jam būtų nepatogu, jei perversmas nepavyktų.

Tą dieną buvo prezidento dr. K. Griniaus 60 metų sukaktis, ir jos išvakarėse į Kauną buvo sukviesti divizijų ir pulkų vadai, kurie turėjo vykti pasveikinti prezidento Griniaus jo gimtadienio iškilmių proga. Prieš tai vyr. kariuomenės štabe įvyko pasitarimas, kuriame, be minėtų vadų, dar dalyvavo krašto apsaugos ministras plk. ltn. J. Papečkys, gen. št. plk. ltn. K. Škirpa, Vyr. Kariuomenės štabo viršininkas, kariuomenės vyriausias inspektorius gen. S. Žukauskas ir Kauno kariuomenės dalių viršininkai.

Beveik visi pranešinėjo apie blogas nuotaikas krašte ir karininkijoje, apie augančią opoziciją vyriausybei ir apie brėstantį komunistų sukilimą. Tačiau visi užtikrino, kad kariuomenė laikosi ir laikysis drausmingai. Tik vieno artilerijos pulko vadas plk. Oskaras Urbonas pranešė, kad lėčiau brėsta komunistų sukilimas, kaip yra beveik pribrendęs pačioje kariuomenėje sukilimas nuversti vyriausybę ir jos vietoje pastatyti Smetoną su Voldemaru. Plk. Orbono pranešimui nepatikėjo pasitarime dalyvavę kariuomenės vadai.

Gen. št. mjr. P. Plechavičius, kuris buvo plk. Skorupskio numatytas perversmo plano vykdytoju, [illegible] daboklėje Alytuje, o plk. Grigaliūnas-Glovackis Kauno Sunkiųjų darbų kalėjime, tad perversmą turėjo pradėti vykdyti energingas

kapitonas Pyragius su penkiais slaptojo komiteto nariais.

Reikėjo greitai išlaisvinti Plechavičių ir Grigaliūną-Glovackį iš arešto ir pavesti jiems sukilėlių numatytas vykdyti pareigas. Iš Alytaus į Kauną vežamas išlaisvintas gen. št. mjr. Plechavičius klausė jį vežusių, kur jis vežamas ir kokiam reikalui, bet jie negalėjo ar jiems buvo uždrausta sakyti. Plechavičius labai jaudinosi ir visą kelionės laiką nervingai rūkė savo tradicinę pypkelę. Atvežtas į Vyriausiąjį štabą, kuris jau buvo sukilėlių užimtas, ir patyręs kelionės tikslą, Plechavičius nusiramino. Plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, kaip jis pats Lietuvių Dienose 1956 m. gruodžio mėn., patiekdamas savo interviu, sako, kad "į antros mano kalinimo savaitės galą, naktį iš 16 į 17 gruodį, apie 22-23 val. į kalėjimo vartus pasibeldė šarvuotis ir husarų eskadronas pareikalavo mane išleisti ir nulydėjo į Vyriausiąjį štabą, kurs, prasidėjus sukilimui, jau buvo sukilėlių užimtas" . . . "Man (Glovackiui) atvykus, pasiskirstyta sritimis: generolui, tada dar majorui Plechavičiui — kariuomenė ir provincija, be to, Seimo išvaikymas, prezidento (dr. K. Griniaus, J.A.) ir vyriausybės internavimas, man (Glovackiui) Kauno miestas ir tvarka jame . . ."

Perversmas prasidėjo 1926 m. XII.17 d. gerokai po dvyliktos nakties, tiksliai pagal Smetonos priimtą Skorupskio paruoštą planą. Seimo posėdžiai iš gruodžio 16 į 17 naktį nusitęsė, besvarstant valstybės biudžetą. Tautininkų visa nedidelė frakcija (iš 3 narių) nedalyvavo, buvo iš posėdžio išėjusi, o prieš tai Smetona su Voldemaru ir p. Smetoniene nuošaliai tarėsi su keliais karininkais.

Gerokai po vidurnakčio į Seimą atvyko grupė vyrų, apsirengusių kariško kirpimo drabužiais, bet be laipsnių, ir vienas jų, kaip vėliau paaiškėjo, aviacijos kapitonas Mačiuika, įsakė Seimui išsiskirstyti. Seimo pirmininko dr. J. Staugaičio paklaustas, kieno vardu jis tokį įsakymą duoda, atsakė: "Diktatoriaus!" Dar paklaustas, kokio diktatoriaus, Mačiuika nesileido daugiau į kalbas ir pareikalavo tuojau pildyti jo įsakymą.

Seimo pirmininkas dr. J. Staugaitis ir vicepirmininkas inž. St. Kairys buvo areštuoti ir internuoti vyr. perversminkų būstinėje — Vyr. kariuomenės štabe. Seimo nariai skirstėsi. Krikščionių bloko lyderis kun. M. Krupavičius, pamatęs Seimo patalpose pažįstamą dr. Vileišį, suprato, kad perversmas daromas kariuomenės, vadovaujant tautininkams. Per-

simetęs su juo porą žodžių, išėjo iš Seimo rūmų ir pamatė, kad Seimas buvo apsuptas kavalerijos dalinio. Gatvėse patruliavo maži kavalerijos ir pėstininkų būreliai.

Parėjęs namo ir bandęs telefonu susisiekti su kariuomenės, policijos ir kitokiomis įstaigomis, bet iš visur gavęs neigiamą atsakymą. Tos įstaigos buvo jau sukilėlių rankose.

Tuo pat metu vyko vyriausybės narių areštai ir jų internavimas sukilėlių būstinėje.

Karininkų grupei atėjus suimti Vyriausiojo štabo viršininko gen. št. plk. ltn. Kazio Škirpos, šiam pro užpakalines duris pasisekė pasprukti. Keliaudamas Kauno — Marijampolės plentu, jis Garliavoje buvo suimtas, grąžintas į Kauną ir internuotas su kitais sukilėlių būstinėje. (Manoma, kad jis bandė pasiekti Vilkaviškį, kur stovėjo pėstininkų pulkas, vadovaujamas plk. V. Vitkausko, vėliau patikėtinio kariuomenės vado).

Užėmimas kitų vietovių pagal paruoštą planą ėjo normaliai, be susikirtimų. Kiekviena karininkų grupė užėmė jai skirtą strateginį tašką be realaus pasipriešinimo. Apie 5-tą valandą ryto gruodžio 17 dieną, perversmas be kraujo praliejimo buvo įvykdytas. Į Vyriausią kariuomenės štabą po 5-tos valandos ryto buvo sukviesti į Kauną suvažiavę divizijų ir pulkų vadai bei įstaigų viršininkai į prezidento dr. K. Griniaus 60 metų gimtadienio minėjimą, ir jiems buvo pranešta, kad naktį įvyko ir dėl ko įvyko perversmas, ir liepta jiems grįžti į savo dalinius. Laikinąją karo valdžią sudarė gen. št. mjr. Povilas Plechavičius.

Gruodžio 17 d. rytą, apie septintą valandą, ant telegrafo-telefono stulpų jau buvo iškliju oti raudonos spalvos tokio turinio lapeliai:

"Į visuomenę! Lietuvos kariuomenė, kuri guldė galvas už brangią Lietuvą, ir dabar yra pasiryžusi lieti kraują už jos nepriklausomybę, pamačiusi, kad dabartinis Seimas ir vyriausybė parduoda tėvynę bolševikams ir svetimtaučiams, nutarė paimti laikinai šalies valdymą į savo rankas, kad greičiausiai atiduotų tą valdžią į rankas tikrų Lietuvos sūnų. Visoje šalyje skelbiamas karo stovis, o Kauno mieste apgulos stovis. Visiems įsakoma eiti savo pareigas: kas neis savo pareigų, bus atiduotas karo lauko teismui. Laikinoji karo valdžia".

Smetona, paskutiniojo Seimo narys, pagal adv. R. Skipitį, Seimo darbais visai nesidomėjo, paskutiniu metu Sei-

me nepasirodydavo (Skipitis, psl. 416), tačiau tą gruodžio naktį pasirodė labai veiklus. Kai tą naktį vyriausybė — ministras pirmininkas M. Sleževičius, jo kabineto nariai ir Seimo prezidiumas internuoti ilsėjosi, o krikščionių bloko opozicija namie miegojo, Smetona sekęs įvykius, jau 5-tą valandą ryto žinojo, kad perversmas pavyko ir ėmėsi tuoj organizuoti naują vyriausybę. Anksti rytą jis prikėlė krikščionių bloko lyderį kun. M. Krupavičių, kviesdamas jį ateiti 8 val. ryto pas jį pasitarti dėl nakties įvykių, kai prieš tai su Krupavičium Smetona visai nekalbėdavo, ir bendro tautininkų susitarimo su krikščionimis demokratais nebuvo. Seimo nariui R. Skipičiui buvo pasiųstas leitenantas su automobiliu skubiai jį atvežti į Kariuomenės štabą.

Krupavičius paskubomis pasikvietė pasiekiamus partijos Centro komiteto narius, kurie pavedė jam su Antanu Endziulaičiu nueiti pas Smetoną į pasitarimą. Ten painformuoti apie perversmą ir reikalą sudaryti vyriausybę, jie buvo pakviesti 11 valandą nueiti į Vyriausiąjį kariuomenės štabą posėdin vyriausybės sudarymo reikalu. Sugrįžę į tebesitęsiantį partijos posėdį, jie perversmą įvertino kaip nepateisinamą ir žalingą veiksmą, sudarantį priežastį kilti naminiam karui, tačiau padėčiai gelbėti nutarė eitį į tą 11-os valandos posėdį, ir, jei ten bus pasiūlyta, eiti į vyriausybę. Taip sutikti su viena pagrindine sąlyga — "greičiausiai atstatyti sulaužytą konstituciją ir jos nustatyta tvarka organizuoti valdomus organus". (Buvo ir kitokių nuomonių: kad su tautininkais, kaip nepatikimu partneriu, nesusidėti (Stulginskis).

Vyriausybės sudarymas

Atėję į Vyriausią kariuomenės štabą, Krupavičius ir Endziulaitis rado jau Smetoną, Voldemarą, Merkį, Šilingą ir kitus tautininkus ir pilną salę karininkų su Plechavičium priešakyje. Smetona jau buvo atsinešęs sąrašą, naujosios vyriausybės, kuri buvo aptarta dar prieš perversmo laimėjimą: valstybės prezidentas — Antanas Smetona; ministras pirmininkas — Augustinas Voldemaras. Krikščionims demokratams ir ūkininkų partijai pasiūlyta po porą portfelių (krikščionims demokratams švietimo ir finansų ministerijos, kurių jie visuomet siekė). Perversmo dalyviams tai buvo priimtina ir pritartina.

Pasiųstas leitenantas gruodžio 17 d. rytą su automobiliu atvežti į Kariuomenės štabą Seimo nario R. Skipičio jo namie nerado, bet sužinojo, kad jis iš ryto, perskaitęs

ant stulpų pranešimą apie perversmą, nuėjo į teismą pas kolegas informacijų. Pasiuntinys rado jį ten besikalbantį su kitais ir pasiūlė jam važiuoti su juo į štabą. Skipitis, pamanęs, kad jis areštuojamas, bet leitenantas jį nuramino, sakydamas, kad jam gal būsiąs pasiūlytas valdžios postas. Vyriausiame štabe Skipitis radęs daug kariškių, Smetoną, Voldemarą, Šilingą ir Plechavičių. "Voldemaras, pasitempęs mane kiek nuošaliau, ėmė kalbinti į vidaus reikalų ministrus. Voldemaras jautėsi kaip valdžios narys. Atsisakiau. Paprašiau leisti pasimatyti su visais areštuotais Seimo atstovais ir ministrais. Leido. Areštuotieji buvo viename štabo kambaryje, ant grindų patiesti švarūs čiužiniai, vaizdas nepriminė kalėjimo, areštuotųjų tarpe radau Steponą Kairį, dr. J. Staugaitį, Vladą Požėlą, Juozą Papečkį, Jeronimą Plečkaitį — Seimo narį ir kitus, kurių dabar nebeatsimenu" (Skipitis). Skipitis pažadėjo rūpintis, kad visi areštuotieji būtų paleisti, ir nuėjo vėl ten, kur buvo Smetona, Voldemaras, Plechavičius, Šilingas, kuris baigė rašyti raštą, kurį tuojau viešai perskaitė Plechavičius — formaliai skirtas perversmo vadas — ir įtekė Smetonai. Kai Plechavičius skaitė tą raštą, Skipitis pirmą kartą išgirdo Plechavičiaus suteiktą Smetonai *tautos vado* titulą. Naujos vyriausybės sudėtis jau buvo sutarta prieš perversmą, ir dabar, ją besvarstant, maža kas tepakito. Perversmo vadovybės valstybei vadovauti buvo kviečiamas A. Smetona, jam įteikiant Stasio Šilingo rašytą raštą:

"Pirmasis Lietuvos Kūrėjau!

Pareiga stovėti Lietuvos Nepriklausomybės sargyboje privertė mus susirūpinti didėjančiu Lietuvos Laisvės pavojumi. Turėjom tikrų žinių, kad bolševikai ginkluojasi su tikslu panaikinti Lietuvos laisvę. Vyriausybė nesiėmė jokių priemonių pašalinti mirtinam Lietuvos pavojui. Vyriausybė pataikavo tiems, kurie dirbo Lietuvos pražūčiai. Prasidedant jau atviram bolševikų bruzdėjimui, mes savo pasiryžimu apgynėm Lietuvos Nepriklausomybės likimą. Bet mes negalim įstatyti valdžion tų žmonių, kurie pastūmė Lietuvą į mirtiną pavojų. Tamsta gerai žinai šį pavojų, nes Tamstai teko didžiausio šio pavojaus metu stovėti besikuriančios Nepriklausomos Lietuvos priekyje. Todėl, tikėdami Tamstos pasišventimu ir Lietuvos meile, mes vardu visos Lietuvos kariuomenės, kuri kūrė ir gynė Lietuvą, nuolankiai prašom pasiaukoti Tėvynės labui ir sutikti, stojus Tautos priešakyje, kaip valstybės

vadas, išvesti ją iš dabartinės sunkios padėties.

Iš savo pusės vardu visų brolių, žuvusių už Tėvynės laisvę, iškilmingai pasižadam klausyti tos valdžios, kurią Tamsta rasi reikalinga sudaryti.

Laikinosios karo valdžios vardu

gen. štabo majoras *Plechavičius*

1926 m. gruodžio 17 d., Kaunas".

Smetona šitaip atsakė:

"Lietuvos karžygiai! Su didele širdgėla skaičiau Jūsų raštą. Pavojus, kurį Jūs nurodote, buvo valdžiai tiksliai žinomas. Daug kartų ir visais būdais ji buvo įspėjama. Lietuva atsidūrė kryžkelyje, kuris buvo visai tautai aiškus, bet, deja, ne vyriausybei. Susipažinęs su įvykiais, kreipiausi į respublikos prezidentą dr. Grinių, nurodydamas, kokia gali būti išeitis iš susidariusios padėties. Bet su dideliu skausmu turiu pasakyti, kad jisai nesiteikė įvertinti padėties rimtumo. Mano, kaip ir kiekvieno lietuvio, yra šventa pareiga ginti Lietuvos valstybę ir Tautą šiuo tragiškiausiu jos gyvenimo metu.

Todėl, pildydamas šią pareigą, pasiryžau priimti užduodamą man šią svarbią naštą ir pasiėmęs Valstybės Vado pareigas, eiti jas tol, kol pati tauta, teisėtu keliu pašaukta, išves kraštą iš susidariusios padėties. Sunkių bendrų su tavim — Lietuvos kariuomene, 1918-1920 m. kovų atsiminimas duoda man gilaus įsitikinimo, jog Jūsų pasišventimas Tėvynės Motinos gerovei liko tas pats, ir Jūsų pažadas padės įveikti visas priešų žabangas.

1926 m. gruodžio 17 d. Kaune

A. Smetona"

Po tos ceremonijos Skipitis pasakė Šilingui: "Mes teisininkai neturėtume laužyti valstybės konstitucijos". Į tai Šilingas atsakė Skipičiui: "Reikia gelbėti valstybę nuo gresiančios katastrofos. Geriau paaukoti konstituciją valstybei, o ne valstybę konstitucijai" (Skipitis).

Gavęs Voldemaro pažadą išleisti visus araštuotus, Skipitis nuvažiavo pas prezidentą dr. K. Grinių. Grinius buvo internuotas prezidentūros rūmuose ir labai susijaudinęs sakęs: "Koks aš prezidentas, visų ginkluotų pajėgų viršininkas, kai leitenantai laiko arešte, kas belieka, tik nusižudyti?" Ant jo stalo stovėjo vaza su rožėmis, "kurios ponios", pasakė Grinius šyptelėjęs, "pralindo pro sargybas jį pasveikinti"! . .

Skipitis, pasveikinęs jį su gimimo diena, išvažiavo.

Tą pat dieną (gruodžio 17) po pietų Skipičio bute, Miškų gatvėje, įvyko jo Ūkininkų partijos Centro komiteto narių pasitarimas, kuriame dalyvavo atvykęs tarnybos reikalais į Kauną iš Berlyno Lietuvos pasiuntinys Vaclovas Sidzikauskas. Centro komitetas pasisakė, kad smerkia konstitucijos laužymą ir kariuomenės kišimąsi į politiką, kad laiko, kad esamomis sąlygomis buvusi padėtis negali būti atstatyta, nes pastangos sugrąžinti buvusią padėtį jėga nebūtų sėkmingos, be to, tai grėstų pastatyti į pavojų pačią Lietuvos valstybės egzistenciją ir jos teritorinį integralumą. Todėl reikia ieškoti sprendimo, kuris kiek galint greičiau nuramintų tautą, grąžintų į kareivines kariuomenę ir būtų bent formaliai teisėtas (Skipitis).

Centro komitetas nutarė deleguoti Sidzikauską ir Skipitį į sukilėlių štabą ir surasti iš šios padėties sprendimą, nepavojingą Lietuvos egzistencijai.

Nuvykę į Kariuomenės štabą, Skipitis ir Sidzikauskas pirmiausia sutiko Šilingą, kuris pasisakė redaguojąs Vyriausybės Žinių numerį, kuriame bus paskelbta, kad respublikos prezidentas dr. Kazys Grinius ir Mykolo Sleževičiaus ministrų kabinetas yra atstatyti ir kad sudaryta nauja Lietuvos vyriausybė. Sidzikauskui pareiškus nepritarimą tokiam skelbimui, kai nekonstituciniu būdu sudarytai vyriausybei reikės gauti kitų valstybių pripažinimą ir, turint galvoje Lietuvos-Lenkijos konfliktą, tas galėtų sudaryti pavojų Lietuvos valstybės nepriklausomybei. Šilingas pradėjo plūsti Seimą ir seiminę santvarką, rašo toliau Sidzikauskas (Dirva, 1977.VIII.4 d.) ir Šilingui atrėžęs, kad Seimas, nežiūrint visų netobulumų, yra tautos politinė mokykla ir atimant tautai Seimą, jai daroma žala ir pavojus ją nupolitinti (Sidzikauskas). Šilingui paklausus, kokią jiedu siūlo išeitį, atsakė, kad reikia rasti būdą atstatyti vyriausybę konstituciniu keliu. Pasitarimui visi trys nuėjo į kambarį, kuriame buvo Smetona, Voldemaras, A. Merkys ir Plechavičius. Gretimame kambaryje buvo jau atėję M. Krupavičius, dr. Leonas Bistras ir dr. Kazys Ambrozaitis, — buvę opozicijoje žmonės.

Per platesnį šį pasikalbėjimą Sidzikauskas ir Skipitis buvo paprašyti tarpininkauti tarp sukilėlių ir prezidento K. Griniaus ir jo vyriausybės, pabandyti surasti sprendimą, įstatant į konstitucinius rėmus. Jiems buvo duotas palydovas kpt. Slabšys, automobilis ir nakties kelionėms leidimas.

Prezidentūroje aptarę su prezidentu Grinium padėtį ir pripažinę, kad perversme dalyvavę šimtai karininkų ir atstatyti padėtį be didesnių konfliktų ir susikirtimų jau nebūtų galima. Todėl M. Sleževičiaus kabinetas atsistatydina, o prez. Grinius paveda sudaryti naują vyriausybę. Užsieniui pranešama, kad, paspaudus kariuomenei, atsistatydino Sleževičiaus kabinetas ir vyriausybė pasikeitė. Prezidentas Grinius pasilieka, taip pat pasilieka ir Seimas.

Prezidentas Grinius pareiškė sutinkąs su Sidzikausko-Skipičio planu, jei gausiąs savo partijos (liaudininkų) sutikimą, jei Sleževičiaus kabinetas pats atsistatydins ir jei bus paleisti suimtieji. Iš liaudininkų viršūnių surado tik prof. Lašą, kai kiti buvo išsislapstę pas savo draugus. Po ilgesnių diskusijų jis pritarė Skipičio-Sidzikausko planui.

Sugrįžę į Kariuomenės štabą, ilgiau atskirai išsiaiškino padėtį su M. Sleževičium. Jis sakė, kad jis sutiktų atsistatydinti, "jei visi suimtieji vyriausybės ir Seimo prezidiumo nariai būtų tuoj paleisti ir savo nutarimą atsistatydinti ar neatsistatydinti ministrų kabinetas galėtų padaryti, būdamas laisvas.

Tą pat vakarą visi areštuotieji štabe susirinko posėdžio. Nedalyvavo tik J. Papečkys ir A. Rimka, kurie buvo pasislėpę pas savo draugus. Posėdžiui užsitęsus ilgokai, nes norėta detaliai sužinoti Sidzikausko-Skipičio tarpininkavimo pas dr. Grinių išdavas, o gal ir trupučiuką turėta vilties grįžti į seną padėtį, prasivėrė durys, ir Plechavičius pasikvietė Sidzikauską iš posėdžio ir paprašė pranešti Sleževičiui ir jo kolegoms, kad tuoj padarytų nutarimą; antraip — "jei nebus tuoj padarytas nutarimas (atsistatydinti, J.A.), visi bus išvežti į Alytų dar tą pačią naktį ir kad jis, kaip perversmo vadas, nesiima atsakomybės už jų saugumą" (Sidzikauskas).

Posėdžio diskusijos tuoj buvo nutrauktos, ir visų balsais buvo priimtas atsistatydinimo nutarimas, pasirašytas atsistatydinimo raštas, įteiktas Sidzikauskui, kuris jį nunešęs įteikė Smetonai.

Įvyko tai, ko Smetona su Voldemaru laukė daugiau, kaip šešeris metus, ką jie buvo sakę Galvanauskui, Steigiamąjį seimą sušaukus. Smetona, gavęs iš Plechavičiaus kariuomenės deklaravimą tautos vadu ir prezidentu, dabar, atsistatydinus M. Sleževičiaus vyriausybei, ėmėsi sudaryti naują kabinetą. Ne visi susirinkusieji kariuomenės štabe norėjo

sutikti su Smetonos-Voldemaro ministrų kabinetu. Pirmiausia krikščionių demokratų lyderis Krupavičius nenorėjo sutikti su Voldemaro kandidatūra į ministrus pirmininkus. Maldeikis tuo reikalu knygoje "Krupavičius" rašo: "Krupavičius bandė į ministro pirmininko vietą numatyto Voldemaro vietoje įsiūlyti A. Merkį, kartu siūlydamas Voldemarą padaryti Šaulių Sąjungos pirmininku. Po ilgų ginčų tautininkai su tuo sutiko. Bet rytojaus dieną patys vieni, nepasitarę su krikščionimis demokratais, tai pakeitė ir paskelbė, kad ministras pirmininkas yra Voldemaras. Krupavičius turėjo su Smetona kietą tuo reikalu pasikalbėjimą. Bet dėl pavojingos Lietuvos situacijos krikščionys demokratai iš naujai sudarytos vyriausybės nepasitraukė, tik pareiškė Smetonai protestą" (Maldeikis, 1975, 198 p.). Prisimindamas krikščionims demokratams tautininkų opozicijas ir jų vyriausybių plūdimus, Krupavičius labiau palaikė Merkio kandidatūrą į ministrus pirmininkus negu Voldemaro. Taip pat ir dauguma to meto politinės visuomenės linko daugiau Merkio pusėn.

Tačiau, paskyrus Merkį ministru pirmininku, Voldemaras niekada nebūtų su tuo sutikęs; ypač jis nebūtų sutikęs būti Šaulių Sąjungos pirmininku. Kovojęs šešetą metų už valdžios prerogatyvas, jis būtų nenusileidęs, ypač kada jis turėjo kariuomenėje šalininkų, ir nežinia, kuo tai būtų pasibaigę. Merkiui tapus ministru pirmininku, nebūtų buvę išvengta vidaus konflikto, kariuomenės skilimo tarp Smetonos ir Voldemaro šalininkų, eventualiai didesnio vidaus konflikto.

Tarpininkaudamas toliau naujos vyriausybės sudarymo reikalu, Sidzikauskas, perdavęs Smetonai Sleževičiaus atsistatydinimą, jo paklausė, "ar perversmo vadovybė turi kandidatą į ministro pirmininko vietą. Jis (Smetona) man atsakė, kad kariuomenė ir *jis pats norėtų, kad naujai vyriausybei vadovautų Antanas Merkys*" (Sidzikauskas, "Dirva", 1977. VIII.4 d.). Tuo atsakymu Smetona prisipažino esąs perversmo vadovu.

Kai Sidzikauskas su Sleževičiaus atsistatydinimo raštu ir Smetonos pasiūlymu pavesti Merkiui sudaryti vyriausybę nuėjo pas prezidentą Grinių, šis griežtai atsisakė, pareikšdamas: "Jei aš tai padaryčiau, turėčiau grabe apsiversti". "Tegu daro su manim ką nori, tegul veža į Alytų, tegul sušaudo, Bet Merkio paskyrimo aš nepasirašysiu". "Jis sakėsi sutiktų pavesti A. Smetonai sudaryti naują vyriausybę".

"Žinau, jis trokšta valdžios, tai tegul ją ir turi" ("Dirva", 1977.VIII.11 d.).

Kai, gavęs tokį atsakymą iš prez. Griniaus ir sugrįžęs į Kariuomenės štabą, perdavė jį Smetonai, tai šis jam pasakė, kad kariuomenė ir visuomenė norinčios, kad jis pats būtų prezidentu ir tautos vadu. "Pone Sidzikauskai, daryk taip, kad tas tautos ir kariuomenės noras būtų įvykdytas", pasakė man Smetona ("Dirva", ten pat). Taip valdžios troškimo apakintas, A. Smetona nekantrauja ir ragina, prašo tarpininkaujantį Sidzikauską veikti taip, kad jis greičiau taptų prezidentu, tautos vadu, diktatorium, nežiūrėdamas Lietuvos reikalų, nors visų Vyr. kariuomenės štabe buvo sutarta likviduoti perversmą, prisilaikant konstitucijos.

Smetona, siūlydamas Merkį savo ir kariuomenės vardu vadovauti naujai vyriausybei, negalėjo nežinoti, kad su tuo nesutiks Voldemaras, kaip anksčiau jau buvo sutarta jį skirti naujos vyriausybės ministru pirmininku, kai jis jau Vyr. štabe elgėsi kaip ministras pirmininkas. Voldemaras, turėdamas kariuomenėje rėmėjų ir pats trokšdamas valdžios, niekad nebūtų prileidęs skirti Merkį ministru pirmininku. Tad kodėl Smetona, Sidzikausko liudijimu, pasiūlė Merkį? Ar jis jau tada norėjo atsikratyti Voldemaru, kaip jis tai padarė 1929 m. rugsėjo 19 dieną, motyvuodamas, negalįs su juo bendradarbiauti?

Neatrodo, kad gruodžio perversmo metu šis argumentas galėjo turėti lemiamos reikšmės siūlyti Merkį, nes Smetona ligi tol per visą opozicijos metą (nuo 1920 metų gegužės 15 d. iki perversmo) su Voldemary artimai bendradarbiavo. Voldemaras rašė straipsnius, smerkdamas vyriausybės darbus, o Smetona juos spausdino savo redaguojamoje spaudoje. (Smetona vis išsižadėdavo savo draugų; bet šiuo atveju dar nebuvo atėjęs tam laikas). Be to, pagal to meto politikuojančios visuomenės viešąją nuomonę prez. dr. K. Grinius neturėjo atmesti Merkio kandidatūros į ministrus pirmininkus ir paskirti Voldemarą. Ar Grinius, jei jis tuo metu būtų paskyręs Merkį, žinojo, kad tam nieku būdu nepritars Voldemaras ir dėl to bus jo reaguota priešingai eventualiai su ginkluotu konfliktu su visomis negatyviomis išdavomis? Skiriant ministru pirmininku Voldemarą, to viso buvo išvengta. Neatrodo, kad prez. Grinius, atmesdamas Merkį, priimtinesnį buvusiai opozicijai, ir skirdamas Voldemarą, būtų pasirėmęs perversmininkų argumentais. Smetona laikinai pritarė Krupa-

vičiaus siūlymui skirti Merkį, norėdamas baigti visos nakties aštriuosius ginčus ir pasiekti laikiną susitarimą, o paskui, kaip jis visada darydavo, nuo savo sutikimo atsisakyti. Nors ir būdamas Krupavičiaus vėliau išbartas, Smetona savo pasiekė.

Prezidentas Grinius pranešė sutiksiąs skirti Voldemarą ministru pirmininku, jei jis raštu pasižadės laikytis konstitucijos, o krikščionys demokratai pažadėjo rinkti Smetoną prezidentu, jei jis prisieks laikytis konstitucijos.

Voldemaras pasiuntė prezidentui Griniui kartu su savo sudarytu kabineto sąrašu gruodžio 17 dieną tokį pasižadėjimą:

"Aukštai gerbiamas pone Republikos prezidente! Paklaustas Tamstos, ar galima įvesti į konstitucinę tvarką susidėjusią padėtį, iš kurios išėjo mano kabinetas, aš turiu garbę užtikrinti, kad visos bus padarytos pastangos tiek mano, tiek viso kabineto, kad tai įvyktų kuogreičiausiai. Pamatinis mano uždavinys, besiimant sudaryti kabinetą, susidėjusiomis sąlygomis buvo įvesti Lietuvoje teisėtą konstitucinę tvarką. Giliausiu mano įsitikinimu, Lietuvai gresia mirtinas pavojus, jeigu greitu laiku nesusidarys teisėtos ir konstitucinės padėties. Jeigu man nepavyktų tai padaryti, aš iš pat pradžios rezervavau sau teisę pasišalinti ir nuimti nuo savęs visą atsakomybę už tai, kas įvyks.

Aukštai Tamstą gerbiąs prof. *A. Voldemaras,*

Ministeris Pirmininkas".

Prezidentas K. Grinius, gavęs tokį Voldemaro pasižadėjimą laikytis konstitucijos, patvirtino tokį Voldemaro pristatytą kabinetą:

Ministrą pirmininką ir užsienio reikalų ministrą prof. Augustiną Voldemarą, Seimo atstovą, tautininką;

vidaus reikalų ministrą plk. ltn. Igną Musteikį, tautininką;

krašto apsaugos ministrą plk. ltn. Antaną Merkį, tautininką;

švietimo ministrą dr. Leoną Bistrą, krikščionį demokratą;

finansų ministrą dr. Petrą Karvelį, krikščionį demokratą;

žemės ūkio ministrą Joną Aleksą, santaros partijos;

susisiekimo ministrą inž. Juozą Jankevičių, santaros partijos;

teisingumo ministrą Stasį Šilingą, ūkininkų sąjungos ir

valstybės kontrolierių dr. Antaną Milčių, darbo federacijos.

Tai koalicinis kabinetas dešiniųjų partijų — tautos pažan-

gos, santaros, krikščionių demokratų, be liaudininkų, socialdemokratų ar mažumų, be buvusios prieš perversmą koalicijos.

Po perversmo

Smetona nekantravo, laukdamas valdžios ir, nebūdamas dar Lietuvos prezidentu, patvirtino Voldemaro dr. K. Griniui pristatytą kabinetą. Išeina, kad tai jis padarė jam Plechavičiaus suteiktu tautos vado titulu.

Tik gruodžio 19 dieną, norint įsodinti Smetoną į valstybės prezidento vietą, buvo sušauktas kpt. Mačiuikos gruodžio 17 naktį išvaikytas Seimas. Jį atidarė teisėtas Seimo pirmininkas dr. J. Staugaitis 13 val. 30 min. Jis perskaitė respublikos prezidento atsistatydinimą ir savo paties atsistatydinimą iš Seimo pirmininko pareigų. Šis krikščionių bloko atstovų posėdis, buvusiai vyriausybės koalicijai nedalyvaujant, truko tik vieną valandą. Jame dalyvavo 43 Seimo atstovai, buvo renkamas A. Smetona valstybės prezidentu. Balsavime dalyvavo 40 Seimo atstovų, 38 kortelės buvo paduotos už A. Smetoną, dvi tuščios. Išrinktą Smetoną valstybės prezidentu prisaikdino arkivyskupas metropolitas Juozapas Skvireckas, prelato K. Šaulio asistuojamas. Stovėdamas tarp dviejų karininkų su nuogais kardais, Smetona garsiai tarė priesaikos žodžius: "Aš, Antanas Smetona, prisiekiu Visagaliui Dievui, Trejybėje vienam esančiam, visomis savo jėgomis rūpintis Respublikos ir Tautos gerove, saugoti konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. Taip man, Dieve, padėk. Amen." Smetona persižegnojo, darydamas didelį kryžių, pabučiavo kryžių ir Evangeliją. Seimo nariai sugiedojo Tautos himną.

Tame pačiame posėdyje buvo išrinktas Seimo prezidiumas: pirmininkas Aleksandras Stulginskis, I-ju vicepirmininku kun. M. Krupavičius, II-ju vicepirmininku dr. K. Ambrozaitis. Sudaręs valdžios viršūnes, Seimas išsiskirstė iki gruodžio 30 dienos.

Smetona, Voldemaro, Merkio ir Šilingo lydimas, nuvažiavo į prezidentūrą perimti pareigų. Prez. K. Grinius, perdavęs pareigas, pasveikino Smetoną. Iš prezidentūros Smetona su savo palydovais nuvažiavo į Vyr. kariuomenės štabą, kur buvo susirinkę perversmo dalyviai ir aukštųjų laipsnių karininkai. Įvyko iš abiejų pusių valiavimas ir pataikaujančių katučių plojimas. Kitą dieną Prezidentūroje vyko Smetonos sveikinimai bažnyčios atstovų, karių, aukštųjų valdinin-

kų, visuomenės veikėjų, organizacijų. Pats Smetona revizitavo Seimo pirmininką A. Stulginskį Seimo rūmuose.

Smetona perversmo keliu tapo valstybės prezidentu, Voldemaras ministru pirmininku. Sukrėstieji Lietuvos valstybės teisiniai pagrindai didžiausių pastangų, kompromisų bei abipusių buvusios vyriausybės, perversmininkų, opozicijos bei privačių asmenų nuolaidų dėka buvo išlaikyti, buvo likviduotas 1926 metų gruodžio 17 dienos perversmas, išlaikyta Lietuvos konstitucinė santvarka, nesugriauti Lietuvos valstybės teisiniai pamatai. Smetona prisiekė konstitucijai, Voldemaras pasižadėjo raštu jos laikytis. Nelengvos visų dalyvių derybos davė koalicinį dešiniųjų grupių — tautininkų, krikščionių bloko ir santaros — Voldemaro kabinetą su 35 atstovų atrama Seime, papildant mažumomis iki 43 atstovų daugumos su dabar liaudininkų ir socialdemokratų opozicija, susidedančia iš 37 narių su mažumų atstovais.

Naujoji opozicija, renkant valstybės prezidentą ir Seimo prezidiumą, Seime nedalyvavo. Bet vėliau, atsigavusi nuo ją perbloškusio perversmo, nuo gruodžio 30 dienos ji pradėjo aktyviai dalyvauti Seime ir daryti Voldemaro vyriausybei opozicinių pareiškimų. Taip gruodžio 17 d. perversmas pakeitė partijų bei jų narių uždavinius: iki perversmo buvusi opozicija dabar atsisėdo į vyriausybės kėdes, o buvusi pozicija perėjo į opoziciją. Susidarė galimumai pasirodyti, kurios grupių sugeba geriau ir protingiau valdyti kraštą. Tauta tikėjo perversmo sudarytai vyriausybei ir laukė jos pažadėtų gerų darbų. Tikėjo pozicijos skelbiama vienybe, susiklausymu ir teisingumo vykdymu, pažadu visiems būti teisinga, kelti medžiaginę, kultūrinę ir intelektualinę gerovę. Tauta laukė jos skelbiamų didelių darbų.

Bet, kaip mes dabar žinome, Smetonos ir Voldemaro įsipareigojimai laikytis teisėtos konstitucijos jau 1927 metų balandžio 12 dieną, po nepilnų keturių mėnesių, buvo pažeisti: buvo paleistas Seimas, ir nepaskelbti nauji rinkimai. Buvo sulaužyta konstitucija, Smetonos priesaika ir Voldemaro pasižadėjimas. Visuomenė to nesitikėjo, nes ji laukė Smetonos ir Voldemaro žadėtų darbų. Jei kai kurie ir anais laikais, kurie geriau pažino Smetoną ir Voldemarą, netikėjo jų pažadams ir priesaikoms, tai visgi dauguma laukė jų pozityvių darbų. Jei Voldemaro vyriausybė, neturėdama Seime daugumos paramos (35 atstovai prieš 37-nių opoziciją), ir galėjo susilaukti sunkumų jo planams realizuoti — keisti

konstituciją, kam dar jo darbų deklaracijos metu opozicija buvo pareiškusi priešingą nusistatymą, tai, ir paleidus Seimą, nebuvo jokio pagrindo neskelbti Seimo rinkimų ir laužyti priesaikas ir pasižadėjimus. Kaip tik po gruodžio perversmo, susidarius naujai padėčiai, būtų buvę visiškai nuoseklu, tikslu ir teisėta naujais rinkimais paklausti tautos nusistatymo dėl to perversmo išdavų ir Voldemaro vyriausybės sudarymo ir prašyti jos pritarimo. Prisimenant ano meto nuotaikas, kada Smetona dar turėjo tautoje pritarimą, nuoseklu buvo laukti, kad nauji rinkimai, jei ir nebūtų davę jam absoliučios daugumos, tai bent didoką atstovų skaičių Smetonos ir Voldemaro naudai, o jiedviem teisėta tvarka būtų buvusi pagrindas dalyvauti valdžioje vienokiu ar kitokiu titulu. O koalicijoje su krikščionimis demokratais jie galėjo gauti daugumą, sudaryti vyriausybę ir Smetoną išrinkti prezidentu. Bet visa bėda, anot Smetonos draugo kun. J. Tumo-Vaižganto, kad Smetona per daug norėjo būti prezidentu, ir tas jo troškimas privedė prie *didžiulio nusižengimo* — valstybės teisinių pagrindų pažeidimo, priesaikos laužymo ir nusistatymo keisti konstituciją.

Prieš pat Seimo paleidimą 1927 metų balandžio dvyliktą dieną prasidėjo krikščionių demokratų derybos su Smetona dėl eventualaus vyriausybės sudarymo su tautininkais. Buvo susitarta "dėl konstitucijos, dėl Seimo rinkimų ir Smetonos palikimo prezidentu. Buvo aišku, kad Seimo rinkimus laimės krikščionių demokratų blokas su tautininkais, bet Smetona suabejojo dėl savo likimo — "Gi kuo jūs (krikščionys d., J.A.) garantuojate, kad Smetona bus išrinktas prezidentu?" — Krupavičius tokios garantijos negalėjo iš anksto parūpinti, o Smetonai žodžio neužteko, todėl nuo tokio susitarimo buvo atsimesta. Pasikalbėjimai nutrūko, tautininkai pasuko diktatūros keliu: paleido Seimą ir kito nerinko, 1922 metų konstituciją pakeitė kita, diktatūrą įvedančia konstitucija. Dingo visos galimybės išgelbėti demokratinę santvarką (J. Matulionis, Tėvynės sargas, 1974, 1(33) nr., iš paskaitos Toronte 1971 m. kovo mėn.).

Taip teisėtu keliu Smetona su Voldemaru galėjo demokratinių rinkimų keliu išsilaikyti valdžioje, nepažeisti priesaikos, nenusikalsti. Nebuvo jokio reikalo skubotai keisti 1922 metais Steigiamojo seimo priimtą konstituciją, kuria remiantis per šešerius metus Lietuvos vyriausybės, kaip visi (tautininkai ir liaudininkai) pripažino, Lietuva padarė milžiniš-

kus valstybę statančius darbus. Tai kam keisti tuos įstatymus neteisėta tvarka, kai jais remiantis buvo daroma pažanga? Troškimas valdžios jokiu būdu negali sudaryti pagrindo keitimui. Be to, demokratinė 1922 metų konstitucija teikė tautai laisvę politiškai bei kultūriniai vystytis ir stiprėti. Smetona vis pabrėždavo, kad nepriklausomybė atėjo Lietuvai nelaukta, kad tauta buvo tam nepriaugusi ir kad demokratinė tvarka jai netiko . . .

Jeigu šiandieną kartu su Smetona galėtume tai pasakyti, tai tik kai kuriai aukštaitijos sričiai (Ukmergės), iš kurios yra kilęs ir pats Smetona, ir kuriai trūko politinio subrendimo, tačiau nebuvo galima to taikyti Sūduvos žemei, Biržų apskričiai ir Žemaitijai. Jeigu Ukmergės sritis ir nebūtų tikusi pilnai demokratinei santvarkai, tai vis tiek nebuvo jokio pagrindo neteisėtai keisti konstituciją ir sauvaliauti asmeniui, kilusiam iš to nesubrendusio krašto ir nesuprantančiam valstybės funkcijų, bet siekiančiam "tautos vado" titulo, absoliučios valdžios ir Lietuvos pavergimo jo sudarytai pataikūnų administracijai.

LIETUVOS ŠVIETIMAS ISTORINIUOSE RĖMUOSE

(Vilniaus Universitetui 400 metų)

PETRAS BALČIŪNAS

Istorinės lietuvių švietimo sąlygos

Vokiečiai, Lietuvos kaimynai Europos centre, priėmė Romos katalikų (lotynų) krikštą VIII-IX a. Rytų kaimynai, rusai, gudai, ukrainiečiai, jau X a. pabaigoj (966) buvo priėmę Rytų apeigų Bizantijos (pravoslavų, stačiatikių) krikštą. Lietuvių kaimynai lenkai pasikrikštijo X a. gale (988). Jie visi jau turėjo savą raštą. Bet tiek vokiečiai, tiek lenkai tarptautiniams reikalams ir susirašinėjimui su popiežium naudojo, kaip ir kitos Vakarų valstybės, lotynų kalbą.

Lietuva tada savo (lietuviško) rašto dar neturėjo. Ji, kaip visos kitos valstybės, jau XIII a., kar. Mindaugo laikais, naudojo lotynų kalbą. Bet to laiko etnografinės Lietuvos valstybės dideli istoriniai plotai buvo apgyventi gudų, ukrainiečių, rusų. Todėl savo raštams su slavais lietuviai var-

tojo sen. gudų kalbą, kilusią iš sen. Bulgarų (slavų bažnytinės) kalbos. Toji skolintinė kalba su priemaiša gudų kalbos savybių ir gerokai atmiešta lietuvišku žodynu XIV a. tapo oficialia Didž. Lietuvos kunigaikščio raštinės kalba — Lietuvos valstybės rašto kalba.

Per keletą šimtų metų Didž. Lietuvos kunigaikščio įstaigoje susidarė įvairių dokumentų, daugiausia gudų kalba. Tai Lietuvos valstybės archyvas — Lietuvos Metrika, labai svarbus Lietuvos istorijos šaltinis. Tos Metrikos susidarė 556 storuliai tomai. Ji buvo laikoma įvairiose vietose. 1920 m. sutartim Sovietų S-ga pasižadėjo ją grąžinti Lietuvai. Dar nepradėjo jos grąžinti, nors ir nuolat spaudžiama.

Vytauto Didž. laikais buvo pradėta rašyti ir Metraščiai. Pagrindinis jų tikslas — kilmės ir valdžios teisių įrodymas.

Žymiausias senosios luominės Lietuvos valstybės veikalas (taip pat gudų kalba) yra Lietuvos Statutas — labai vertingas Lietuvos teisynas. Išėjo trys L.S. laidos (1529, 1566, 1588). Jo buvo laikomasi iki 1840 metų.

Pravoslavų (rytų, ortodoksų) tikėjimas lietuvių nesuviliojo: nepajėgė pakeisti lietuvių masių turimojo (pagonių) tikėjimo. O iš Vakarų kryžiuočių ordinas, popiežių pasirinktas pagoniškos Lietuvos krikštytojas, nešė lietuviams Romos katalikų tikėjimą kardu. Kryžiuočiai, pavergę žmoniškiausių žmonių (homines humanissimi — Adomo Bremeniečio kron.) — baltų tautą — prūsus, daug jų iššudė ir prievarta juos apkrikštijo. Pavergę žiauriai juos valdė, netvirtino naujo jų tikėjimo, tik, iš kailio nerdamiesi, baisiai plėšė ir žudė lietuvius, grobė jų turtą* ir nė nebandė jų krikštyti, tik stengėsi pavergti.

Pagal kronikų žinias, vietovių vardus ir archeologinius duomenis lietuviai slinko iš rytų į vakarus. Jų vietas užėmė rusų gentys. Bet iš esamų žinių negalima prileisti, kad juos rusai, vis nugalėdami, stūmė, nes to laiko Livonijos metraštininkas Henrikas rašo, kad jau "XII a. pradžioje lietuviai savo žygiais gąsdino visas kaimynines tautas, o rusai, kai tik išvysdavo nors ir nedaugelį lietuvių, bėgdavo nuo jų per miškus ir kaimus, kaip kiškiai, pamatę medžiotoją".

Apie 1240 m. Mindaugas, sujungęs visus savo priešus,

* Grobdami turtą, teisinosi, kad pagonys žemiškąsias gėrybes netinkamai naudojo.

tapo Didž. Lietuvos kunigaikščiu. 1250-51 m. dėl savo valstybės labo priėmęs krikščionybę, norėjo, kad juo pasektų visa Lietuva. Jis 1253 m. buvo vainikuotas Lietuvos karalium. Tais pačiais metais buvo įkurta Vilniuje pirmoji diecezija. Bet dėl kryžiuočių ir Livonijos ordinų bei rusų nuolatinių užpuldinėjimų ir nebuvimo tinkamų tikėjimo skleidėjų krikščionybė Lietuvoje reikiamai neįsigalėjo. Vis tiek kar. Mindaugas prieš krikščionybę nekovojo. Jo dvaro kanceliarijoje dirbo pranciškonai ir domininkonai. Jo galioje esantieji rusų sričių kunigaikščiai vedė ruses kunigaikštytes, priimdami pravoslavų tikėjimą. Jokiomis sąlygomis pirmojo Lietuvos karaliaus įžiebtoji katalikybė negeso, bet pamažu liepsnojo.

Po sutvirtėjusios apjungtos Mindaugo valstybės, pradedant Gediminui ir jo sūnums žygius, Petras Dusburgietis savo kronikoje rašo: "Prasidėjo karas su lietuviais . . . su galinga, kiečiausio sprando ir kariauti pratusia tauta".

Gediminas kovojo daugiausia diplomatija, o valdė drauge su savo broliu, 7-ais sūnumis bei žentais, dviejų, gal ir keturių, dukterų vyrais, o Algirdas su 12 savo sūnų. Daugelis jų sūnų, rusų sričių valdovų, priėmė stačiatikių (kai kurie ir R. katalikų) tikėjimą. Turimomis sąlygomis ir jie, kaip ankstesnieji valdovai, nepriėmė krikščionybės, bet, kiek galėdami, ją rėmė. Gediminas prašė atsiųsti į Lietuvą daugiau vienuolių, kunigų, riterių, miestiečių . . . ir pranešė, kad Vilniuje ir Naugarduke yra jo paties pastatydintos katalikų bažnyčios. Jis laikė unitams bažnyčią, turėjo stačiatikiams vyskupiją. Bet jiems visą laiką intensyviai trukdė kryžiuočiai, jų krikštytojai.

Vytauto ir Jogailos Romos krikštu Lietuva aiškiai pasuko Vakarų kultūros keliu. Kar. Mindaugo ir jų sūnų nužudymu (1263) Lietuva dėl pačių lietuvių kaltės neteko paveldėtinio karaliaus ir, gal būt, dėl to apie 200 metų pavėlavo krikščionybę ir drauge visuotinio (ne tik bajorų) švietimo pradžią. Jei ne tas pavėlavimas, tai labai abejotina, ar būtų mums reikėję šventom lietuvių aukom išpirkti Vytauto Didžiojo siektos naujos tautinės sąmonės realizavimo — 1918 m. Vasario 16 akto.

Lietuva, feodalinė valstybė, iki XVI a. savų mokyklų neturėjo. Mokytis turėjo galimybę tik valdantysis luomas — kunigaikščiai, stambieji didikai, bajorai. Jie mokydavosi, studijuodavo užsienio mokyklose, universitetuose. Pradinius moks-

lus išeidavo namie. Valstiečiams — baudžiauninkams, jų manymu, mokslas nereikalingas.

Lietuvos, ypač Lenkijos, savigynai buvo reikalinga lietuvių su lenkais unija. Ta unija ypatingu lenkų spaudimu per bendrus Lietuvos-Lenkijos valdovus ir vis labiau sulenkėjančius (daugiausia už teikiamas privilegijas) Lietuvos bajorus darėsi vis glaudesnė. Ji buvo lietuviams akivaizdžiai žalinga. Lai liudija ir šis faktas.

Lenkų publicistas Ožechovskis savo knygelėj "Lenko pasikalbėjimas su lietuviu" priekaištauja Lietuvai kaip nedėkingai, maištaujančiai lenkų globojamai valstybei. Lietuvių mokslininkų k-ja gina Lietuvos valstybės garbę bei teisę savarankiškai gyventi ir atsako jam, kad Lietuvos vargai, prasidėję, tik susidėjus su Lenkija, ir visos blogybės — valstybinis pakrikimas, tarpusavio nesantaika ateina tik iš Lenkijos. Anksčiau Lietuvoje to nebuvę. Todėl dėtis į uniją su tokia valstybe Lietuvai nėra jokio reikalo.

Atsparai didieji Lietuvos kunigaikščiai ir stambieji didikai griebėsi hipotezės apie lietuvių kilmę iš romėnų. Dėl to jie oficialiąją Lietuvos raštų (gudų) kalbą keitė į Europos valstybių naudojamą lotynų kalbą. Taip bajorai aistringai ginčijosi, bet nejučiomis lenkėjo. Vėliau daugumas Lietuvos bajorų per svetimų kraštų studijas ir santykius su lenkais darėsi vis labiau neatsparūs svetimų kalbų ir kultūrų įtakoms ir per lenkų teikiamas naujas bajoriškas privilegijas vis labiau lenkėjo. Pagaliau laimėjo lenkų kalba, o su ja — lenkų valstybė ir tauta. Pralaimėjo Lietuva: beveik visus valdančiuosius nurašė į nuostolius.

Lietuva, kaip ir daugelis to laiko viduramžių valstybių, dar nepakankamai vertino etnografiškai tautinį principą. Todėl jos valdovai patys menkai rūpinosi (galima sakyti — visai nesirūpino) lietuvių švietimu. Visa švietimo našta gulė ant vyskupų, ateivių vienuolynų ir parapijų, iš dalies ant paskirų didikų pečių. Vytautui ir Jogailai priėmus R. katalikų krikštą (1387) — sugrąžinus kar. Mindaugo pradėtą krikščionybę į valdovo dvarą ir krikštijant Aukštaičius, prasidėjo naujų parapijų kūrimas, bažnyčių statymas. Norint išsilaikyti, priėmus krikščionybę, jau buvo ne tik proga, bet ir būtinybė neatidėliotinai rūpintis švietimu. Su Mindaugu prasidėjusi krikščionybė buvo dar silpnutė, ir švietimas sklido vėžio žingsniu. Bet jau buvo šis tas.

Nuo pradinės mokyklos iki akademijos

1387 m., tik po Aukštaičių naujo krikšto, Vilniuje prie šv. Stanislovo katedros įsteigta *pati pirmoji pradinė (lietuviška) mokykla.* Tuo pačiu laiku pradėjo veikti prie pranciškonų vienuolyno ir kita mokykla. Ir beveik tuo pačiu laiku (1409), D.L.K. Vytautui pakvietus bernardinų ordiną, jo pageidavimu, pradėjo veikti N. Trakuose prie Marijos aplankymo bažnyčios dar viena mokykla. Niekas tiksliai nepasako, ką per šimtą metų vėliau veikė 3 Vilniaus vyskupijos su padaugėjusiais vienuolynais: augustinijonų, benediktinų, bernardinų, karmelitų . . . Daugiau žinomų parapinių mokyklų yra tik po gero šimtmečio.

1527-8 m. Vilniaus vyskupijos sinodas įpareigojo klebonus statydinti namus mokiniams gyventi ir mokytis, aprūpinti mokytojus ir žiūrėti, kad būtų mokoma "gero mokslo, kilnių papročių, pagrindinių dorybių ir katalikiškų tiesų". Dėstomoji kalba buvo lietuvių (dar be savo rašto). Buvo mokoma skaityti, rašyti, skaičiuoti. Kai kas lietuviškai ir lenkiškai. Gabesnieji mokiniai dar buvo mokomi lotynų k., Šv. Rašto, liturginių apeigų, giedojimo. Matyt, rengė juos būti kunigais. Pagrindiniai mokyklų mokytojai buvo parapijos vikaras su labiau išprususiais bažnyčios tarnais ar samdomas mokytojas — bakaliaras. Mokėsi tik berniukai, daugiausia vidutinių bajorų ar miestiečių vaikai. Didikų vaikai (jau minėjom) pradinius mokslus išeidavo namie.

Pirma aukštesnioji mokykla (dar be savo rašmens) išaugo 1452 m. iš katedros pradinės mokyklos, kai Kazimiero Jogailaičio įsakymu buvo jai parūpintas išlaikymas iš miesto smuklių mokesčių. Jos specialus tikslas buvo parūpinti auklėtinių Krokuvos universitetui, ypač teologijos mokslams. Studijoms Vakarų Europos universitetuose kandidatus rengė Abraomas Kulvietis savo įsteigtoj Vilniuje aukštesnėj klasikinėj mokykloj su sustiprintomis lotynų ir graikų kalbomis. Dėl pradėto skelbti kalvinizmo ta mokykla Žygimanto Senio buvo uždaryta (1542). Po kiek laiko, protestantizmo kovai atvėsus, ji vėl pradėjo veikti. Anksčiau teologijos studijoms lietuviai daugiausia vykdavo į Prahos universitetą, o Jogailai atkūrus Krokuvos un-tą, (1400) — į Krokuvą. Antroje XV a. pusėje Krokuvos un-te studijavo 120 lietuvių, o pradžioj XVI a. — daugiau kaip 100 lietuvių. Tai daugiausia smulkiųjų bajorų ir turtingesniųjų miestiečių (pirmą kartą!) vaikai. Didikai ir stambesnieji bajorai vykdavo studijuoti į įvai-

rius Europos un-tus: Leipcigą, Ingolštatą, Dilingeną, Freiburgą, Koelną, Mainzą, Ženevą, Tuebingeną, Strasburgą, Louvainą, Bazelį, Paduvą, Romą ir dg. kt. Vc. Biržiška spausdintose un-tų metrikose surinko iš XV — XVIII a. 2000 lietuviškų (nenulietuvintų) pavardžių.

Didikai, studijuodami humanizmo ir renesanso tauravimo metu įvairiuose Europos kraštuose, bendravo su tų kraštų kultūrininkais, mokslininkais, politikais. Per tas pažintis daugelis tų kraštų šviesuomenės pradėjo lankyti Lietuvą, ypač jos sotinę Vilnių. O kai žymieji Lietuvos didikai ėmė net giminiuotis su vokiečių, italų ir kt. kunigaikščių šeimomis, tai tėvo ir sūnaus Žygimantų valdymo metu Vilnius, 1321 m. Gedimino įsteigtoji Lietuvos sostinė, tapo humanizmo ir renesanso miestu.

Drauge su humanizmu atkeliavo į Lietuvą ir protestantizmas (protestas prieš katalikybę): liuterizmas iš Vakarų, kalvinizmas iš Lenkijos. Tuo laiku Lietuvoj katalikybė dėl trūkumo atsidėjusių jos skelbėjų ir dėl nepakankamo jų mokėjimo lietuvių kalbos beraščių valstiečių masėse dar nebuvo prigijusi, o privilegijuoto valdančiųjų sluoksnio — inteligentijos katalikybė dar buvo lėkšta ir gal nepakankamai nuoširdi: padiktuota kaip laiko būtinybė ar kaip kilmingųjų laiko mada. Taigi jų laisve dvelkiančios humanistinės idėjos lengvai buvo perkeltos į naują religiją.

Dar visai šviežias Liuterio tikėjimas pirmiausia pasiekė Prūsus — paskutinysis kryžiuočių ordino didysis magistras Albrechtas Hohenzollernas išsižadėjo vienuolystės, supasaulietino Prūsijos kryžiuočių ordiną, priėmė Liuterio tikybą ir atsidėjęs rūpinosi jos skleidimu. Iš pradžių Prūsijoj Liuterio tikybą noringai priėmė vokiškai suprantantys prūsai atėjūnai, daugelis buv. ordino narių, kunigų ir pora vyskupų. Prūsų gyventojų dauguma — beraščiai, vargo slegiami valstiečiai — baudžiauninkai buvo kietas lukštas. Kng. Albrechtas, norėdamas, kad visi jo valdomieji būtų protestantai, pamatė, kad alkanam, visų ujamam baudžiauninkui reikia ne naujo tikėjimo, o laisvesnio, geresnio gyvenimo, savo lietuviško žodžio ir šviesos. Tam tikslui jis ėmė steigti pradines mokyklas su baudžiauninkams suprantama lietuvių kalba ir aukštesnes m-las parengti kandidatams į Karaliaučiaus protestantų universitetą teologijos studijoms.

Bandė Albrechtas prieiti prie valstiečių trimis išspausdintais prūsiškais katekizmais, bet nusivylė: jo prislėgti bau-

džiauninkai ir aukštesnysis luomas jau buvo prūsų kalbą užmiršę. Liko vienintelis kelias — lietuvių kalba — lietuviškas raštas ir žodis.

Tos sąlygos pagimdė, gal dėl reformacijos skleidimo kiek skubiau, nors iš viso labai labai pavėluotai, *pirmąją lietuvišką knygą* savais — lietuviškais rašmenimis (mišria lotynų, gotų abėcėle, su lenkų ir vokiečių rašybos priemaišomis).

Martynas Mažvydas, Karaliaučiaus un-to studentas, kng. Albrechto stipendininkas, pasinaudodamas jau pasimirusių Karaliaučiaus un-to profesorių St. Rapolionio ir Abr. Kulviečio sutelkta medžiaga, suredagavo pirmą lietuvišką knygą *Katekizmą* — Catechismusa prasti szadei... Išleista Karaliaučiuje 1547 m.

Seniausias iki to laiko žinomas lietuviškas tekstas yra 1503-1504 m. įrašas išleistoje lotyniškoje knygoje: Tėve mūsų, Sveika, Marija, Tikiu į Dievą Tėvą ir dar trumpa maldelė. Vėliausiai jis galėjo būti įrašytas 1517 metais. Galima prileisti, kad dar anksčiau (1387 ar kiek vėleliau) Jogailos su Vytautu išversti Tėve mūsų ir Tikiu į Dievą Tėvą — taip pat buvo parašyti ir dalinami jų krikštijamiems ar jau šviežiai pakrikštytiems (Z.I. Rinkt Rašt., I, 288), nors išlikusių pavyzdžių nėra.

Po Mažvydo M. Lietuvoj iškilo ir daugiau rašytojų. *B. Vilentas* išvertė M. Liuterio katekizmą "Enchiridion" ir visas keturias evangelijas. *J. Bretkūnas* parengė — savų ir verstinių giesmių rinkinį, parengė bei išleido kalbos atžvilgiu labai vertingą 2-jų dalių Postilę ir svarbiausia išvertė visą didžiulį Šv. Raštą į lietuvių kalbą (1579-1590). Daugelio V. Europos protestantiškos dvasios un-tų auklėtinis kun. *J. Rėza* parengė Dovydo psalmes ir reikalavo visų rašančių laikytis vėliau virtusios tradicija vakariečių aukštaičių tarmės. Didelio išsilavinimo M. Lietuvos rašytojas *Danielius Kleinas* parašė lotynų kalba lietuvių k. gramatiką — Gramatica primum in lucem edita (1653) su labai vertinga, lietuvių kalbą apginančia prakalba. Be to, jis paruošė ir lietuvių kalbos žodyną ir Naujas giesmių knygas su savo 38 giesmėmis kitomis pataisytomis, perredaguotomis.

Beveik visi to laiko M. Lietuvos lietuvių rašytojai buvo protestantų dvasininkai ir V. Europos un-tų (Karaliaučiaus ir kt.) auklėtiniai. Jų lietuvių kalba per protestantizmą laisvino baudžiavinę liaudį iš vergijos ir jungė ją į kultūringųjų žmonių klasę, leido jiems pažangėti savo įgimtomis tautinėmis galiomis. Bet vėliau Bismarko valia sukul-

tūrėjusiems Prūsų lietuviams lietuvių kalba buvo uždraustas vaisius. Taip daugelis Prūsų lietuvių buvo suvokietinti.

XVII-XVIII a. D. Lietuvos atstovas, religinės, tautinės ir kalbinės literatūros kūrėjas kan. *Mikalojus Daukša* (1527/8-1613). Tai didelio išsilavinimo (vir doctus — išsimokslinęs vyras — J. Kojalavičius), bet nežinia, kurių aukštųjų mokyklų auklėtinis, veikliojo vys. Merkelio Giedraičio padėjėjas, Ledesmo katekizmo vertėjas. Bet pats didžiausias ir svariausias jo veikalas, pareikalavęs 15 metų darbo, yra lenko jėz. Jokūbo Vuiko "Postilės" (Postila Catholicka . . .) visų metų evangelijų ir pamokslų rinkinio, vertimas. Vertimo rašybos (fonetikos ir morfologijos) pagrindas Daukšos gimtoji vidurio aukštaičių tarmė. Ji praturtina kitų liet. tarmių žodžiais. Daug dėmesio kreipta į stilių — skambumą, aiškumą . . . Daug yra kirčiuoto teksto. Tuo atžvilgiu jo raštai buvo ir yra labai vertingi kalbos mokslui. Labai vertinga Daukšos Postilės lenkiškoji prakalba, taikoma lietuviškai nemokantiems "visiems Did. Liet. kunigaikštystės piliečiams . . . pamąstyti apie didesnius dalykus ir paskatinti karščiau rūpintis mūsų tėvų kalba. Jam gimtoji kalba yra bendrosios meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink kalbą — sunaikinsi santaiką, vienybę ir dorybę. Sunaikink kalbą — sunaikinsi dangaus saulę, sujauksi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę . . .

Poetiniu atžvilgiu ir minčių gilumu toji kalba tikras šedevras.

Kitas D. Lietuvos religinių ir kalbinių raštų autorius V. akademijos teologijos ir lietuvių kalbos prof. jėz. *Konstantinas Širvydas* (1579-1631). Jo originalūs (ne verstiniai) *"Punktai sakymų"* — pamokslų santraukos su evangelijų ištraukom lietuvių ir lenkų kalbomis. Jo padėjėjas jėz. Jonas Jaknavičius. Labai svarbus jo veikalas *"Lietuvių - lotynų - lenkų kalbų žodynas"* — Dictionarum trium linguarum in usum studiosae iuventutis (1629). Širvydas, rūpindamasis studijuojančia jaunuomene, parašė lotyniškai trumpą *lietuvių kalbos gramatiką* — Clavis linguae lituanicae (1630). Širvydas rašė gana gryna ir vaizdinga iš rytų aukštaičių tarmės sudaryta bendrine aukštaičių kalba.

Su reformacija M. Lietuvoj daugėjo ref. bažnyčios ir mokyklos, kuriose buvo dėstoma ir lietuvių kalba. Vaclovo Biržiškos apskaičiavimu, XVI a. M. Lietuvoj išleista 19 knygų, D. Lietuvoj — 6 kn., XVII a. D. Lietuvoj — 34 kn.,

M. Lietuvoj 15 kn. Iš viso 79 knygos.

Reformacijos banga per studijuojančius V. Europos protestantiškuose un-tuose stipriai veržėsi į D. Lietuvą. Pirmiausia ji palietė nelietuvius reformacijos skelbėjus suprantančius didikus, bajorus ir iš dalies atėjūnus miestiečius: jie, būdami menkai įsisavinę katalikybę, humanizmo įtakoj žavėjosi protestantizmo laisvėmis bei privilegijomis. Netrukus daugelis Lietuvos didikų priėmė protestantizmą ir pasidarė uolūs protestantizmo platintojai.

Protestantizmas skaudžiai palietė naujų protestantų didikų galioje veikiančias katalikų bažnyčias ir mokyklas — jos buvo protestantinamos, katalikų kunigai keičiami protestantų kunigais. Katalikybei grėsė didelis pavojus. Jie stojo į atkaklią kovą. Jų laimei beveik visi did. Lietuvos kunigaikščiai palaikė juos. Sėkmingesnei kovai prieš protestantizmą ir kitas sektas Vilniaus vysk. V. Protasevičius, sudaręs kolegijai-akademijai išlaikyti sąlygas, 1569 m. pasikvietė iš Romos jėzuitus.

Jėzuitai Lietuvos švietėjai

Jėzuitai savo veiklą Lietuvoje pradėjo 1569 m. Jau pirmaisiais metais pradėjo veikti Vilniuje, prie Šv. Jono bažnyčios, jų įsteigtoji *aukštesnioji mokykla — kolegija* (Collegium Vilnense Sociatatis Jesu). Jos tikslas buvo parengti klausytojų aukštajai mokyklai. 200 metų jie buvo pagrindiniai, veikliausi ir pajėgiausi Lietuvos švietėjai. Svarbiausios jų veiklos sritys buvo: auklėjimas, labdara, misijos . . . Daugiausia jų, mažiau kitų vienuolynų (pijorų, bazilijonų ir daugelio kt.) žinioje buvo aukštesnysis ir vien jų — aukštasis mokslas. Tiek aukštesniųjų, tiek aukštųjų mokyklų dėstomoji kalba buvo, kaip ir kitose V. Europos valstybėse, lotynų. Bet visų laipsnių mokyklose buvo dėstoma ir lietuvių k. Lietuvių kalbos dėstymas Lenkijos sąskaita kaskart liesėjo.

Iš pradžių dėl maro epidemijos kolegija veikė silpnokai. Karo metu jėzuitų paslauga patekusiems į vargą patraukė daugelio dėmesį, ir kolegijos mokinių pradėjo daugėti. Ji greitai pasiekė 700 mok. ir dar vėliau — 1000.

1579 m. Vilniaus kolegija, parengusi pakankamai auklėtinių aukštajam mokslui, pakeliama į *akademiją — visateisę aukštąją m-lą.* Kar. St. Batoras savo 1578.VII.7 Lvove duotu raštu suteikė Vilniaus akademijai universiteto titulą, teises ir tokias privilegijas kaip Krokuvos ir kitiems un-tams

ir 1579.IV.1 tą dokumentą patvirtino Vilniuje nauju raštu. Taip pat patvirtino vysk. Protasevičiaus išduotą fundacijos dokumentą. 1579.X.30 bule dum attente pop. Grigalius XIII suteikė Vilniaus akademijai universiteto titulą ir visas universitetams priklausančias teises ir privilegijas. Varšuvos seimas 1585.II.23 tai sankcionavo.

Vilniaus akademija (universitetas) buvo pirmas Rytų Europos kultūros židinys.

Europos un-tų įsteigimo datos: Angl. Oxfordo — 1249, Pranc. Sorbonos — 1268, Ček. Prahos — 1348, Lenk. Krokuvos — 1364 (atk. 1400), Austr. Vienos — 1365, Vok. Heidelbergo — 1385, Prūs. Karaliaučiaus — 1544, Vilniaus — 1579, Est. Tartu — 1632, Suom. Turku — 1640, Maskvos — 1755. Amerikos seniausi untai: Harvardo — 1636, Columbijos (S.C.) — 1754 m.

Savo scholastiniu mokymo būdu, programa (ratio studiorum) ir dėstomąja lotynų kalba akademija visą laiką išliko tarptautinio pobūdžio. Griežtai laikydamiesi savo principų, jėzuitai nenusikalto lietuvių principui: kieno suole sėdi, to ir giesmę giedi — jie visą laiką lietuvių kalbos ir lietuvių tautos reikalus puoselėjo.

Akademijos dėstytojai buvo jėzuitai. Kai kuriems specialiems dalykams jie kviesdavosi žymius pasauliečius profesorius. Mokslas akademijoj buvo prieinamas visiems luomams. Krokuvos lenkai prikaišiodavo jėzuitams, kad jie moko miestiečius ir valstiečius — atitraukia jaunuolius nuo arklo ir amato. Neturtingiems mokiniams, studentams buvo 4 bendrabučiai. Studentai buvo mokytojų prižiūrimi, pratinami diskutuoti filosofinius ir religinius klausimus, jie rengdavo vaidinimus, dalyvaudavo šventėse, iškilmėse. Tikrai tariant, kolegijos, akademijos buvo savo apylinkės kultūrinės ir visuomeninės veiklos židiniai.

Iš pradžių akademijoj veikė du fakultetai: filosofijos ir teologijos. Vėliau jėz. gavo karaliaus Vazos leidimą steigti teisių ir medicinos fakultetus. Filosofijos fakultete dėstė metafiziką, logiką, etiką, matematiką, fiziką, geografiją, istoriją, vokiečių, prancūzų, lietuvių (nuo 1620 m.) kalbas, gilino aukštesnėse mokyklose eitas lotynų, graikų kalbas, retoriką, poetiką. Veltui lenkai visą laiką geidė, kad dėstoma kalba būtų jų, o ne lotynų. Tuo nors kiek buvo prilaikoma nuo lenkėjimo. Akademijos spaustuvėje buvo išspausdinti M. Daukšos, K. Širvydo, S. Slavončinskio leidiniai ir buvo spausdinami pačių vienuolių lietuviški leidiniai. Bet

profesoriai, derindamiesi prie vis daugiau lenkėjančios lietuvių visuomenės, savo veikalus spausdindavo ir lenkų, o ne lotynų kalba.

Vilniaus ak-ja, pradėdama darbą, turėjo apie 500 mokinių, studentų, vėliau — per 1000. Dėstytojų buvo apie 15-18. Iš viso prie akademijos veikė apie 50-70 jėzuitų. Vieni iš jų eidavo pamokslininkų bei misininkų pareigas, kiti studijuodavo filosofiją ar teologiją. Be savų lankytojų — lietuvių, gudų, ukrainiečių, prūsų, latvių, akademijoje buvo ir švedų, danų, vokiečių, škotų, anglų, rusų . . .

Jėzuitų veiklos tinklas apėmė visą Lietuvos valstybę su jos valdomomis Livonijos ir Rusijos žemėmis. Jie nedelsdami visose savo žemėse rūpestingai steigė naujas kolegijas. XVI a. pabaigoj ir XVII a. pirm. ketv. jau turėjo 11 kolegijų. Minėtina 1616 m. Žemaičiuose įsteigtoji žymi Kražių kolegija. Jos judrus organizatorius, liaudies švietimo skatintojas, Vilniaus jėz. akademijos globėjas, vertingų religinių knygų leidėjas vysk. Merkelis Giedraitis. XVII a. pradžioje ir bazilijonai jau turėjo keletą aukštesniųjų mokyklų. Jų žinioje buvo ir Vilniuje, prie šv. Trejybės bažnyčios, unitų seminarija (1601-21).

Ne visą laiką V. Akademija išsilaikė vienoj aukštumoj. Tai visokios viską griaunančios nelaimės, tai įtemptos kovos su protestantais, tai varžybinės kovos dėl geresnio švietimo su savaisiais (pijarais) lenkė ją prie žemės. Bet ji, pradėjus labiau domėtis aktualia moksline pažanga ir naujomis udgymo priemonėmis, greitai atsigavo, vėl ėmė kilti ir lygintis su kitomis panašiomis V. Europos mokslo įstaigomis. Katalikų Bendrija, protestantai, jėzuitai ir kiti vienuolynai, siekdami savo apaštalinių tikslų, visą laiką lygiagrečiai švietė beteisius vergaujančius lietuvius — kūrė jiems mokyklas, kultūrino juos. Iki tol valstiečių — baudžiauninkų luomui bei neturtingiems miestiečiams švietimas buvo nepasiekiamas, ir į valdančiųjų luomą ar kunigus galėjo patekti tik aukštesnysis — bajorų luomas. Prieš bajorų valią K. Bendrija laužė tuos jų (tur būt, nerašytus, bet griežtai vykdomus) nežmoniškus įpročius, nes tai buvo griežtai priešinga skelbiamiems K. Bendrijos principams.

Ilgą laiką galingieji ir talentingieji Lietuvos valdovai su valdančiuoju bajorų luomu pajėgė sutramdyti labai gausius galingiausius savo priešus — pasidarė galingiausia Europos valstybė, o nulenkė galvą — pasidavė lenkų kalbai.

Tai buvo Lietuvos valstybei Nibelungų giesmės Zigfrido vienintelė sužeidžiama vieta. Lyg nuodinga lenkiška strėlė Lietuvos kūne. Ir... nuo 1697 m. į Lietuvos teismus buvo įvesta lenkų kalba (kaip oficiali). Ji buvo vartojama seimuose, seimeliuose ir visose įstaigose, bažnyčiose ir mokyklose. Lenkiškai buvo rašomi ir valstybės aktai. Tik kai kuriose mokyklose liko lietuvių kalba. Kolegijose lietuvių kalbos neliko. Ir akademijoj kai kurie dalykai jau pradėti dėstyti lenkų kalba.

Lygiagrečiai su švietimu visą laiką jėzuitai dirbo ir misijinį darbą, visada puoselėdami lietuvių kalbą ir respektuodami lietuvių tautinius reikalus.

Socialiniai valstybės reikalai, labdara buvo pavesta K. Bendrijai. Tai vykdė vienuolynai. Jėzuitai rūpinosi gailestingais darbais: šelpė vargšus, teikė jiems pirmą pagalbą, slaugė ligonius, laidojo mirusius, patys ar jų sukurtos labdaros draugijos kūrė ir laikė senelių prieglaudas, ligonines, vaistines, beprotnamius. Pirmąją (seniausią) ligoninę 1536 m. Žygimanto Augusto įsakymu pastatė domininkonai.

Jėzuitai rūpinosi ir schizmatikų grąžinimu Romai. 1596 m. Lietuvos Brastos sutartim įkurta stačiatikių — katalikų unija, o nuo 1601 m. veikė Vilniuje Švč. Trejybės vardu unitų seminarija. Be jos dar veikė šios bendrosios seminarijos: 1528 Vilniuje, 1622 Žemaičiuose, 1582 pop. sem-ja Vilniuje, 1773 vienuolių misija Vilniuje ir jau vėliau — 1826 Seinuose.

Po trijų ketvirčių XVIII a. jėzuitai turėjo 28 aukštesn. m-las, o pijorai (17), domininkonai (15), bazilijonai (13) ir kt. — 65 m-las. Iš viso — 93 m-las. Dar pridėtinos prie daugelio mokyklų seserų vienuolių išlaikomos muzikos, įvairių amatų, rankdarbių... mokyklos.

Su vienuolynais Lietuvoje atsirado ir pirmosios bibliotekos. Prieš vienuolynų sunaikinimą 48-se vienuol. bibliotekose buvo 174.753 t. knygų (32.000 Jėz akad. kn.).

Lietuvos jėzuitai turėjo gana žymių mokslo vyrų, asmenybių. Daugumas jų Vilniaus akademijos dėstytojai. Pvz.: Akademijos rektorius, pasaulinio masto matematikas, astronomas, Vilniaus akademijos observatorijos šulas N. Počebutas, žymūs Lietuvos istorikai, Lietuvos praeities garsintojai, istorinių veikalų autoriai A. Kojelavičius (Kaunietis) ir A. Narušević̆ius (gardiniškis,) garsusis pamokslininkas mozūras, pir-

masis Vilniaus akad. rektorius P. Skarga, matematikas Norvaiša, jau minėtas prof. K. Širvydas.

Visai nelauktai ir neužtarnautai 1773.VII.21 Vilniaus sufraganas vysk. Horain perskaitė 174-iems akademijos ir kilmingųjų kolegijos jėzuitams pop. Klemenso XIV jėzuitų ordino panaikinimo brevę (trumą popiežiaus raštą).

Vilniaus akademija buvo vienintelė aukštoji mokykla ne tik D.L.K-joje, bet ir visoje Rytų Europoje. (Rusų seniausias universitetas įkurtas tik 1755 m. Maskvoje. Iki tol Rusija tenkinosi tik nepergausiomis pradinėmis mokylėlėmis ir negausiomis vidurinėmis mokyklomis. Dėl to carė Kotryna II jėzuitų uždarymo įsakymo nevykdė ir naudojosi jų paslauga dar 50 metų). Vilniaus akademija nuo pat savo veiklos pradžios buvo Lietuvos kultūros centras.

TAUTOS PRISIKĖLIMO ŠVENTĖ AR MINDAUGO VAINIKAVIMO DIENA?

M. JONYNAS

Prieš 1978 metų vasario 16-tą dieną JAV LB Kultūros tarybos pirmininko iniciatyva Bendruomenės apylinkės buvo įpareigotos prie vasario 16-tą dieną švenčiamos Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo šventės prijungti ir Lietuvos karaliaus Mindaugo vainikavimo 725 metų sukakties paminėjimą. Taip tai dienai teko du skirtingi paminėjimai, ir ji pasidarė lyg dviguba tautinė šventė. Tai buvo pakartota ir šiais metais, tą dieną švenčiant Mindaugo vainikavimo 726 metų sukaktį. Toliau tai pratęsiant, Vasario 16-ji padaroma kasmetine Mindaugo vainikavimo sukaktuvine diena.

Taip sujungiant dvi šventes į vieną dieną, tikrai ta diena padaroma pastovia dviguba šventė. Tačiau dėl tos šventės sudvigubinimo prasmės dar tenka paabejoti. Tos šventės minėjimuose dvigubumas jos nepagilina, o greičiau ją suskaldo, nes tiems minėjimams skirtas laikas ir jiems pasiruošimo pastangos tenka ja nebe vienam, o dviems įvykiams paminėti. Mindaugo vainikavimo pridėjimas prie nepriklausomybės šventės tos šventės iškilmingumo nepadidina, o laiko atžvilgiu ją sumažina.

Į vasario 16-tą dieną antros šventės įvedimas psicholo-

giškai reiškia tai dienai skiriamo dėmesio suskaldymą. Kada anksčiau tą dieną mūsų visų dėmesys sukrypdavo į tautos prisikėlimo prasmę, dabar tos šventės minėjime reikia jo dalį nukreipti į Mindaugo gyvenimą ir jo istorinę reikšmę. Ir rūpestis tos šventės paruošimui bus padalintas tarp 1253-jų ir 1918-jų metų. Tik dirbtinai galima suvesti į vieną temą tokias vieną nuo kitos tolimas datas ir tokius istoriškai vieną nuo kito skirtingus įvykius.

Geriau tą klausimą suprasime, jei tautines šventes palyginsime su religinėmis. Tikintieji iškilmingai švenčiame Velykas. Bet turime ir mums artimą šv. Kazimiero šventę. Tačiau, jei kur nors būtų pasitvarkyta taip, kad į Velykų šventę būtų atkelta ir šv. Kazimiero šventė, nelaikytume tai vykusiu pasitvarkymu. Abi tos šventės mums yra savaip brangios. Tačiau nuo jų sujungimo į vieną dieną jų abiejų reikšmė psichologiškai ir religiškai nukentėtų. Bažnyčia tokių dalykų nedaro su religinėmis šventėmis. Nėra pagrindo mums taip daryti ir su tautinėmis šventėmis.

Mindaugo — pirmo ir paskutinio formaliai vainikuoto Lietuvos karaliaus — apvainikavimas yra svarbus įvykis lietuvių tautos istorijoje, ir jam paminėti dera skirti vieną dieną metuose. Tačiau tos šventės įvedimas netinka tai dienai, kuri jau prieš daug metų buvo paskirta kitam labai svarbiam tautos įvykiui paminėti — jį iškilmingai atšvęsti.

Objektyvus Mindaugo vainikavimo sukakties minėjimo pagrindas yra tai, kad kiekvienais metais nuo to istorinio įvykio sukanka tam tikras metų skaičius. Bet, kad tas ar kitas metų skaičius sukanka vasario mėnesio 16-tą dieną, to mums žinomi istorijos šaltiniai nepatvirtina. Ir nežinia, kas pakišo nepaprastą mintį sujungti dvi labai svarbias tautines šventes, kada Mindaugo vainikavimo sukakties atkėlimas į vasario 16-tą dieną istoriškai dar nėra pagrįstas. Dėl to Mindaugo vainikavimo minėjimo prijungimas prie Lietuvos prisikėlimo šventės daug ką nustebino. Nustebino todėl, kad ji čia buvo prijungta be atitinkamo istorinio pagrindo ir be visuomenės spaudoje to klausimo apsvarstymo, o tik Bendruomenės pareigūno "dekretu" ar kuriam jos organui paliepus, arba, teisingiau, pasiūlius kalbamą sukaktį tą dieną švęsti. Bet toks šventės įvedimas, kad ir post factum, neatima iš visuomenės teisės pasisakyti dėl tokio pasiūlymo tikslingumo ir jį spaudoje apsvarstyti bei kitaip pasiūlyti.

Istorijos veikaluose skaitome, kad popiežiaus paliepimas Mindaugą vainikuoti karaliaus vainiku buvo duotas 1251 metų liepos 17 dieną. Bet kurią kalendorinę dieną Mindaugas po dviejų metų buvo vainikuotas Lietuvos karalium, to nežinome. Gal būt istorikams yra kur prieinama tą reikalą patyrinėti archyvuose ir paskelbti tikrąją vainikavimo datą. Tada nebūtų jokių abejojimų ir sauvališkų tos šventės datos nustatymų. Kol tos datos istorikai mums nenurodo, Mindaugui vasario 16 dienos paskyrimas yra pripuolamas ir neturi istorinio pagrindo. Tai tik fikcija, kurią visi turi tikėti ar bent netikėdami prileisti ir net pripažinti, kad Mindaugas vainikavosi vasario 16-tą dieną, nes ta diena yra jo vainikavimo sukakčiai paskirta švęsti. Esant tokiam netikrumui, ne visi, išeivijos sąlygomis, švęs dvi šventes vieną dieną ir minės tik istoriškai tikrą, labai svarbią ir visiems lietuviams labai brangią tautos prisikėlimo šventę. Iš to atsiradęs nevienodumas daugelio bus priimtas kaip visus erzinantis nesutarimas.

Nebūtų visiškai laiminga išeitis ir tuo atveju, jei ir visi sutiktų abi kalbamas šventes sujungti į vieną dieną. Abi jas drauge švenčiant, abiems reikia ruošti ir paminėjimus. Tuo atveju tos dienos minėjime reikia duoti vietos abiems įvykiams su skirtingomis nuotaikomis ir skirtingais jų išgyvenimais ir vertinimais. Paminėjus vieną įvykį ir pereinant prie kito, susidaro galimumas, kad nė vienas jų nebus tinkamai ir išsamiai paminėtas, kad sukurtų stitinkamus patriotinius išgyvenimus (juk tai ir yra tų minėjimų prasmė!). Peršasi galimumai tokius minėjimus padalinti į dvi dalis su skirtingais kalbėtojais, nes liečiami istoriškai labai skirtingi įvykiai, kurie čia bandomi dirbtinai sujungti, tačiau nesiduoda organiškai suvedami į vieną temą. Taip tautos šventės minėjimą dalinant į dvi dalis ir Lietuvos nepriklausomybės šventę per pusę sutrumpinant, pats minėjimas išeis labiau paviršutiniškas, mažiau įspūdingas ir mažiau prasmingas. Tokie sutrumpinti tautos nepriklausomybės minėjimai jau mažiau beprisidės prie tautinės sąmonės kėlimo. Mokyklose ir jaunimo organizacijose jie jau mažiau beturės ugdomosios reikšmės. Tad ir kyla klausimas, kodėl nusistatyta iš Lietuvos nepriklausomybės šventės atimti pusę laiko, kada tuo tarpu Mindaugo vainikavimo sukakčiai lygiai tokiu pat pagrindu galima parinkti bet kurią kitą dieną. Ar jau tikrai atėjo laikas nepriklausomybės šventės reikšmę sumažinti

lyg ji jau nebebūtų taip svarbi?

Negalima labai tikėti, kad dviejų tarp savęs nesirišančių įvykių sudėjimas į vieną minėjimą galės ilgai išlikti. Pagal žmonių ir ypač pagal tų minėjimų rengėjų nuotaikas ir pagal jų susipažinimą su tais įvykiais vienas minimų įvykių bus labiau paminėtas, padarytas reikšmingesniu, kitas gal mažiau. Pagal tai per ilgesnį laiką ir pagal žmonių nuotaikas į vieną ar kitą šventę bus mažiau kreipiama dėmesio, kol ji gal palaipsniui iš vasario 16-tos dienos minėjimų atkris. Kartoms ir nuotaikoms besikeičiant, atrodo, kad jau nebėra nusistatymo nepriklausomybės šventę švęsti taip, kaip ji anksčiau buvo švenčiama. Dabar, bent pradžioje, Mindaugo vainikavimo dar neįprastas minėjimas yra tarsi prie jos priedas. Bet, kada vis daugiau vyraus jauni žmonės, nebeprisimenantys nepriklausomos Lietuvos, tos šventės priedas gali virsti jo pakaitalu. Taigi darosi galima, kad nepriklausomybės šventė gali pavirsti tik Mindaugo diena. Tuo keliu po kurio laiko išeivija gali netekti nepriklausomybės šventės, kaip prieš penkiasdešimt metų Lietuvos valstybė neteko konstitucijos šventės.

Vasario 16-ji yra mūsų tautos istorijoje didelė diena, ir reikėtų vengti visko, kas jos reikšmę nustelbtų ir vienaip ar kitaip mažintų. Reikia vengti visko, kas jaunimo sąmonėje suredukuotų Lietuvos nepriklausomybės atgavimo reikšmę. Prijungimas prie tautos šventės kito istorinio įvykio paminėjimo tos šventės reikšmės nepadidina, o tik jos vardą prailgina ir suskaldo dėmesį, kurį anksčiau skyrėme tautos nepriklausomybei. Ta diena mums reiškia mūsų tautos 123 metų vergijos pabaigą ir tautos prisikėlimą laisvai gyventi ir įsijungti į kitų laisvų tautų bendruomenę, kur jai nebegrėsė pavojus būti išnaikintai. Tą dieną prisimename tautos nelaisvėje iškentėtas kančias ir jai išlaisvinti sudėtas aukas. Sumažinant tautos išsilaisvinimo šventės reikšmę, psichologiškai nevertinama ir jos 22 metų nepriklausomybė — jos laisvės metas. Tuo pačiu yra sumenkinamas ir jos nepriklausomybės atgavimo siekimas.

Vasario 16-ta diena turi dar ir kitą reikšmę: ji ne tik tapo svarbia švente tautos gyvenime ir virto svarbia tautine tradicija, bet ir svarbia tautinio auklėjimo diena. Nepriklausomybės paskelbimas sutelkė savanorius jai ginti ir įkvėpė juos aukotis tai nepriklausomybei atkovoti, jai apginti ir išlaikyti. Vasario 16-ji įkvėpė daugybę žmonių dėl

Lietuvos dirbti ir kurti jos garbei ir gerovei. Ir didžioji lietuviškosios išeivijos veiklos dalis dar tebėra įkvėpta Vasario 16-sios dvasios. Vasario 16-ji ir jos pagrindu sukurtoji tautos nepriklausomybė yra pagrindinė išeivijos tautinės veiklos inspiracija. Ją reikia perduoti ir čia priaugančioms kartoms. Esant tautai pavergtai ir jai kovojant dėl išsilaisvinimo, Vasario 16-ji yra tos nepriklausomybės simbolinė diena, rodanti kelią į nepriklausomybę, į suvereninės Lietuvos valstybės atstatymą.

Pavergtoje Lietuvoje Vasario 16-ji minima, kaip tik kur galima, nevengiant ir didelių pavojų: ten ji reiškia pasipriešinimą prieš pavergėjo pastangas panaikinti visus pėdsakus, kad tauta buvo nepriklausoma. Nėra jokio reikalo ir išeivijoje jos reikšmę pusiau sumažinti.

Gera kūrybinė kritika visada buvo, yra ir bus reikalinga ir naudinga. Juk kiekvienas žmogus, net be blogos valios, yra padaręs daugiau ar mažiau klaidų. Visai neklaidingų žmonių nerasime šiame pasaulyje. Rimta kritika padeda mums geriau suprasti savo klaidas ir bent ateityje išvengti jų. Ji padeda mums ieškoti tiesos ir ją surasti, ar bent arčiau prieiti prie ieškomos tiesos. Kritika neturėtų būti susieta su pikta demagogija, neturėtų būti užgaulinga, neturėtų iškraipyti buvusių faktų ir iš tokių iškraipytų faktų neturėtų daryti klaidingų ir iškraipytų išvadų. Kritika pirmiausia turėtų liesti patį reikalą, bet ne autoriaus asmenį ir jo šeimą, ji neturėtų išeiti iš kultūringumo ir padorumo ribų ir nevirsti šmeižtu ir paniekinimu.

Stasys Raštikis
"Įvykiai ir žmonės"

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Okupuotoje Lietuvoje

"Aušros" 12-me numeryje pranešama, kad 1978 m. birželio 14-15 dienomis iniciatyvinė grupė įsteigė nepartinę, demokratiniais pagrindais veikiančią Lietuvos Laisvės Lygą. Tos organizacijos deklaracijoje nusakomi tokie Lygos uždaviniai: 1. religinės tautinės ir politinės sąžinės ugdymas ir 2. Lietuvos laisvės kėlimas tarptautiniuose forumuose.

Lyga neturės organizacinės struktūros, kiekvienas lietuvis gali save laikyti jos nariu. Jos uždaviniams įgyvendinti sukurta aukščiausia Lygos institucija — Tautinė Taryba. Lyga kreipėsi į demokratinių valstybių ir į Kinijos Liaudies Respublikos vyriausybes, kad Lietuvos klausimas būtų iškeltas Jungtinėse Tautose. (Elta)

Neleidžiama kovoti su alkoholizmu

Nepaprastai išplitęs alkoholizmas okupuotoje Lietuvoje kelia didelį susirūpinimą dėl jo daromos lietuvių tautai dvasinės ir fizinės žalos. Tačiau Maskva nėra suinteresuota, kad su juo būtų kovojama. Kada Finansų ministerijos tarnautojas bandė organizuoti blaivybės sąjūdį, jis buvo uždarytas į psichiatrinę ligoninę. Vilniuje prie Ministrų tarybos buvo įsteigta komisija alkoholinių gėrimų vartojimui apriboti. Maskvai įsikišus, ji buvo panaikinta. (Elta)

Plečiamas Kaunas

Vilijampolėje abiejose Žemaičių plento pusėse 400 hektarų plote statomas naujas Smėlių rajonas, kuriame numatoma apgyvendinti 90.000 žmonių. Jame galėtų tilpti visas Kauno senamiestis su miesto centru iki geležinkelio stoties. Tai bus didžiausias Kauno rajonas. Jis bus sujungtas su Žaliakalniu dabar statomu tiltu per Nerį.

Nominuoti Nobelio Taikos premijai

JAV Kongreso Helsinkio komisija savo laiške Nobelio Institutui pareiškė, kad ji iš naujo nominuoja 1979 metų Taikos premijai Maskvos, Ukrainos, Lietuvos, Gruzijos ir Armenijos Helsinkio komitetus.

Susidegino jaunas lietuvis patriotas

"Aušra" praneša, kad 1976 m. rugpiūčio 10 d. Sovietų kariuomenėje tarnavęs Antanas Kalinauskas, protestuodamas prieš Lietuvos pavergimą, Latvijoje susidegino, apsipildamas benzinu. Mesdamas savo viršininkams kareiviškus drabužius sušukęs: "Žiūrėkite, kaip dega lietuvis patriotas. Už Lietuvą, už laisvę, už Dievą. O jums netarnausiu". Kitą dieną jis mirė ligoninėje. Buvo palaidotas Gulbinės mieste. Po mėnesio buvo jo motinai leista jo karstą išsikasti ir palaidoti jį Vilkaviškyje.

Lietuvos nepriklausomybės sukakties minėjimas JAV Kongrese

Lietuvos nepriklausomybės sukaktis šiemet buvo paminėta JAV Senate ir atstovų rūmuose. Senate vasario 21 dieną minėjimui vadovavo Illinois senatorius Charles Percy, savo kalboje primindamas Baltijos kraštų okupaciją, jų įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimą ir lietuvius disidentus, jų tarpe Viktorą Petkų. Lietuvai palankius pareiškimus padarė dar keli kiti senatoriai. Minėjime dalyvavo ALTos atstovai dr. J. Genys ir dr. J. Valaitis. Dr. Valaičio prašomas, sen. Percy pažadėjo kreiptis į Sovietų atstovybę V. Petkaus, B. Gajausko ir N. Sadūnaitės išlaisvinimo reikalu.

Atstovų rūmuose minėjimą pravedė vasario 15 d. kongreso narys Frank Annunzio. Invokaciją sukalbėjo kun. dr. Tomas Žiūraitis. Be Annunzio kalbos, pareiškimus Lietuvos reikalu padarė dar apie 50 Kongreso narių. Informacijos apie tą minėjimą buvo per Amerikos Balsą perduotos į Lietuvą. Minėjime dalyvavo ALTos atstovai inž. Grožvydas Lazauskas ir dr. J. Genys.

Svarbu, kad Lietuvos klausimas yra aktualus tokioje svarbioje politinėje institucijoje.

Lietuvių kongresas

Ateinantį rudenį, spalio 13-14 dienomis Clevelande šaukiama Lietuvių kongresas, kurį organizuoja vietos lietuvių veikėjai ir Amerikos Lietuvių Taryba. Kongreso organizaciniams darbams atlikti prie ALTos yra sudaryta komisija, kuriai pirmininkauja kun. Adolfas Stašys.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimas

Rugpiūčio 31 — rugsėjo 3 dienomis Čikagoje įvyks

L. Kat. Mokslo Akademijos suvažiavimas. Suvažiavimą organizuoja kun. V. Bagdanavičiaus vadovaujamas Akademijos Čikagos židinys. Suvažiavimo programoje numatytas labai platus Vilniaus universiteto 400 metų sukakties paminėjimas, kurį sudarys 20 pranešimų, svarstančių universiteto veikimą įvairiais atžvilgiais. Pranešimus skaitys atitinkamų klausimų specialistai.

Amerikos lietuvių spaudos 100 metų sukaktis

1879 m. rugpiūčio 16 d. Mykolas Tvarauskas New Yorke išleido pirmą Amerikos lietuvių laikraštį "Gazieta Lietuviszka". Mykolas Tvarauskas buvo aplenkėjęs mokytojas, gimęs Vilkaviškio apskrityje, 1863 metų sukilimo dalyvis. Palaikė unijos su lenkais idėją, bet skatino ir lietuvišką sąmoningumą. "Gazieta Lietuviszka" buvo 4 puslapių po tris skiltis laikraštis. Turėjo 132 prenumeratorius, išleista tik 16 numerių.

Šis laikraštis buvo trimis metais senesnis už "Aušrą", bet už jį buvo dar senesnis Tilžėje leistas religinis lietuviškas laikraštis "Nusidavimai apie Evangelijos Prasiplatinimą tarp Žydų ir Pagonų", pradėjęs eiti 1832 m.

Nedėkingas vaidmuo

Neseniai vienos politinės srovės žurnalo paskutiniame puslapyje buvo išspausdintas sudarkytas dr. Zenono Danilevičiaus paveikslas su parašu "Lai būna istorijai". Atrodo, kad be reikalo rūpinamasi dr. Danilevičiaus vieta istorijoje. Į istoriją jis jau įėjo kaip didžiausio pasaulyje žurnalo vyr. redaktorius. Jo paveikslo sudarkymas kitame žurnale jo jau nepasiekia.

Tą paveikslą sudarkiusiam redaktoriui dera priminti, kad nedėkinga yra įstoti į istorijos kelią su tuo vaidmeniu, kurį jis suvaidino, išspausdindamas savo žurnale tokį dr. Zenono Danilevičiaus paveikslą. Dr. Danilevičiaus paveikslo sudarkymas ir tokio paveikslo išspausdinimo intencija teršia redaktoriaus asmenybę. — M. B.

Sustiprėjo Lietuvoje religinė priespauda

Ateistų siautėjimas okupuotoje Tėvynėje nerodo jokių silpnėjimo žymių. Priešingai, buvęs nuosaikesnis įgaliotinis

religiniams reikalams pakeistas Petru Anilioniu, kuris komunistų religijos sunaikinimo siekimus vykdo kiečiau ir stropiau.

Kaip Lietuvos Bažnyčios Kronikoje (36 nr.) rašoma, ateistinė valdžia vis plečia religinio gyvenimo trukdymus. Visos religinio gyvenimo apraiškos susiduria su kietu policijos spaudimu, kuris baigiasi nepaklusniųjų tikinčių persekiojimu. Nors tai nelieka be įtakos žmonių gyvenime, tačiau tikintieji randa būdų nevykdyti komunistinės valdžios reikalavimų. Komunistams religinių pareigų atlikimą apsunkinant, plinta katakombinė religinė veikla, kuri jau neprieinama valdžios potvarkiams. Krikštijama apie 90 nuošimčių vaikų kaimuose ir kiek mažiaus dideliuose miestuose. Didelė dauguma mirusiųjų yra laidojami su religinėmis apeigomis. Nemaža dalis jaunimo tuokiasi bažnyčioje. Kam tai pavojinga, susituokia kur mažose kaimo bažnyčiose vidurnaktį ar privačiuose butuose, dalyvaujant tik tėvams. Uždraudus vaikų religinį mokymą, tėvai ir kunigai apie 70 nuošimčių vaikų paruošia pirmajai komunijai katakombiniu būdu.

Tikintieji nusiskundžia dalies kunigų ir ordinarų nuolaidumu komunistinės valdžios reikalavimams. Labai apsunkina religinės literatūros nebuvimas. Seniau išleistas knygas enkavedistai surankioja iš žmonių, darydami įvairiomis progomis kratas. Tuo tarpu ateistai kasmet išleidžia apie 70 antireliginio turinio knygų ir naudojasi plačiai paskleidžiama periodine spauda, nuo kurios tikintieji negali savo vaikų izoliuoti. Už antireliginės knygos ar tokio straipsnio parašymą mokami dideli honorarai.

Pagrindinių organizacijų vaidmuo

Persikėlus VLIKui į Ameriką ir čia suorganizavus Lietuvių Bendruomenę, čia išsiskleidė keturios pagrindinės lietuviškos organizacijos: VLIKas, ALTa, PLB ir BALFas. Kiekviena jų turėjo jos kūrėjų numatytus tikslus ir skirtingą joms numatytą veiklą. Visos jos nebuvo numatytos kuriam nors trumpalaikiui uždaviniui, o buvo sukurtos ilgalaikei veiklai, siekiant tautos išlaisvinimo, lietuvybės išlaikymo ir į vargą patekusių lietuvių sušelpimo. Nė vienas tų uždavinių dar nėra pilnai įvykdytas, ir nė viena kalbamų organizacijų negali atsisakyti atsakomybės už savo veiklą, kuria būtų padaryta tai, kas tik šiomis sąlygomis galima padaryti,

jai nustatytų tikslų besiekiant. Nelemta susidaro padėtis, jei kuri jų nebesirūpina savo tikslų siekimu ir imasi paveržti kitos organizacijos veiklos plotus.

Kaip pavergtieji lietuviai vertina savo kovą

"Lietuvių tautos kovos už savo laisvę praėjusiame ir dabartiniame šimtmetyje, sudėtos milžiniškos aukos ir kančios parodė pasauliui apie lietuvio dvasios ryžtą išlikti savimi bet kokiomis sąlygomis, bet kokia kaina. Lietuvių tautos sukilimas 1941 metais birželyje, dešimt metų trukusi partizaninė kova, 25 metus besitęsiąs neginkluotos tautos pasipriešinimas rusiškai komunistinei okupacijai, demonstruoja dabartiniam pasauliui tautos ryžtą būti laisvai. Tragiška, kad lietuvių tauta ligi šiol negavo net moralinės pasaulio valstybių paramos".

Jie mus paliko

Lietuvoje išeivių eilės palaipsniui retėja. Paskutiniu metu netekome nemažo lietuvių išeivių būrio. Jų tarpe buvo ir labai visuomenėje svarbų vaidmenį vaidinusių asmenų.

Šių metų gegužės 31 d. Kaune mirė apaštališkas Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos administratorius vyskupas *Juozapas Matulaitis-Labukas.*

Gegužės 22 d. Putname mirė auklėtoja, visuomenininkė ir politikė, viena iškiliųjų lietuvių krikščionių demokratų ir Katalikių Moterų draugijos veikėja, visų Lietuvos demokratinių seimų atstovė *Magdalena Galdikienė.*

Vasario 13 d. Racine, Wis., mirė kultūrininkas, buv. Vasario 16-sios gimnazijos direktorius dr. *Adolfas Palaitis.*

Kovo 19 d. San Francisco mirė inž. *Izidorius Bartkus.*

Balandžio 8 d. Detroite mirė iškili katalikių moterų veikėja *Elzė Paurazienė.*

Balandžio 23 d. Cicere mirė ekonomistas ir publicistas prof. *Gediminas Galva-Galvanauskas.*

Balandžio 30 d. Čikagoje mirė socialdemokratų politikas *Jonas Talalas.*

Gegužės 2 d. Wilkes-Barre, Pennsylvanijoje, mirė žymus katalikų veikėjas prel. *Jonas Baltusevičius.*

Gegužės 1 d. Toronte, Kanadoje, mirė lituanistas mokytojas *Sergijus Treigys.*

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki š. m. birželio mėn. 15 d. prisiuntė:

Už 1978 m. nr. 3 (41): A. Valavičius 8 dol., V. Kazlauskas (Calif.) ir prof. dr. M. V. Mankeliūnas po 5 dol. ir kun. J. Giedrys, S.J., 4 dol.

Už 1979 m. nr. 1 (42): kun. A. Bertašius 59 dol.; po 25 dol.: K. Pabedinskas, M. Peteraitienė ir Pr. Povilaitis; H. Idzelis 18 dol.; po 13 dol.: dr. P. Kaladė, kun. S. Morkūnas, B. Sakalas, kun. dr. V. Skilandžiūnas ir kun. J. Velutis; po 10 dol.: J. Andrius, prel. V. Balčiūnas, kun. L. Dieninis, P. Duda, dr. J. Kuodis, J. Litvinas, A. Milčienė, kun. A. Petrauskas, P. Spėtyla, dr. J. Starkus, J. Stravinskas, dr. K. Šidlauskas ir J. Švedas; po 8 dol.: Vl. Bublys, M. Galdikienė, S. Gimbutienė, kun. V. Karalevičius, A. J. Kasulaitis ir kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; po 7 dol.: E. Milkauskas ir M. H. Svotelienė; po 6 dol.: dr. J. S. Kriaučiūnas, kun. V. Pavalkis, A. Tauginas ir A. Vaičiulaitis; po 5 dol.: P. Abromaitis, J. Audėnas, K. Bačauskas, E. Butkienė, J. Damas, dr. Z. Danilevičius, J. Daugėla, A. Dovydaitis, S. Garliauskas, kun. J. Gasiūnas, kun. A. Gleveckas, S. Griežė, kun. S. Yla, J. Jasys, V. Kazlauskas (Ill.), dr. L. Kriaučeliūnas, prel. J. A. Kučingis, J. Lapinskas, dr. A. Laucis, J. B. Laučka, S. K. Lukas, kun. J. Maknys, Č. Masaitis, dr. B. Mikonis, P. Minkūnas, M. Nagys, A. Orentas, B. Pabedinskienė, E. Paliulionienė, B. Paliulis, kun. A. Petraitis, P. Polteraitis, K. Povilaitis, V. Prižgintas, J. Puleikis, dr. K. Rimkus, kun. J. Ruokis, J. Sakas, dr. L. J. Šimutis, K. Škirpa, dr. S. Skripkus, A. Tamulionis, P. Tamulionis, kun. J. Tautkus, E. Vainauskienė, kun. A. Valiuška, J. Žaliaduonis ir B. Žukauskas; po 4 dol.: A. Gaška, dr. J. Jakštas, V. Kežinaitis, J. Motiejūnas, J. P. Pažemėnas, S. Radžionis ir I. Skirgaudas; kiti po mažiau.

Visiems nuoširdžiai dėkingi

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

P. Maldeikis, Išeivijos visuomenė ir jos ateitis 1
Krikščionių demokratų politinis manifestas 16
V. V. Bagdonavičius, Kokia bus santvarka komunizmui žlugus 26
Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto deklaracija 36
O. Baršketytė, Vasaros atostogos VLIKe 39
Pr. Alšėnas, Lietuvos rusinimas ir mūsiškė kova su juo 43
J. Sakas-Sakevičius, Kunigas Juozas Vailokaitis 46
J. Augustaitis, 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas 58
P. Balčiūnas, Lietuvos švietimas istoriniuose rėmuose 73
M. Jonynas, Tautos prisikėlimo šventė ar Mindaugo vainikavimo diena? 85
Įvykiai ir problemos 90
Tėvynės Sargo rėmėjai 95

TĖVYNĖS SARGO SKAITYTOJŲ DĖMESIUI

Tėvynės Sargo viršelių III-čiame puslapyje yra paskelbtas knygų sąrašas. Šios knygas gaunamos TĖVYNĖS SARGO administracijoje.

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $15.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. $2.00.

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS — **P. Maldeikis.** Atspaustas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo 1966, 144 psl. Kaina 1.50 dol.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Antanas Balčytis
6819 S. Washtenaw, Chicago, IL. 60629 USA

100

Alp(LKA) 1745
1979, Nr.2

L.ArCh.

Kaina $3.00

88.296.15